

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HELSINGØR KOMMUNES MUSEER 1984

HELSINGØR KOMMUNES MUSEER 1984

HELSINGØR 1985

Redaktion og tilrettelæggelse:
Museumsinspektør Kenno Pedersen
Fotografier: Helsingør Bymuseum
Sat med 10 punkt ordinær og
kursiv Times og trykt på Uno-
coat 100 gr. hos
NoFo-print, Helsingør
Oplag: 800 eksemplarer

ISSN: 0108-0393

Årbogens forfattere er alene ansvarlige
for deres bidrag.
Aftryk i referat af årbogens artikler
er tilladt, når årbogen angives som kilde,
og et eksemplar af aftrykket sendes til
Helsingør Kommunes Museer.
Ved aftryk i større omfang må forfatterens
samtykke indhentes gennem museet.

Foranstående side: *Tegning af dør i St. Annagade 39, opmålt og tegnet af Otto Bülow, februar 1923.*

Omslaget: *Det er bemærkelsesværdigt få kunstnere, som har ladet sig inspirere af de helsingørske gader. Kronborg, Sundet, havnen og kysten har øjensynlig været de foretrukne motiver. Kunstneren Peter Tom-Petersen (1861-1926) er dog en undtagelse. Hans mange karakteristiske raderinger er velkendte. Han har også forevigt flere gadestrøg på lærred. På omslaget af årbog 1983 var således gengivet et udsnit af et maleri af Strandgades vestlige del ved Skyttenstræde. Også i år er det et maleri af Peter Tom-Petersen, som pryder årbogens omslag.*

Motivet er Stengade i begyndelsen af dette århundrede (1906). Man ser i retning mod Rådhuset. Sidedgaden til højre er Skyttenstræde. Maleriet, der måler 41x46 cm, er købt ved auktion hos Arne Brun Rasmussen i 1984.

Indhold

Svendevandring før og nu Kenno Pedersen og Poul Korse	5- 30
Et rids over mit levned Kaj Jensen	31- 46
De gode gamle dage! Werner Zangenberg	47- 52
Sommerophold i Espergærde 1915-1934 Kaj Hansen	53- 78
Mit liv og færd Carl Gunner Møller Hansen	79-118
Et vindue fra Helsingør Lars Bjørn Madsen	119-124
Helsingør Kommunes Musseer Aase Faye og Kenno Pedersen	125-134
Årsberetning fra museumspædagogen Poul Korse	135-136

Svendevandringer før og nu

Af Kenno Pedersen og Poul Korse

»Hatten á for de farende svende som til liv og til lystighed kende«.

»Vi naver er et folkefærd af grumme og glade svende«.

»Og derfor kling, kling, klang. Vi er de raske naver«.

Disse og lignende muntre sentenser findes påmalet loftsbjælkerne i »Hulen« i den smukke, gamle Navergaard i Sct. Annagade i Helsingør.

De fortæller om en tradition, der kendes af mange, men som af de fleste i dag nok opfattes som noget fortidigt og uddøende.

I sommer- og efterårsmånederne 1984 har bybilledet i Helsingør imidlertid vist talrige eksempler på, at traditionen stadig er levende.

Adskillige vandrende håndværkersvende - fra såvel ind- som udland - har på det seneste besøgt og arbejdet i Helsingør. Iført deres karakteristiske påklædning - »kluft« - har man ikke kunnet undgå at lægge mærke til de farende svende.

Det har givet Helsingør Kommunes Museer en kærkommen anledning til at forske lidt nærmere i svendevandringernes traditionsrige historie, samt undersøge hvilken rolle, de spiller i dag.

Svendevandring-
erne opstår

»Byluften gør fri« var et almindeligt udtryk blandt middelalderens håndværkere. Meningen med disse ord er måske lidt vanskelig at forstå i dag, men de skal ses på baggrund af den livegne håndværkers vandring fra sin adelige herres gods ind til byen, for dér at nedsætte sig og blive en fri borger samt nyde godt af de rettigheder, der beskyttede en sådan. Disse vandringer blev den første spire til håndværkernes vandrelyst.

Med håndværkets udvikling tiltog vandringerne og ændrede form. Årsagen hertil lå i det voksende antal håndværkersvende. Når antallet af svende i et område blev for stort, var det ganske naturligt, at nogle af dem søgte bort til andre egne, hvor der var mere brug for deres arbejdskraft, og hvor de havde større muligheder for at blive mestre.

Svendevandringerne udviklede sig således til at blive et nyttigt redskab til fordeling af arbejdskraften, ligesom de også blev en udvidet læretid for den udlærte svend. Efterhånden stillede der også i de fleste håndværk krav om, at en svend

havde vandret og »forsøgt sig« i det fremmede et vist antal år, før han kunne nedsætte sig som mester.

Krav eller lyst

Intet tyder dog på, at vandrepligten blev opfattet som en tvang. Tværtimod får man indtryk af, at vandretiden stod - og står - som et stykke muntert ungdomsliv. »Frigjort for de bånd, som uvægerligt kom til at hvile på den unge i den hjemlige kreds, hvor de, der havde kendt læredrengen, havde så vanskeligt ved at respektere svenden, drog han ud i det fremmede for at se sig om og lære nyt, prøve livets muligheder og bringe sine ungdomskræfter til vækst og udfoldelse«¹.

Gensidig hjælp

I håndværkergilder- og laug var gensidig hjælp et oprindeligt og dybt indgroet princip, der udvidedes til også at omfatte de vandrende svende, der kom til byen. Det kunne være svært for en vandrende svend at klare sig på egen hånd i en fremmed by. De enkelte laug påtog sig derfor at hjælpe svendene. Give dem herberge og velkomst i øl og penge, anvise dem arbejde og sikre dem hjælp under sygdom samt - hvis det værste skulle ske - at sørge for en hæderlig jordefærd.

Ens regler

Den udvidede gensidige hjælp gjorde det efterhånden nødvendigt med ensartede vedtægter i de forskellige byer - fælles regler for den understøttelse og hjælp, der kunne ydes. For at hindre misbrug af reglerne måtte den vandrende svend kunne legitimere sig som hørende til det pågældende broderskab, ligesom han også stod under det stedlige laugs domstol, hvis dom havde rækkevidde ud over bygrænsen. Stak en håndværkersvend af fra sine laugsforpligtelser kunne det pågældende laug »efterskrive« den »uærlige svend«. Svende, som blev efterskrevet fra en fremmed by, blev indført i laugets »sorte bog« og kunne så ikke få arbejde »før end de kommer og sig angiver for mestre, svende, jungere og det gamle embede efter vores håndværks rettigheds lydelse«².

Svendekroen

Ved ankomsten til en by skulle håndværkssvenden henvende sig hos oldermanden eller på svendekroen, som var let genkendelig på laugsskiltet. Svendekroen gik sædvanligvis på omgang mellem mestrene. Når svendekroen- og dermed laugsskiltet - flyttedes fra en mester til en anden, skete det i højtidelig procession³ og under udfoldelse af de foreskrevne ritualer. Ejede svendelaug et eget hus, var svendekroen dog som regel indrettet her.

»Grusz«

Når den vandrende svend ankom til svendekroen, måtte han afgive en hemmelig hilsen »Grusz« samt iagttage bestemte regler for sin optræden. Det kunne være måden hvorpå han gav hånd, holdt sin hat, sin »Felleisen« (randsel) eller havde knap-

Den »fremmedskrevne« tømrersvend Dieter Schumacher har netop gjort sin entré i »Hulen« i Sct. Annagade. Han har iagttaget det fornødne ceremoniel for at kunne dokumentere, at han er retskaffen.

pet sin frakke⁴. Disse regler havde ungsvend den højtideligt fået indlært ved sin optagelse i svendelaugene derhjemme. Undertiden medbragte han også en skreven eller trykt Grusz⁵.

Ankomstritual

Når svenden ankom til en ny by, skulle han som nævnt straks søge til sit laugs herberg eller til laugenes fælles herberg. Her kunne han så sige: »Goddag, lykke herinde. Gud være med håndværket, mestre og svende. Her, fader, vær så god at give mig et svendetegn, for at jeg kan få min randsel ind ad porten«. Det fornødne tegn kunne være et spænde eller en hestesko, og ved at forevise dette fik han udleveret sin randsel, som han undertiden havde måtte aflevere til vagten ved byporten⁶.

Opsøgte den tilrejsende svend ikke med det samme svendekroen eller laughuset, måtte han i reglen bøde til laugets fattige⁷. Var han »forskrevet« skulle han straks efter sin adkomst aflevere sit »fragt-brev«, d. v. s. et dokument, hvorpå hans gæld var anført⁸. Til gengæld skulle »oldgesellen« så straks indfinde

sig og »bevise ham al den ret, som efter gammel skik og sædvaner brugeligt monne være, og af oldgesellen udgives 1 mark og 8 skilling på hans kammeraters vegne«. Var vedkommende »gemachter gesell« var skænken noget større⁹.

Helsingørsvende
på vandring

Smed J. Johnsen, der blev svend i Helsingør i 1851, fortæller om sin vandring: »Når man under vandringen kom til byporten, skulle en almindelig svend spænde den ene rem op på sin Felleis og bære denne på venstre skulder fra byporten til mesterens hus. Kun mestersønner havde lov til at have begge remme spændt. Når der blev sagt »kom ind«, trådte man inden for og blev stående, indtil herbergsfader eller en svend på hans vegne havde taget en i hånden og budt velkommen¹⁰.

Sadelmager G.V. Ogilvie, der var i Helsingør som vandrende svend i flere perioder, bl.a. i 1845-47 og 1850-57 fortæller om sadelmagerens særlige tilkendegivelse overfor kolleger: »Man satte (ved håndtrykket) tommelfingeren med et lille tryk på den andens lillefingers kno«. Rejsereglementet for sadelmagere foreskrev desuden »tre slag på døren med hånden, stokken i venstre hånd, hatten på stokken og frakken knapet«¹¹.

»Omskikning«

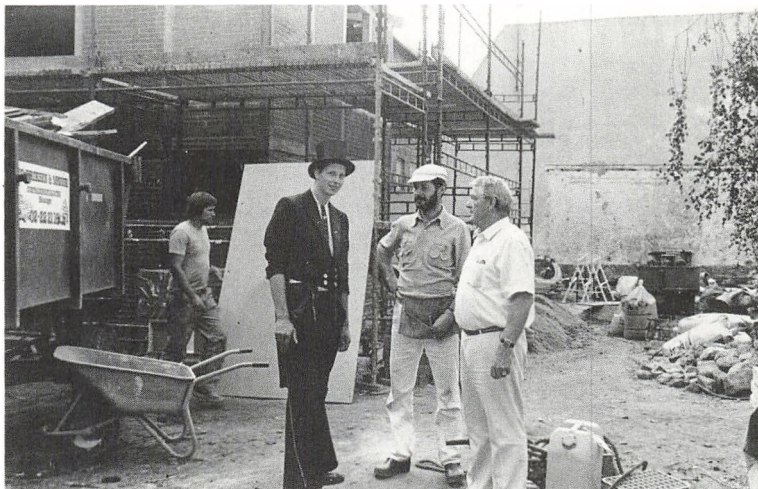
Når den vandrende svend havde dokumenteret sit tilhørsforhold og forevist sit lærebrev, der skulle være behørigt forsynet med et zünftigt laugs sejl, tog ortgesellen ham på »omskik« eller »omskue« efter »vallen«. Vallen var en liste over mestrene i laugets »fra den ældste til den yngste«. Denne mesterliste skulle følges ganske nøje¹².

En anden helsingørsmester, der var på valsen i laugstidens sidste år, fortæller i den forbindelse, at »en (mester), der ønskede en svend, kunne også skrive sit navn på tavlen, så havde man lov til at gå først til ham. Kun i april (vandremåned) havde man lov til at vandre fra den ene mester til den anden i samme by. I de andre 11 måneder måtte svenden ikke skifte mester uden at forlade byen«¹³. Denne »omskikning« blev formelt forbudt i år 1800¹⁴, men i praksis levede den dog mange steder videre.

»Åben lade«

Fik den nyankomne svend arbejde, måtte han ved først give lejlighed indfinde sig til laugsmøde. Udeblivelse straffedes med bøder. Ved laugsmødet blev der foruden højtlesning af laugets »skrå« (vedtægter) holdt »omfrag« for »åben lade«. Det betød, at de tilsvedeværende blev spurgt, om nogen havde noget at sige den fremmede svend på. Derefter indførtes hans navn i laugsbogen med tilføjelsen »hat fremd gesessen« eller »ist fremd gewest«¹⁵. I den forbindelse skulle svenden »drikke

*»Fremmedskreven«
tømrersvend Jens Sor-
genfrei på »omskik-
ning« eller »omsku-
ening« med formanden
for Snedker- og tømrer-
forbundet Helsingør af-
deling Jørgen Petersen.
Stjernegade 19/Suder-
gade 12. Fot. K.P.
1984.*

velkomst og betale svendenes rigtighed derfor efter gammel sædvane, som er 1 mark 8 skilling for velkommen og otte skilling for indskrivelsespenge«. Svenden betalte med andre ord den »geschenk« tilbage, han havde modtaget ved sin ankomst, når han var sikret arbejde.

Gik den fremmede svend på »omskikning« eller blev længe-
re tid i arbejde, »da skal han betale efter gammel sædvane sine
opsigelsespenge, og når han da sin afsked tager »neersigelses
penger« med 4 skilling»¹⁶.

Antallet af tilrejsende svende i Helsingør er endnu i årene
omkring år 1600 forholdsvis begrænset. I 1603 er der således
kun indskrevet 8 tilrejsende svende i snedkersvendenes laugs-
bog. Herefter stiger antallet betydeligt, og i årene 1634-40 er
der opført 141 tilrejsende i laugets bog. En så markant stigning
skyldes uden tvivl det omfattende arbejde med genopbygning-
en af Kronborg efter branden i 1629¹⁷.

Ingen anden dansk provinsby har haft et så rigt laugsliv som
Helsingør.

Gennem hele Sundtoldstiden (1427-1857) stod byen i nær og
livlig forbindelse med udlandet, især med de nordtyske og ne-
derlandske byer. På det tidspunkt, hvor svendevandringerne
knyttede det internationale - »zünftige« - bånd mellem danske
og tyske laug, stod Helsingør netop overfor en opgangsperi-
ode.

Helsingør er da også den by i Danmark, hvor den tyske
håndværksskik »zünften« optræder tidligst - næsten et halvt år-
hundrede tidligere end i de københavnske laug.

Helsingørs laug

»Zünften«

I 16- og 1700-årene beherskedes dansk håndværk fuldstændig af det tyske laugssystem. Denne »zünften«¹⁸ bestemte forholdet mellem mestre, svende og læredrenge samt mellem de forskellige fag.

De zünftige regler måtte nøje overholdes. Afvigelser kunne medføre, at et laug blev erklæret for »uærligt«. Det var en alvorlig sag, idet såvel udenlandske som danske zünftige svende ikke ville tage arbejde i en by, hvor laudet ikke var zünftigt. De risikerede derved selv at blive erklæret for uærlige¹⁹.

De danske laug gjorde dog ikke straks brug af zünften i dens fulde omfang. Den blev gradvis indført. Blandt Helsingørs snedkere skelnedes således skarpt mellem den mindre fuldstændige zünftighed, som erhvervedes ved en for mestre og svende fælles »Handwerksgebrauch« fra 1603, og den fuldstændige zünftighed, der opnåedes ved en »Handwerksge-wohnheit«, der indførtes i 1649.

Den del af zünften, der hørte til »gebrauchen«, omtalte således kun svendekro, grusz, omskikning efter vallen, omfrag for åben lade samt kravet om lærebrev med et zünftigt laugs segl. Altså, de regler, der krævedes for at give den vandrende svend en god modtagelse samt anviser ham arbejde.

»Gewohnheiten« omfattede desuden krav vedrørende svendeindvielse og betaling af en særlig afgift til svendenes lade²⁰. Det hedder således i laugsskråen af 1652, at den nyudlærte svend »efter handtværks brug och gewohnheit, paa det han paa fremmede steder lige ved fremmede svende kan og maa arbejde, skal lade sig behøfle efter skik«²¹. Svendeindvielsen satte klart skel mellem den zünftige laugssvend og læredrenge - den »ubehøvlede« fuser. Dette forhold genfindes i de fleste laugsskråer fra den tid²². Det voksende antal svende medførte efterhånden, at disse følte sig som en særlig stand, der frigjorde sig mere og mere fra mestrenes overhøjhed.

Det blev skik, at ungsvenden, efter at have fået sit svendestykke godkendt og modtaget sit lærebrev af mesterlauget, indfandt sig i svendelaudet for at gennemgå en række optagelsesceremonier. Hos snedkerne kaldtes det »behøvling«, hos bødkerne »slibning« og hos feldberederne »kroninh«.

I bøsse-magerlauget ved Kronborg Gevær-fabrik i Hellebæk var det skik, at ungsvenden ved svendeindvielsen skulle bide kammen af en nøgle - det såkaldte sømbid. Hos skomagerne blev svenden kastet i en dyb garvekule godt fyldt op med uhumsk affald fra håndværket. Når han forsøgte at komme op, blev han overdænget med skarn.

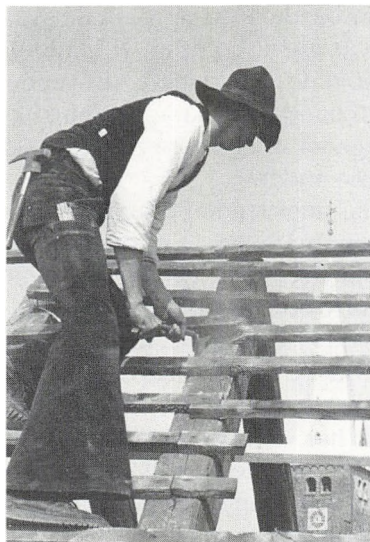
»Gebrauch«

»Gewohnheit«

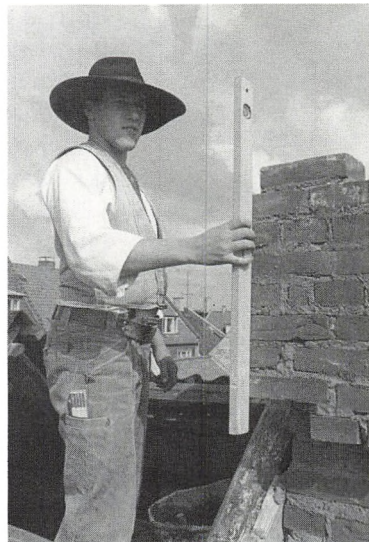
Svendeindvielse

Bøsseslagerlauget

»Fremmedskreven«
tømrersvend Jens Sorgenfrei i arbejde på en ejendom i Strandgade 89. Hans »kluft« er forskriftsmæssig. Fot. C.M. 1984.

»Fremmedskreven«
murersvend Ulrich Hasenfus i arbejde på en ejendom i Strandgade 89. Hans »kluft« er forskriftsmæssig. Fot. C.M. 1984.

Snedkersvenden
»behøvles«

Fra en snedkersvend var udlært, til han blev behøvlet, gik han under betegnelsen »Kuhschwanz«. Behøvlingseremonien begyndte med, at der på gulvet med kridt tegnedes et Q eller O. Dette tegn kaldtes »Kuhschwanz«. Derefter beordredes den udlærte til at slette tegnet med håret. Hertil skulle han så svare, at hans mester ikke havde lært ham at arbejde med håret og derpå slette det med hånden. Selve behøvlingen udførtes derpå af fire dertil udvalgte svende. Ofte havde behøvlingsritualet form som en kristen gudstjeneste. Der optrådte således gerne både »præst«, »klokker« og »faddere«²³. »Præsten« holdt en behøvlingssprædiken - en meget lang, ofte rimet tale, der først beskrev hvilket elendigt væsen en »Kuhschwanz« var og dernæst berømede snedkerhåndværket og forklarede de fem søjleordener. Endelig blev der givet regler for og gode råd om den tilstundende svendevandring. Talen, der nok oprindeligt har formet sig som en rituel moralsk og faglig belæring af den unge svend, blev ofte udformet ret frit og krydret med mangen en grovkornet spøg.

Symbolik

Den udlærte blev nu symbolsk behandlet som en træblok, der skulle omdannes til en smuk søjle. En kiste med værktøj blev bragt frem og oftest anbragt på en bæk. Man tog derefter mål på svenden med en passer, i hvis ene ben, der var anbragt en pensel dyppet i sort farve. Man stillede hage og albuer i vinkel og behandlede ham med høvl og andet snedkerværktøj, der dog alt sammen var lavet til dette specielle brug. Flere gange

løftede man bænken op og væltede svenden ned af den. Når høvlingen var forbi, holdt en af »fadderne« en »Richtscheid« over hans hovede og forlangte, at svenden skulle springe op og slå den ud af hånden på ham. Endelig fik svenden af »præsten« et par ørefigener med disse ord: »Det skal du tåle af mig, men ikke af nogen anden«.

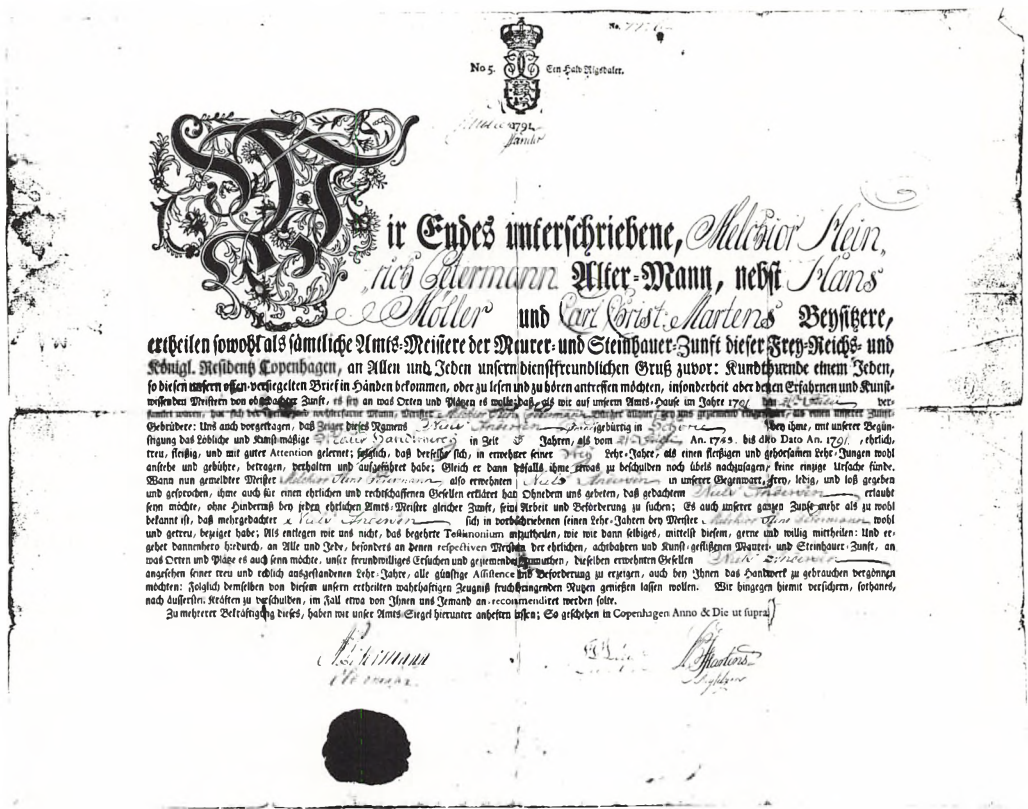
Hver gang ungsvenden ikke kunne udføre, hvad man forlangte af ham, måtte han give bøder, der gik til øl. Når hele ceremonien var overstået, var svenden fuldt zünftig.

Han fik nu lov til at drikke af svendenes »velkomst« og måtte på bordet med kridt tegne et tegn - en passer og vinkel lagt over hinanden. Måske snedkernes hemmelige kendingstegn!²⁴

Der hersker næppe tvivl om, at ceremonierne ved svendeindvielserne har været anvendt længe før disse blev stillet som betingelse for optagelse i svendelauget og dermed fik den laugsretslige betydning, der nødvendiggjorde, at de blev optaget i laugsskråerne²⁵.

»Zünftig«

»Zünftigt« svendebrev for murer- og stenbygger Niels Andersen, 1791, underskrevet af oldermanden og hans to bisiddere.

Når en svend var blevet »tildrukket« skulle en af de andre svende på værkstedet, eller, hvis der ingen svend var, da en læredreng »tage hans randsel og bære med ham på kroen . . . på det hver kan vide at vandre oprigtigt»²⁶.

Ved svendeindvielsen blev ungsvenden også belært om hvorledes han skulle tage afsked med sin mester »søndag middag efter måltid, for det er ikke håndværks brug, at man hører op på en hverdag«. Ungsvenden skulle sige sin mester og dennes kone tak og drikke valet med sine venner og laugsbrødre og så gå ud af porten med frisk mod²⁷.

Udvidet læretid

Som før nævnt var vandringen en udvidet læretid. Efter vandringstiden, som var 3 år og 1 dag, kunne han gøre mesterstykke og etablere sig som selvstændig. Udførtes mesterstykket imidlertid ikke tilfredsstillende måtte han, såfremt han stadig ønskede at blive mester og få fod under eget bord, ofte begive sig ud på en fornyet vandring²⁸. Det var dog langtfra altid, der krævedes mesterstykke og mestersvendeår for at blive optaget i mesterlauget. Lærebrev, et ærligt skudsmål samt, at vedkommende var kommet til »alder og forstand« kunne være de nødvendige og tilstrækkelige krav. Meddelte øvrigheden ham borgerskab, kunne han iøvrigt ikke nægtes optagelse i laug²⁹.

Lovmæssige forskrifter

De forordninger, der tid efter anden blev givet for at begrænse laugenes magt og regulere deres forhold, indeholdt også bestemmelser om vandringerne. Det blev således i forordningen af 23. december 1681 fastslået, at en svend, der var udlært her i landet, havde ret til at nedsætte sig som mester, hvis han var i stand til at gøre mesterstykke, »endskønt han ikke har rejst på håndværket«.

Teori og praksis

Men et var, hvad der blev påbudt, et andet hvilke regler der blev fulgt i praksis. De svende, der ikke havde vandret, blev ofte hånet af deres arbejdskammerater, og som regel foretrak mesteren en berejst svend fremfor en, der ikke havde vandret. Endnu langt op i 1800-årene blev der gjort forskel på en berejst og en uberejst svend. Mange håndværkere, der vandrede i årene 1875-1914, anfører netop dette som en af grundene til, at de gik på valsen. På dette sene tidspunkt er det dog mere forholdet mellem svendene indbyrdes end mestrenes bedømmelse, der gør sig gældende³⁰.

En gennemgang af de forskellige laugs protokoller giver et rimeligt godt billede af svendevandringernes omfang gennem tiderne. Her er registreret de fremmede svendes ankomst og de hjemlige svendes afgang fra byen. Da kun et begrænset an-

Legitimation og kontrol

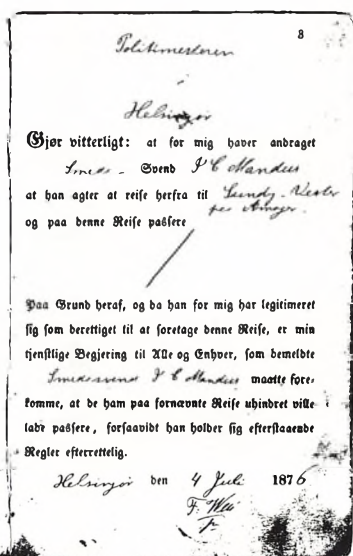
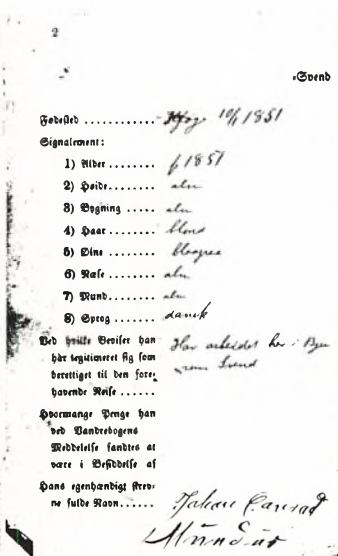
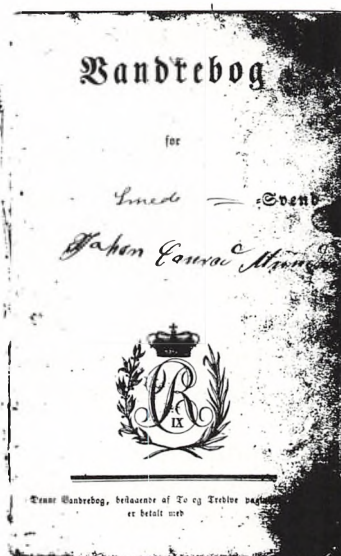
tal af laugsbøgerne er bevaret, må billedet dog blive noget ufuldstændigt.

Et vel nok mere fuldgyldigt billede af svendevandringernes omfang og karakter kan først fremskaffes for tiden efter 1828. Dette år blev legitimation og kontrol påbudt for rejsende håndværkssvende. Ved ankomsten til en by skulle vandrebo-gen »viseres« af den stedlige politiørighed, der skulle overbevise sig om, at den pågældende håndværkssvend havde de fornødne rejsepenge og påse, at han fulgte den engang opgivne rute.

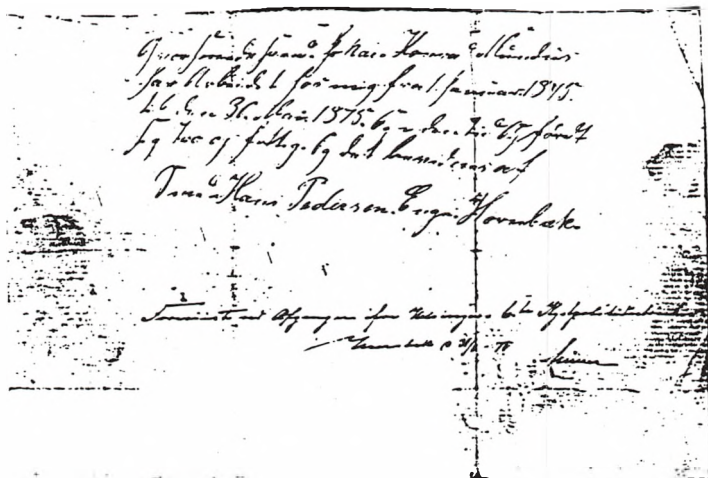
Vandrebogen, i svendesproget kaldet »flippen«, stemples og svendens navn blev indført i pasprotokollen. Rejsens mål blev tilsvarende indført i vandrebogen, og svenden skulle derefter følge den »ordentlige og sædvanlige vej til sin bestemmelse« Mestrene skulle ligeledes attestere, hvor lang tid de pågældende svende havde arbejdet for dem. Attesten skulle uden bekræftes af politiet på stedet. Fik den vandrende svend ikke arbejde inden 24 timer efter ankomsten til byen, måtte han sædvanligvis forlade denne³¹.

Vandrebog, også kaldet flippen, for smedsvend Johan Conrad Mundus med påtegning af politimesteren i Helsingør 1876.

Baggrunden for hele denne omstændige kontrol var et ønske om at forebygge den »skadelige omvandring af personer, som for det meste under navn af håndværkssvende havde omstrejfet i vort rige Danmark uden beskæftigelse«. Det var kun håndværkere, der skulle være i besiddelse af vandreboer.

Erklæring og anbefaling udstedt til Johan Conrad Mundus, da denne ophørte med at arbejde hos Hans Pedersen i Hornbæk. Papiret har været forevist for kystpolitiet 1875.

Alle andre kunne stadigvæk nøjes med det almindelige rejsepas, som dog også skulle påtegnes³².

Forpligtelsen for håndværkssvendene til at være forsynet med gyldig vandrebog ophørte med udgangen af 1886³³.

Det var ikke noget ringe antal håndværkssvende som ankom til og afrejste fra Helsingør i de sidste årtier af laugstiden. Ifølge pasprotokollerne ankom og afrejste omkring 500 årligt, undertiden flere.

Vandrende svende i Helsingør omkring 1850

En undersøgelse af deres alder viser, at omkring 40% var i alderen 20-24 år, og over halvdelen af svendene var under 30 år. Men der var også en del ældre imellem. Svende over 60 år udgjorde kun cirka 1%. Flere af de vandrende håndværkere havde på dette tidspunkt både koner og børn med på vandringen. Oprindeligt blev en svend udelukket af lauget ved giftermål, og måtte således slå sig igennem ved at fuske i sit håndværk³⁴. Nordmænd og svenskere udgjorde mellem 5 og 10% af de vandrende håndværkssvende, tyskere mellem 40 og 50%, mens svende fra andre lande kun udgjorde et par procent. De resterende 40-50% var danske svende³⁵. I almindelighed udgjorde skomagere, skræddere, bagere, murere, tømrere, slagtere og snedkere langt den overvejende del af de vandrende håndværkere³⁶.

For i det hele taget at få politiets tilladelse til at begive sig ud på valsen krævedes det, »at vedkommende skulle være i besiddelse af en rigsdaler«. Svendene kendte imidlertid udmærket den gamle leg: Denne daler, den skal vandre, fra den ene til de andre.

»Geschencken«

Geschenken, den drikkeskilling, som den vandrende svend modtog enten af laugget eller af de mestre og svende, som han opsøgte på værkstederne og bad om arbejde, var meget vigtig for svendene, da de levede af dette beløb på deres rejser fra by til by, indtil de fik arbejde igen og selv kom til at yde en skærv til andre vandrende svende³⁷.

Geschenken var langt fra altid tilstrækkelig til at svenden kunne klare dagen og vejen, hvorfor han måtte tigge, »fægte«, som det kaldtes. Tiggeri var forbudt og der kunne idømmes strenge straffe. Første gang idømtes i reglen 4 ugers fængsel, derefter 8 uger og tredje gang vedkommende blev taget for »fægteri« var straffen to års forbedringshus³⁸.

En del farende håndværkssvende faldt for fristelsen til at prøve at klare sig ved at leve på geschenk og det gode kammeratskab. Henimod laugstidens slutning lød talrige og begrundede klager over drikkeriet blandt håndværkere og i særdeleshed blandt de farende svende. Mangen en håndværkssvend blev ødelagt af drikkeriet og lediggangen³⁹.

Påklædning

Den farende svend måtte være udstyret på rette måde, når han skulle begive sig ud på vandringen. Hvert fag havde sin traditionelle påklædning, som nøje måtte overholdes af den enkelte, såfremt han ville nyde godt af de fordele, som medlemskabet af de pågældende laug gav.

De zünftige tømreres klædedragt omfattede »en blå stor trøje, en fløjlsvest med perlemorsknapper, et sort bånd stukket i skjortelinningen på en bestemt måde, hvid skjorte, benklæder af sort jernbanefløj med meget vide ben, langskaftede støvler eller sko. På hovedet enten høj hat eller stor bredskygget hat«. Halstørklæde, vanter eller strømper måtte ikke bruges. De øvrige ting opbevarede i en randsel, en Felleisen, eller Berliner, som den senere kaldtes. Den bestod af et stykke lærred eller voksdug, der var rullet sammen og lukket for enderne med to remme. Desuden havde svendene altid en kraftig stok med sig. Den var god at støtte sig til, når man havde vandret langt, og den var især god til at forsvare sig med i tilfælde af overfald. Ofte fulgtes svendene ad to eller tre sammen⁴⁰.

De ældste »zünfte«

Foreningerne »Rechtschaffenen fremde Zimmer- und Schieferdeckergesellen« og »Rechtschaffenen fremde Maurer und Steinhauergesellen« er de ældste endnu eksisterende »Zünfte«. Deres oprindelse stammer helt tilbage fra 1100 årene. De er internationale og enhver håndværkssvend kan optages uanset nationalitet, hudfarve, politiske eller religiøse overbevisninger, blot vedkommende respekterer menneskerettig-

Tømrrersvend Hartmut Wissmann fotograferet i »Naverhulen«. I sin højre hånd holder han den karakteristiske »Stenz«. K. P. 1984.

Tømrrersvend Hartmut Wissmann og murersvend Ralf Bauch i køkkenet i Navergården. Under opholdet forestår de fremmedskrevne håndværkssvende selv madlavning og vask. Fot. K. P. 1984.

hederne. Omgangssproget er tysk⁴¹.

Den 29. december 1857 vedtog den danske rigsdag en ny næringslov, som bl.a. ophævede laugsvæsenet med udgangen af 1862. Zünften holdt sig dog langt op i dette århundrede inden for enkelte håndværksfag, såsom skiferdækkere, murere og tømreere.

En del af de større laug fortsatte endvidere som mester- og svendeforeninger, som i overvejende grad virkede som hjælpe-, syge- og begravelseskasser for de lokale medlemmer. Enkelte af disse eksisterer fortsat, og i 1981 kunne eksempelvis det helsingørske snedkerlaug på behørig vis fejre sit 400-års jubelåum.

Svendevandringerne ophørte selvfølgelig heller ikke. Mange håndværkssvende begav og begiver sig fortsat ud på valsen.

Med selskabeligheden og samværet i højsædet dannedes snart skandinaviske foreninger ude i Europa. Foreningerne blev samlingspunkter for de farende svende. Her udveksledes oplevelser og erfaringer, her diskuteredes og her studeredes.

»Trækfuglen«

I 1885 tog nogle hjemvendte danske håndværkssvende initiativ til dannelsen af »Foreningen af berejste Håndværkere«. Foreningens medlemsblad, »Trækfuglen«, som udkom første gang i august 1888, blev et bindeled mellem de skandinaviske foreninger i udlandet og de hjemlige foreninger. Medlemmerne var flittige til at indsende beretninger om deres færd og virke, løn og arbejdsforhold i de forskellige byer og lande de kom igennem. Mange af disse oplysninger som tilflød medlemsbladet dannede grundlaget for den »Rejsehaandbog for unge Haandværkere«, som blev udsendt i slutningen af 1888.

Syge- og rejseforsikring

Det var langt fra alle unge håndværkssvende, der havde mod og lyst til at begive sig uden for landets grænser, men foretrak at gå på valsen i Danmark. Håndværkssvendenes Syge- og Rejseforsikring, hvoraf omtrent enhver provinsby havde sin, havde til formål at hjælpe og støtte disse unge rejsende håndværkssvende på deres rejse fra by til by, med frit ophold, logi og forplejning.

Rejseforeningerne, hvis økonomi var baseret dels på et fast kontingent af svendene og dels ved frivillige bidrag af mestrene og andre borgere, trådte i stedet for laugstidens »geschenk«, og for at forbedre de ofte dårlige herbergsforhold, oprettedes gode og billige svendehjem.

Dette var alt sammen meget godt, men efter mange »fremmedskrevne«s mening var det nu bedre og mere givtigt at drage udenlands. I de skandinaviske foreninger havde man imidlertid ofte store vanskeligheder med at yde tilstrækkelig om overhovedet nogen understøttelse til de farende svende. Dette gav stødet til oprettelsen af den skandinaviske Central Understøttelses Kasse (CUK) i 1899, hvilket gav fornyet kraft til vandringerne⁴².

C.U.K.

To verdenskrige har i dette århundrede sat grænser for unge håndværkeres muligheder for at gå på valsen. I 1951 blev der imidlertid taget initiativ til at skabe et internationalt europæisk samarbejde mellem foreninger af berejste håndværkere. Det resulterede i oprettelsen af C.E.G. - »Compagnonnages Européens/Europäische Gesellenzünfte«. Med denne organisation som grundlag er de gamle hæderkronede og traditionsrige svendevandringer blomstret op og har tilpasset sig en ny tid.

C.E.G.

Nye tider - gamle skikke

At tage på valsen som fremmedskreven håndværkssvend er som det allerede er nævnt - en århundredgammel skik, der har sine rødder helt tilbage i middelalderen. De traditioner, der efterhånden blev knyttet til denne skik, håndhæves den dag i dag i næsten uændret form. Lader en håndværkssvend sig frem-

Mindernes Sang.

Kan du huske, paa Valsen
uden Kravetøj om Halsen,
med Stok og med Randselen paa,
aldrig mangled Humøret;
var Vejen end pløret
og Støvterne mangled en Taa.

vi har været mange Steder,
vi har haft mange Glæder,
vi har følt hele Verden som vor.

Refrain:

Aah, disse Minder,
fra du var en farende Svend,
Aah, disse Minder,
den Tid kommer aldrig igen,
Aah, disse Minder,
det er dem, der giver Livet Kuler,
i Hulen vi Svendene finder
med det gode, det gamle Humør!

Vi fór rundt i Rigerne,
vi sang og krammed Pigerne -
tit tog vi vel ogsaa en Taar;

Viktor Wallheins berømte Naversang med illustrationer. (Se også følgende billeder).

medskrive for at drage på valsen, er rejsetiden således stadig 3 år og 1 dag. I denne lange periode skal den rejsende svend have haft ophold i mindst 16 forskellige byer og må ikke komme sit hjem nærmere end 50 kilometer. Kun i tilfælde af alvorlig sygdom eller dødsfald i den nærmeste familie, kan der dispenseres fra denne regel. Rejsemåden er enkel. Den foregår til fods eller på »tommelfingeren«. At anvende offentlige transportmidler er tilladt over kortere strækninger, men den rejseform er ikke videre velset.

Vandrebog

For at den farende svend, når rejsetiden er overstået, kan anerkendes som ægte »zünftig« svend, må han i hele rejseperioden nøje føre dagbog. Dagbogen skal indeholde oplysninger om alle de steder han har arbejdet undervejs samt om de svendeherberger han har besøgt. Oplysningerne skal være behørigt dateret samt underskrevet og stemplet af de forskellige arbejdsgivere og herbergsforstandere - »altegesellen« - eller dennes stedfortræder. Dagbogen - eller vandrebogen - er et officielt dokument, udformet af C.E.G.'s ledelse og underskrevet af dennes præsident. Vandrebogen indledes med en forkla-

C.E.G.'s forklaring i vandrebogen

ring på fire sprog: tysk, fransk, engelsk og dansk. Da forklaringen giver et udmærket indtryk af, hvad C.E.G. står for, skal den her gengives i sin danske ordlyd: »Indehaveren af denne vandrebog er en rejsende håndværker, den såkaldte »NAVER«, som befinder sig på den traditionelle »Vals«.

Han går ikke på valsen for at opnå økonomiske fordele, men for at lære andre arbejdsmetoder, og livsvaner hos andre mennesker i fremmede lande, at kende for således at videreuddanne sig i faget, og samle livserfaringer.

Vi beder høfligst enhver, særlig alle ærede mestre, myndigheder og andre organisationer, at understøtte denne vandresvend i hans forehavende, og således bidrage til gensidig forståelse i udlandet. Denne svend har forpligtet sig til at være retskaffen og ærbar. I denne vandrebog må kun fagforeninger, myndigheder, og CEG-medlemmer foretage indskrivninger. Enhver ændring eller misbrug af denne bog, vil have til følge, at bogen inddrages. Misbrug af denne art bedes meddelt udstedelsesstedet med det samme.

Udgiveren af denne vandrebog er C.E.G. (Compagnonnages Européens Gesellenzünfte). Denne forening blev, efter de første kontakter i 1951 af Zünfftforeninger i Belgien, Tyskland, Frankrig, Schweiz og Skandinavien, stiftet 1968 i Versailles, og er siden 1978 medlem af Europarådet. C.E.G. har stillet sig den opgave, at fremme denne gamle tradition at gå på valsen, for at bidrage til gensidig forståelse mellem folk, de kommer i kontakt med, og genopbygge, og understøtte dette foretagende. Hovedkomiteen befinder sig for tiden i Brüssel, men kan efter statutterne ændres alle fem år«. Dette citat er fra en vandrebog dateret: Bobigny, den 3.11.1982.

Dokumentation

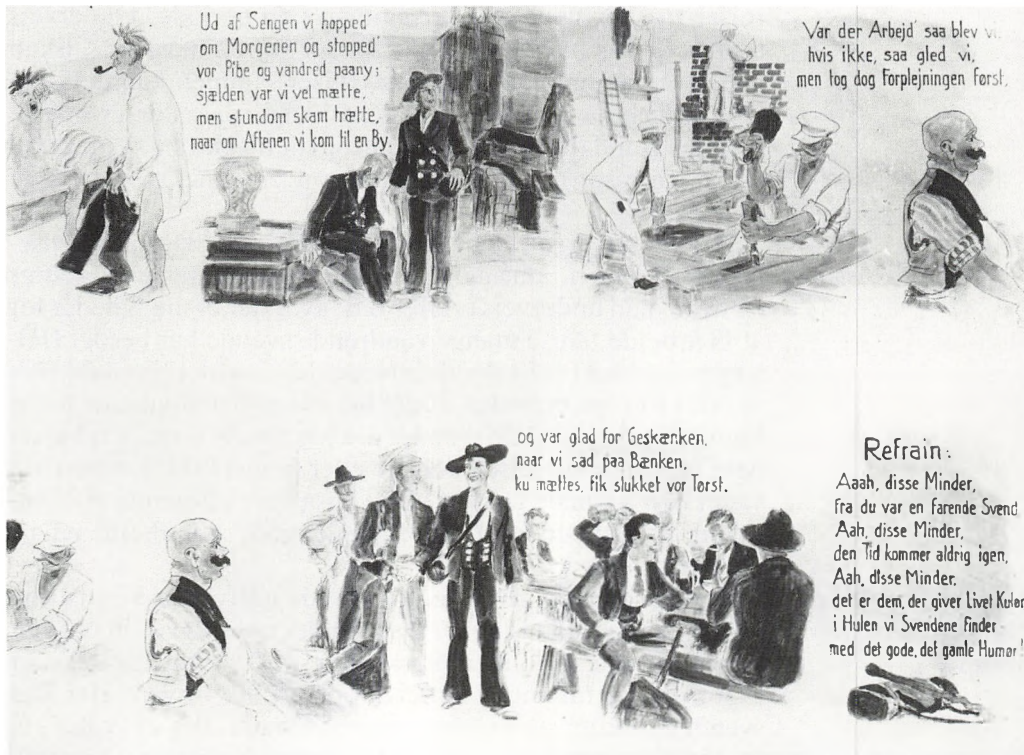
Når svenden efter de »tre år og 1 dag« på valsen har tilendebragt sin vandring, vil vandrebogen indeholde de fornødne oplysninger, der overfor C.E.G. dokumenterer, at rejsen er gennemført i overensstemmelse med de krav, der er stillet for at den farende svend nu kan erklæres for fuldt »zünftig«.

Helsingør 1984

Som tidligere nævnt har Helsingør i løbet af 1984 haft besøg af et bemærkelsesværdigt stort antal fremmedskrevne svende. Med henblik på udarbejdelsen af denne artikel om svendevandring før og nu, fik et par medarbejdere fra Helsingør Kommunes Museer mulighed for - med velvillig bistand fra »Naverhulen«s ledelse - at mødes med og interviewe nogle af disse vandrende svende.

Besøg i »Hulen«

Den 21. september 1984 mødtes vi i Naverhulens baglokale. Siddende ved foden af de alpetinder, der pryder hele lokalets

Ud af Sengen vi hopped'
om Morgenen og stopped'
vor Pibe og vandred paany;
sjældn var vi vel mætte,
men stundom skam trætte,
naar om Aftenen vi kom til en By.

Var der Arbejd' saa blev vi,
hvis ikke, saa gled vi,
men tog dog Forplejningen først.

og var glad for Geskærken,
naar vi sad paa Bænken,
ku' mættes, fik slukket vor Tørst.

Refrain:

Aaah, disse Minder,
fra du var en farende Svend
Aah, disse Minder,
den Tid kommer aldrig igen,
Aah, disse Minder,
det er dem, der giver Livet Kulor,
i Hulen vi Svendene finder
med det gode, det gamle Humør

bagvæg, begyndte vi samtalen over en øl og en »Körnerpricker« - en typisk naverbitter bestående af et stæk »Rigabalsam« tyndet op med snaps.

Således beskænkede og med tungebåndende løsnede, blev vi præsenteret for : Murersvend Ralf Bauch fra Satrup i Sydslesvig, murersvend Ulrich Hasenfus fra Braunschweig, snedkervend Hartmut Wissmann fra Ostercappeln ved Osnabrück og senere sluttede tømrersvend Erk Korsemann Møller fra Tørsbøl i Sønderjylland sig som den eneste danske farende svend til selskabet. De fire svende, der naturligvis var ikklædt deres »Kluft« var alle i begyndelsen af tyverne og de har således påbegyndt deres vandring umiddelbart efter udstået læretid. Vor samtale med svendene kan sammenfattes til følgende:

Fire vandrende
svende

Hvorfor vandre?

Ønsket om faglig videreuddannelse og rejselyst har været de væsentligste drivkræfter til at gå på valsen. og som en tilføjer: »Vigtigt ved vandringen er at få menneskekundskab, se andre lande og andre kvindfolk«.

Rejsemåden

Vandringen har allerede ført svendene gennem store dele af Europa »til fods gennem smukke egne, ellers på stop«. Ofte

rejser to eller flere svende sammen i en periode. Undervejs træffes andre svende og så fortsætter rejsen måske i selskab med nye kammerater. Når flere rejser sammen kan det også ofte afhjælpe eventuelle sprogvanskeligheder; dog er mange svende i stand til forbløffende hurtigt at tilegne sig så meget af et nyt lands sprog, at de snart kan gøre sig rimeligt forståelige på sproget.

Rejseruten er sjældent fastlagt på forhånd. Der improviseres efterhånden, afhængig af hvilke kammerater man træffer og hvad man undervejs erfarer om, hvor der er muligheder for at få arbejde. At så mange vandrende svende har besøgt Helsingørområdet i 1984 skyldes således bl.a., at det i svendekredse ude i Europa rygtedes, at der her var gode muligheder for at komme i arbejde. Alle svende, der har besøgt området, har da også fået beskæftigelse i kortere eller længere tid. Lønnen har været den normale tarifløn. Den ensartede aflønning af vandrende og fastboende svende sikrer et godt samarbejde på arbejdspladserne.

Helsingør populær blandt vandrende svende

Samstemmende giver de fire svende udtryk for begejstring over opholdet i Helsingør. Det skyldes naturligvis, at der har været arbejde at få, men måske især, at der i Navergården er skabt ideelle rammer om deres ophold her i byen. Her kan svendene - efter de to første overnatninger, der er gratis - få logi for meget billige penge og her findes faciliteter, så de selv kan tilberede deres mad og vaske deres tøj.

Dertil kommer, at de helsingørske håndværkere, svendene har arbejdet sammen med, betegnes som særdeles hjælpsomme, beredvillige og gode kolleger, ligesom atmosfæren og samværet med Helsingørs »Naver« i Naverhulen berømmes højt. Naverne i Helsingør, siger svendene, er »Meget flinke, venlige og hjælpsomme ... gemytlige, »zünftige« og drikker meget øl«. Den sidste udtalelse virker måske noget overmodig; i denne sammenhæng må den dog kun opfattes som en positiv og naturlig tak for godt værtskab.

At livet i Navergården - med alle dets traditioner og ceremonier - også på nogle områder er præget af nydelsen af øl, er en selvfølgelig ting; sådan har det nu været blandt svende og i svendeherberger gennem århundreder.

En aften i »Hulen

Forfatterne af denne artikel har selv haft anledning til at overvære nogle af disse traditionsrige handlinger. Indenfor døren til selve »Hulen« hænger en stor klokke. Den, der slår på klokken, tilkendegiver hermed at ville give en omgang til samtlige de tilstedeværende. Så får »Humbelmesteren« - den

Hurtigt glemte vi Sorgen,
 tænkte ej paa i Morgen, —
 vi leved' fra Dag og til Dag;
 derpaa kan man kende
 de færende Svende,
 de mødes til lystigt et Lag;
 ej vi samlede Dukater,
 men traf Kammerater.
 og det var lit bedre end Mønt;
 vi har været flot i Tøjet,
 vi har været godt i Møjet —
 vi har kendt baade Laser og Pjynt!

Refrain:

Aah, disse Minder,
 fra du var en færende Svend,
 aah, disse Minder,
 den Tid kommer aldrig igen,
 aah, disse Minder,
 det er dem, der giver Livet Kuler;
 i Hulen vi Svendene finder
 med det gode, det gamle Humør.

ansvarlige for udskænkningen - travlt. Med et rask og kyndigt blik ud over lokalet danner han sig hurtigt et overblik over forsamlingen og går derefter samvittighedsfuldt i gang med at afkapsle det fornødne antal flasker øl. Samtidig har »Altgesellen« - eller dennes stedfortræder - grebet vandrestaven - værdighedssymbolet - og derved lagt op til den store rundgang. Alle i lokalet rejser sig nu ligeledes og med venstre hånd på den foranståendes skulder, dannes snart en lang række af mænd, der bevæger sig forbi Humbelmesteren og af denne får stukket en flaske øl ud i højre hånd. Så begynder sangen at tone, klangfuldt og kraftigt:

»Svende, Vaarsolen vinker nu atter,
 snør din Randsel, tag Staven i Haand,
 gaa paa Valsen med Spøg og med Latter,
 gaa paa Valsen og højne din Aand,
 Randselen paa Ryggen, Staven til Støtte,
 valser vi ud, søger Lykken«.

Under afsyngning af denne karakteristiske naversang bevæ-

ger den lange række sig gennem lokalerne og rundt i gården - ja, det påstås endog, at man ved særlig festlige lejligheder har været ude at runde Sct. Annagade.

Tilbage i »Hulen« bliver den glade giver behørigt hyldet. Med en lille træstatuette - den såkaldte »Blærerøv« - i hånd og holdt for hjertet - synges han ud, og for at han efter al denne festivitas ikke skal føle sig for højt på strå, afsluttes sangtoget med et bramfrit: »Blærerøv har du altid været«.

Det kan ske, at en af deltagerne i den grad har ladet sig inspirere, at også han slår på klokken. Så gentager hele forløbet sig.

På papiret virker dette måske lidt grovkornet. Man skal nok have deltaget i handlingen for tilfulde at kunne fornemme den gedigne følelse af kammeratskab og samhørighed, der udspringer af et sådant ritual.

Efter dette morsomme og hyggelige mellem spil i Navergården vender vi tilbage til de vandrende svende.

Når disse i det forløbne år har udgjort et så iøjefaldende islæt i bybilledet og på arbejdspladserne, skyldes det især deres helt specielle påklædning »Kluft«.

»Kluft«

Den fremmedskrevne svend bærer altid i hele vandringstiden - såvel på arbejdet som på rejsen - sin »Kluft«. Ligesom hver egn tidligere udviklede sin egen egns- eller folkedragt, udviklede også de enkelte håndværk - især i Tyskland - deres egne karakteristiske dragter. Det er i disse gamle, tyske håndværkerdragter »Kluft«en har sin oprindelse.

Forskellige broderskab

Den korrekte »Kluft« består af følgende beklædningsgenstande: Sort hat: Bowler, høj hat eller den bredskyggede »Schlapphut«. Hvid kraveløs skjorte (»Stau«): I skjortens øverste knap er bundet et slips, tegnet på, at svenden er fremmedskrevet samt symbol på ærbarhed. Slipsets farve viser hvilket broderskab svenden tilhører. Sort slips: Rechtschaffende Zimmer- und Maurergesellen (grundlagt i 12. årh.). Blåt slips: Rolandsbrüder (grundlagt 1891). Rødt slips: Fremden Freiheitsbrüder (grundlagt 1910). Medlemmer af det yngste broderskab - Freie Voigtländer (grundlagt 1925) - bærer ikke slips, men er genkendelig på den åbentstående skjorte. Voigtland ligger i Sachsen og indbyggerne her kan nærmest sammenlignes med vore molboere. En »Voigtländer« var da også oprindeligt den let hånende betegnelse for en håndværkersvend, der ikke var fremmedskreven.

»Kluft«en består endvidere af bukser med stor fodvidde, vest og jakke i fløjl eller velour. For tømrere og snedkere er farven sort, for murere og stenhuggere kan den desuden evt.

Kan du huske om Julen,
 naar vi sad i Hulen,
 ved Gaas og et veldækket Bord;
 man ku' se Taarer rinde,
 selv paa hærdede Svende,
 naar Tænker mod Hjemmene for.
 Nu er vi her hjemme,
 dog aldrig vi glemme,
 hvad ude i Verden vi saa.
 Vi ældre er blevne,
 vore Minder er levende, —
 det er Minder, der aldrig forgaa!

Refrain:
 Aah, disse Minder,
 fra du var en færende Svend,
 Aah, disse Minder,
 den Tid kommer aldrig igen,
 Aah, disse Minder,
 det er dem, der giver Livet Kulør.
 i Hulen vi Svendene finder
 med det gode, det gamle Humør!

være hvid eller grå. Påklædningen afrundes af et par sorte sko eller støvler.

Ørering

Svenden må desuden bære en urkæde samt en ørering med håndværksvåbenet. Al anden »pynt« på klædedragten er ikke tilladt⁴³. Til øreringen knytter sig i øvrigt ofte den skik, at svenden, når han af sine svendekammerater inden vandringsen »til-drikkes«, lægges på et bord med en træklods under øret og får et søm hamret gennem øreflippen. Derefter stilles et stort glas snaps til hans rådighed. Det kan han så efter forgodtbefindende anvende enten til udvortes (desinficering) eller indvortes brug.

Når den fremmedskrevne svend vandrer fra by til by og fra land til land, er han ikke tynget af de store mængder bagage. Reglerne for vandringsen siger ganske enkelt, at alt hvad svenden - udover den »Kluft« han har på - må medbringe skal kunne rulles sammen til en bylt ca. 30 cm tyk og ca. 70 cm lang. Bylten bindes om kroppen ved hjælp af et farverigt stykke stof med motiver udarbejdet af »Kluftskrædderen« - det benævnes

som en »Charlottenburger eller en »Berliner«. Da det ikke mere er nødvendigt at svenden medbringer eget arbejdsværktøj, indskrænker oppakningen sig da også oftest til kun at omfatte et sæt arbejdstøj og det nødvendige skiftetøj.

»Stenz«

For at fuldende billedet af den vandrende svend må også nævnes hans »Stenz« - vandrestaven. Den er obligatorisk og er naturligvis som alt andet omgærdet af traditioner. Vandrestaven er ikke nogen almindelig spadserestok. En »Stenz« finder man først efter lang tids søgen i skove og i hegn. Reglerne foreskriver nemlig at svendens »Stenz« skal være snoet og slangeformet - og denne form skal være skabt i naturen. En »Stenz« er et fortrinligt redskab at støtte sig til på de lange vandringer; den kan måske være lidt besværlig at håndtere, når svenden kører »på stop« i en Fiat 500.

Her må tilføjes, at der i Naverhulen findes en interessant og seværdig samling af disse naturens luner.

En fremmedskreven kommer til
»Hulen«

De skikke, den farende svend skal iagttage ved ankomsten til herberget - Navergården - er forholdsvis enkle og ensartede. Jakken er knappet, vandrestaven og randselen bæres forskriftsmæssigt og der bankes tre gange med hånden på døren. Desuden er ankomsten præget af andre skikke, som vi dog er afskåret fra at beskrive nærmere; her er tale om hemmelige skikke, som udenforstående ikke bliver indviede i. Vi forsøgte at udfritte de vandrende svende herom, men blev venligt og bestemt gjort opmærksomme på, at her var der tale om »interne zünftregler«.

Ved sin indtræden i herberget forevises svendens vandrebog for »altegesellen« eller dennes stedfortræder. Når spørgsmål om hvordan og hvorhen er besvaret, modtager svenden en skænk i øl samt 50 kr. som startkapital på det ny sted. I herbergets fremmedbog skal han endvidere skrive, hvor han er født og hvorfra han kommer⁴⁴. Undertiden modtager den nyankomne også en pris snus af »Dosengesellen«. Derefter placerer han sig ved fællesbordet; der udveksles håndtryk og han »udskænkes« øl af de fastboende svende. Og så går snakken livligt om arbejde, løn og rejseoplevelser.

3 år og 1 dag

»3 år og 1 dag« er lang tid at være borte fra familie og venner. Ofte kan familiemæssige forhold da også være den største hindring for den nyuddannede svends ønske om at komme på vandring. Den 22-årige snedkersvend Klaus Krause fra Osnabrück udtaler således til »Berliner Morgenpost« oktober 1983: »Det største problem inden vandringen er familien; min mor ville først overhovedet ikke lade mig tage afsted - men, traditi-

onerne må følges«. Og Erk Korsemann Møller udtrykker det kort og klart: »Jeg pakkede mit kram og tog afsted«.

Gensyn med familien

Kan den vandrende svend under sin vandring - på grund af 50 km's reglen - ikke besøge sin familie, kan familien til gengæld opsøge svenden på dennes vandring. Medens vi opholdt os i Naverhulen for at indsamle materiale til denne artikel, oplevede vi således, at den fremmedskrevne Jens Sorgenfrei fra Berlin, der på det tidspunkt boede i Navergården og arbejdede i Helsingør, fik besøg af hele sin familie fra Berlin: far, mor og søskende, og det gjorde det jo ikke mindre morsomt og interessant, at faderen Heinrich Sorgenfrei, der selv har været på valsen og er et fremtrædende medlem af svendesammenslutningen i Berlin, mødte op i anordningsmæssig Kluft, og som en erfaren mand iagttog alle de traditionelle forskrifter for en fremmedskreven svends ankomst til et nyt herberge.

Naverne i Helsingør

Den 15. marts 1919 samledes en lille kreds af lokale berejste håndværkere og etablerede »Klub for berejste håndværkere i Helsingør«. Foreningens formål var i første række at samle de lokale berejste håndværkere, for ved selskabelige sammenkomster at opfriske minder fra vandringstiden. Et andet af foreningens formål var at skabe kontakt med andre berejste skandinaviske håndværkere for derved at fremme sammenholdet og det praktiske arbejde samt med råd og dåd at bistå unge håndværkere, som agtede sig til udlandet for yderligere at dygtiggøre sig inden for deres fag. Klubben tog naturligvis også fra starten mod fremmedskrevne håndværkersvende, der kom til Helsingør. Klubben, der holder til i Navergården i Sct. Annagade, tæller i dag ca. 140 medlemmer. Dog har kun ganske få af dem været fremmedskrevne. Kriteriet om »3 år og 1 dag« har man lokalt måttet opgive. Som den nuværende formand Peder Tannebek udtrykker det: »Skulle vi i dag alene basere os på de egentlige »fremmedskrevne«, ville vi hurtigt udgøre en hensygnende skare«. Mange står i kø for at blive optaget i det lille og traditionsrige samfund. I dag kan man blive optaget som medlem, såfremt man har en håndværkeruddannelse og - som håndværker - har opholdt sig mindst et år uden for landets grænser, dog ikke nødvendigvis gået på valsen.

Navergården

De helsingørske »Navere« omgiver deres domicil i Sct. Annagade med stor kærlighed og pietet. Der er således lagt både store beløb og meget arbejde i at renovere og vedligeholde bygningen, så den nu indgår som en sand lille perle i det historiske og smukke gadebillede. Interiøret er der også gjort meget ud af, således at lokalerne danner ideelle rammer om klublivet

og ligeledes tilbyder de besøgende svende fortrinlige opholdsvilkår.

Sangglæde

Sangen spiller en væsentlig rolle i det daglige samvær i »Hulen«. Stroferne på de mest populære vandresange er påmalet loftsbjælkerne i »Hulen« og tilkendegiver tydeligt den betydning, sangen tillægges i klublivet⁴⁵. Der synges gerne og meget i fællesskab, og ved særlige lejligheder sker det ofte, at en »Nav« rejser sig og foredrager sin egen »specielle« sang - og når først, der er blevet taget hul på denne gemytlige del af samværet, synges der af karsken bælg, ofte i timevis.

Velkomstsang

Som eksempel skal her gengives naverens velkomstsang⁴⁶

»Velkommen i Hulen du gamle Nav,
blandt fordums »Farende Svende«.
Vi hilser dig Velkommen her i Dag
og haaber du føler dig hjemme.
Vi her kun mindes vil den svundne Tid
fra Valsens Dage Hulens glade Liv.

Saa velkommen vær da du gamle Nav
vær trofast imod dine Minder, og
har du end en eller anden Sag,
i Hulen du Tilhører finder.

Velkommen være du som gammel Nav,
Vær med at værne om vor fælles Sag«.

Sangbog

»Klub for berejste Håndværkere i Helsingør« har udgivet deres egen sangbog - Naversangbogen. Den indeholder en snes vandre- og naversange og bliver ofte lagt frem på bordene i »Hulen«. Der slides dog øjensynlig ikke synderligt på den, for de fleste af naverne kan alle sangene udenad og synger dem glad og gerne.

»Aah, disse minder...«

Blandt sangbogens mange sange, er der en, der er nået ud til en større kreds: »Kan du huske, paa Valsen...« med det populære omkvæd: »Aah, disse Minder, fra du var en farende Svend...«

Stroferne fra denne sang sang, der er skrevet af en lokal berejst håndværker - malermester Viktor Wallhein, kan passende stå som afslutning for denne gennemgang af Svendevandring før og nu.

Noter:

- ¹ Laurits Pedersen: Haandværksskik i helsingørske Lav, H-gør 1917. p. 13 ff.
- ² Laurits Pedersen: op. sit. p. 25-26.
- ³ Laurits Pedersen: op. sit. p. 25, 29.
- ⁴ Laurits Pedersen: op. sit. p. 15.
- ⁵ Den farende svend. Et blad af dansk haandværkshistorie, 1955. p. 11.
- ⁶ Den farende svend: op. sit. p. 88, 169.
- ⁷ Den farende svend: op. sit. p. 135.
- ⁸ Den farende svend: op. sit. p. 64.
- ⁹ Den farende svend: op. sit. p. 135, 143.
- ¹⁰ Den farende svend: op. sit. p. 169.
- ¹¹ Den farende svend: op. sit. p. 170.
- ¹² Den farende svend: op. sit. p. 15.
- ¹³ Den farende svend: op. sit. p. 169.
- ¹⁴ Den farende svend: op. sit. p. 33.
- ¹⁵ Den farende svend: op. sit. p. 16.
- ¹⁶ Den farende svend: op. sit. p. 135-36.
- ¹⁷ Den farende svend: op. sit. p. 18.
- ¹⁸ Poul Strømstad: Haandværkervandring i lavstiden, artikel i Den farende svend. Et blad af dansk haandværks historie, 1955, p. 17.
- ¹⁹ Poul Strømstad: op. sit. p. 18.
- ²⁰ Poul Strømstad: op. sit. p. 1.
- ²¹ Poul Strømstad: op. sit. p. 20.
- ²² Poul Strømstad: op. sit. p. 85-87.
- ²³ Poul Strømstad: op. sit. p. 21. Begrebet »Kuhschwanz« eksisterer stadig-væk, nu under betegnelsen »Kuhkopf«.
- ²⁴ Poul Strømstad: op. sit. p. 21.
- ²⁵ Poul Strømstad: op. sit. p. 85-94.
- ²⁶ Poul Strømstad: op. sit. p. 23.
- ²⁷ Poul Strømstad: op. sit. p. 88.
- ²⁸ Poul Strømstad: op. sit. p. 23-24, 48.
- ²⁹ Poul Strømstad: op. sit. p. 32-33.
- ³⁰ Poul Strømstad: op. sit. p. 24.
- ³¹ Poul Strømstad: op. sit. p. 30.
- ³² Poul Strømstad: op. sit. p. 30.
- ³³ Salmonsens Konversationsleksikon.
- ³⁴ Poul Strømstad: op. sit. p. 37-39.
- ³⁵ Poul Strømstad: op. sit. p. 37.
- ³⁶ Poul Strømstad: op. sit. p. 37.
- ³⁷ Poul Strømstad: op. sit. p. 30.
- ³⁸ Poul Strømstad: op. sit. p. 34.
- ³⁹ Poul Strømstad: op. sit. p. 33.
- ⁴⁰ Poul Strømstad: op. sit. p. 32.
- ⁴¹ Informationsbrochure til tømrere, snedkere, murere og stenhuggere: Tag på valsen 3 år og 1 dag.
- ⁴² Den farende svend: op. sit. p. 241 ff.
- ⁴³ Informationsbrochure.
- ⁴⁴ Den farende svend: op. sit. p. 236.
- ⁴⁵ Den farende svend: op. sit. p. 236.
- ⁴⁶ Den farende svend: op. sit. p. 236.

ORDFORKLARING:

Behøvling: Indvielsesritual for en snedkersvend.

Berliner: Farvestrålende klæde hvormed den vandrende svend ombinder sin randsel eller bylt. Kaldes også Charlottenburger.

Charlottenburger: Se Berliner.

Dosengesellen: Den svend, der har tilsyn med snustobaksdåsen.

Feldbereder: Håndværker, der tilbereder skind, også kaldet hvidgarver.

Felleis: Den vandrende svends randsel.

Fremmedskrevet: Svend, der vandrer 3 år og 1 dag, og overholder alle de dermed forbundne regler.

Gebrauch: Regler et laug måtte iagttage for at være zünftigt.

Gemachter Gesell: Svend, der har gennemgået en særlig optagelsesceremoni.

Geschenck: Den skænk i øl og penge, den vandrende svend modtager ved ankomsten til svendeherberget.

Gewohnheit: Se Gebrauch.

Gilde: Sammenslutning af personer med gensidig hjælp som formål.

Grusz: Hemmeligt tegn eller hilsen, som dokumenterer svendens tilhørsforhold til broderskabet.

Kluft: Den foreskrevne påklædning for en fremmedskrevet svend.

Kroninh: Indvielsesritual for en feldberedersvend.

Kuhschwanz: Kohale. Betegnelse for en snedkersvend før han er behøvlet.

Laug: Faglig sammenslutning af håndværkere, der tilhører samme fag.

Nav: Kommer af skandinav og er betegnelsen for en skandinavisk berejst svend.

Oldermand: Laugets formand.

Oldgesellen: Svendelaugets formand.

Omfrag: Omspørgen blandt laugets medlemmer om de har noget at sige hinanden - eller den nyankomne svend - på. Kan kun foregå ved åben lade.

Omskik efter vallen: Når en svend skifter arbejde fra en mester til en anden efter den af laugets udarbejdede liste over mestrene.

Richtscheid: Tømmestok.

Schlapphut: Fremmedskreven svends hovedpåklædning. Sort hat med bred skygge.

Skrå: Lovbog-vedtægter.

Slibning: Indvielsesritual for en bødkersvend.

Staude: Hvid kraveløs skjorte. Hører til den fremmedskrevne svends Kluft.

Stenz: Den fremmedskrevne svends vandrestav.

Zünften: Laugsregler.

Zünftig: Optaget i lauget efter de gældende regler.

Åben lade: Når bogen med laugsreglerne er slået op. Kun da kan der foretages omfrag.

Et rids over mit levnet

Af Kaj Jensen

Kaj Jensen, født den 27. juni 1916 i Hellebæk. Udlært skibsbygger i 1935.

Min far var Sofus Jensen. Han fødtes i Næstved i 1878 som den ældste af en børneflokk på fire. Det var et fattigt hjem, min far kom fra, han var søn af en landarbejder, og den tids landarbejdere havde hverken samlet sig guld eller mammon. Det var besværligt nok at holde sulten fra dørene. Landarbejderne omkring 1878 var usselt lønnet.

Min far kom da også, som andre landarbejderbørn på den tid, ud at tjene hos bønderne allerede som syvårig, et hårdt og umenneskeligt slid. Indtil begyndelsen af dette århundrede arbejdede han på forskellige gårde og godser nede på Sydsjælland.

Vel omkring 1902 tog min far til København, hvor han fik arbejde som kusk for et stort fedevarefirma. Senere drog han videre til Nordsjælland, hvor han kom til at arbejde ved landbruket, nemlig på Krogerup ved Humlebæk. Det er det Krogerup, som nu er højskole, men dengang var det en temmelig stor gård, og han kom nok til at arbejde der som landarbejder og senere som mælkekusk for det tilhørende mejeri.

Min far og mor

På Krogerup arbejdede også en malkepige Marie Petersen, og hende giftede min far sig med i 1903. De kom til at bo i Tipperup i et hus, der hørte til Krogerup, og som var beregnet til landarbejderne, og foruden Blæsenborg var der Stormlyst og Knokkelro. Af disse tre huse eksisterer Stormlyst og Blæsenborg endnu, de ligger ud til Sandvejen, som går fra Gl. Tipperupvej i Espergærde og til Krogerupvejen.

I 1915-16 boede mine forældre i Hellebæk, hvor min far arbejdede på Hellebækgården. Jeg blev som nævnt født i 1916, da de boede i Hellebæk, men jeg var kun et halvt år, da vi flyttede fra Hellebæk og til Helsingør, hvor jeg kom til at træde mine børnesko.

»Sliddets gård«

Vi kom til at bo i Lundegade 4, også kalder »Sliddets gård«. Ejendommen ejedes af tømrer og vicebrandinspektør Edvard Nielsen, også kalder »Sliddet«, og heraf kommer vel også navnet »Sliddets gård«. Jeg vil her fortælle lidt om de familier, der boede der. I forhuset, altså ud til Lundegade, boede »Sliddet« sammen med frk. Clausen, der var forretningsbestyrer.

Husets beboere

I lejligheden i porten boede familien Nielsen med en børne-

flok på seks eller syv, de havde et værelse med alkove, så der har ikke været den store plads. Manden ejede grøntforretningen i Sct. Annagade, der hed Pomonakælderen, og manden blev derfor aldrig kaldt andet end Pomona-Nielsen.

I baghuset boede der to familier i stuen. Til højre boede der en skrædder med sin datter. Han var højt oppe i firserne, dog datteren var ca. 50 år, hun arbejdede på tekstilfabrikken på Gl. Banegårdsvej.

Til venstre i stuen boede en familie Hansen, og manden, som arbejdede på værftet, blev kaldt Damhammermanden eller Ræven, da hans arbejde på værftet var at betjene den store damhammer i grovsmedien.

På første sal boede også to familier. Til højre boede endnu en familie Hansen, i daglig tale kaldet Gas-Hansen. Konen blev kaldt for Madam-Gas og manden for Christian-Gas eller Christian-Løgnhals. Navnene var kommet af, at manden arbejdede på Helsingør Gasværk og også havde et afslappet forhold til sandheden.

På anden sal boede der også to familier. Til venstre boede vi selv, og til højre boede familien Larsen. Man blev kaldt for Olaf-krogskank, navnet kom af, at han var så usandsynlig hjulbenet.

Gårdinteriør fra »Sliddets gård«. Gennem porten skimtes Lundegade.

Lejlighederne

Lejlighederne var ingen palæer. I baghuset, stuen og på første sal var det små treværelses lejligheder, og på anden sal var det små toværelses lejligheder og lejen var 15 kr. om måneden. Med hensyn til sanitære faciliteter bestod de af fire gammeldags lokummer, som lå i gården. I 1929 blev der lavet toiletter med træk og slip i baghuset, og så steg lejen til 35 kr. om måneden.

Gården er ingen legeplads

Som man kan forstå, var vi jo en del børn i gården, og med hensyn til legemuligheder, ja så var der Lundegade og omliggende gader. Selve gården måtte ikke benyttes til legeplads, og hvis vi unger alligevel formastede os til at lege der, ja så tog »Sliddet« affære. Han kunne til tider være en kolerisk herre, og hvis vi unger så støjede for meget, især når han skulle sove midtagsøvn, så sørgede »Sliddet« for at varpe os ud af gården, og gik det ikke hurtigt nok, så kom han ud med en lang kørepisk og slog nogle knald, og så kunne vi unger ellers få benene på nakken.

Altså var gaderne legeplads for os, men det skal også hertil bemærkes, at trafikken ikke var så stor dengang. Lundegade var brolagt med toppede brosten og fik først anden belægning omkring 1926-27, og trafikken var dengang mest domineret af hestevogne, så vi kunne lege forholdsvis sikkert i gaderne.

Som barn blev jeg indmeldt i børnelogen, som var en underafdeling af N.I.O.G.T. og havde til huse i logebygningen i Alégade. Grunden til, at jeg blev medlem, var at føromtalt Damphammer-mand, som var fanatisk afholdsmand, havde overtalt min far til at melde mig ind. Jeg var endvidere, som mange andre arbejderbørn, medlem af D.U.I., hvor jeg en overgang var med i orkesteret, hvor jeg spillede trompet.

Børnelogen

Som barn kom jeg også en gang imellem i biografen, det var ikke noget, det skete tit, for pengene var små, og min far havde meget imod, at børn havde byplads, da han mente, at det var grov udnyttelse af børns arbejdskraft. Så pengene til biografbesøg måtte jeg få af min far eller mor, og de havde ikke meget at slå til siden med. Far var pladsarbejder på værftet, og en pladsarbejders løn dengang var ikke fyrstelig. Men det skete engang imellem, at jeg fik lov til at gå i biografen og se en børnefilm. Billetpriserne var i Kosmorama på balkonen 40 øre og i salen 75 øre. I Billedteatret og Biografen 50 øre.

I biografen

Grundejere

I 1921 købte mine forældre en grund på Kongevejen til en pris af 1,75 kr. pr. kvadratalen. Det var en grund, som var udstykket fra gården »Sofienlyst«, den nuværende Internationale Højskole. Kongevejen så dengang noget anderledes ud, end den gør nu. Dengang var der vejgrøfter og vejtræer i begge sider af vejen, og det var kun en skærvevej, og bredden var også noget anderledes. Der var heller ikke bygget alle de huse, som der er nu. De huse, der lå der, kunne vel nok tælles på en hånd.

For at klare dagen og vejen, da mine forældre nu også var blevet grundejere, måtte min mor begynde at arbejde. Hun begyndte som avisbud for Helsingør Socialdemokrat, som den hed dengang. Det var den lokale udgave af den avis, der i dag hedder Aktuelt. Hun bragte hver morgen avisen ud, både hverdag og søndag i flere år.

Husejere

Om sommeren plukkede de jordbær i haven, som blev solgt til grønthandler Axel Nielsen i Stjernegade. Flere år efter kunne mine forældre bygge et hus på grunden, og vi kunne flytte fra Lundegade til eget hus på Kongevejen. Det var i 1934. Huset overtog jeg efter mine forældres død, og jeg bor der i dag.

Skoletiden

I 1923 begyndte jeg at gå i skole. Jeg havde ikke langt at gå, da jeg kom til at gå på Lundegades skole, bygning 1.

Hvordan var det så at gå i skole på den tid? Skoletiden var en tid med kæft, trit og retning, og som skoleelev havde man absolut intet at skulle have sagt. Lærerne håndhævede en streng disciplin, hvori indgik forskellige former for afstaffelser. Når man ankom til skolen om morgenen, og klokken ringede op, så var

det med at stille op klassevis i snorlige rækker i gården, og gårdlæreren sendte derefter hver klasse op, og så var det med at marchere militærisk op til sin klasse. Gud nåde og trøste dem, der snakkede i rækkerne, de var sikre på at redde sig nogle øretæver.

Når man var kommet op i klassen, så var det med at stå ret ved sin pult, indtil der under klasselærerens ledelse var sunget morgensang og bedt morgenbøn. Når det var overstået, blev vi kommanderet til at sætte os, og timen kunne begynde.

Udover dansk og regning var det, der blev lagt mest vægt på i min skoletid, at tærpe kongerækken og salmevers udenad. Vi skulle kunne remse den danske kongerække op, eller vi skulle kunne et salmevers udenad, og en time kunne udmærket bestå i, at man skulle remse kongerækken op. Det foregik på den måde, at man skulle rejse sig op og remse kongerækken op fra A til Z, og så gjaldt det om ikke at gå i stå. Gjorde man det, kunne man ikke sin lektie, og man var hjemfalden til straf. En sådan straf kunne bestå i, at man fik et par øretæver, eller man fik tre striber af spanskrøret. Den mildeste straf var en svedetime.

Hvis man støjede i klassen eller lavede anden form for ballade, så faldt hammeren også i form af øretæver eller spanskrør. der var datidens form for pædagogik, og hos nogle af lærerne og lærerinderne sad næverne løst, der var ikke langt til øretæver eller spanskrør, da nogle af den tids lærere og lærerinder ligefrem nød deres magt. Selvfølgelig var ikke alle ens, det var ikke alle, der svor til tærsk som et pædagogisk middel, men hovedparten brugte korporlig afstraffelse.

Af lærere og lærerinder, som jeg har haft i min skoletid, vil jeg nævne fru Pedersen, som var gift med overlærer Laurits Pedersen, der i sin tid skrev bøgerne om Helsingør i Sundtoldstaden.

Der var lærer Sølvhøj, som var far til nuværende hofchef Hans Sølvhøj. Så var der lærerne Oddershede og Kjær.

Øgenavne blandt lærerne var ikke noget, som kun var kendt fra Metropolitanskolen, og som Hans Scherfig beskrev i sin bog »Det forsømte forår«. På Lundegade Skole var der skam også nogle lærere med nogle markante øgenavne, og jeg skal nævne tre. Der var en lærer Nielsen, som kaldtes for Rød-Nielsen, og lærer Oddershede, som kaldtes for Odderen. Om ham var der lavet et vers, som lød således: »Mellem himmel og jord står Odderen og glor, med stokken i næven, og slår ungen på tæven«. Dette vers sagde vel lidt om, at han hørte til de lærere,

som brugte slående argumenter i sin undervisning.

Endelig var der lærer Kjær, kalde Bonde-Kjær. Navnet kom af, at vi havde ham med som lærer, når klassen om sommeren var nede ved stranden og bade. Vi drenge svømmede et stykke ud og råbte: vi kan ikke bunde Kjær, og så blev det til Bonde-Kjær.

I lære som skibsbygger

I 1930 kom jeg efter syv års skolegang ud af skolen, og samme år i oktober måned kom jeg i lære på værftet som skibsbygger.

Lærepladsen havde min far, der var pladsarbejder på værftet, skaffet mig. Der var det ved det, at selv ville jeg have været kok og været ud at sejle, men det kunne der ikke være tale om, min far havde skaffet mig en læreplads på værftet, og jeg havde bare at gå i lære som skibsbygger, hvad enten jeg ville eller ej.

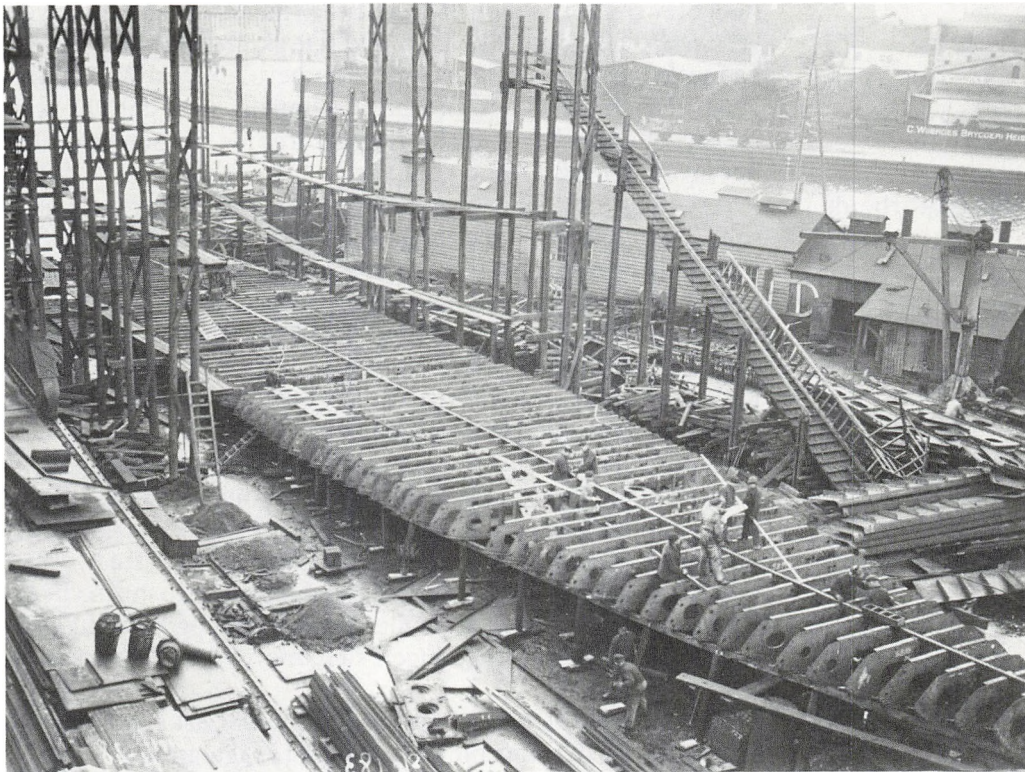
Den 15. oktober 1930 måtte jeg stå op kl. 6.00 om morgenen og følges med min far ned på værftet, ned til skibsbyggeriet, hvor jeg blev afleveret til den daværende skibsbygmester Walter Svendsen. Hos ham fik jeg at vide, at i skibsbyggeriet var det ham, der bestemte, og jeg havde at opføre mig ordentligt og gøre, hvad der blev sagt. Jeg blev derefter overladt i kvartermænd, eller sjakbajs som det også hed. Bernhard Sørensens varetægt, og han fulgte mig hen til den skibsbygger, som jeg skulle hjælpe. Jeg kan huske, at det var Christian Frederiksen. hermed havde jeg påbegyndt min uddannelse som skibsbygger, jeg skulle stå fem år i lære.

Skibsbyggeriet

Jeg vil lige beskrive, hvordan arbejde i skibsbyggeriet ombord var organiseret, da jeg kom i lære. Alt skibsbygningsarbejde i værksted og ombord på nybygninger sorterede under skibsbygmester Walter Svendsen. Til hjælp havde han Greisholm, der var undermester i skibsbyggeriet, og Georg Weber, der var undermester ombord på nybygningerne. På afslagningsloftet var Martin Jørgensen mester. Arbejde på havarister, eller gammelt arbejde, som det hed i daglig tale, sorterede under mester Emil Pedersen.

Endvidere var der kvartermændene, hvorunder det egentlige arbejde sorterede, f.eks. opmærkning, opstilling, arbejde og meget andet. Det var dem, der var de øverste for de forskellige sjak, disse kvartermænd var ikke mestre, men almindelige svende.

Som lærling kom man rundt i de forskellige sjak og skulle dér hjælpe svendene. Man kom hos opmærkerne for at lære at mærke f.eks. udenbordsplader eller skodter, man kom ombord og tog udenbordskabelonerne. Der kunne nævnes man-

Den 30. oktober 1930 kom Kaj Jensen i skibsbyggerlære ved Helsingør Værft. Her er byggebeddingen fotograferet i slutningen af 1928.

ge andre ting, og det sidste læreår kom man på afslagningsloftet.

Hvordan var så forholdet mellem svendene og lærlingene? Som lærling var man ikke ligemand med svendene, de skulle behandles med høflighed og den behørig respekt fra lærlingens side. Man skulle naturligvis sige De til svendene, og havde man hue eller kasket på, så skulle man, når man hilste på svenden, stryge den.

De fleste af svendene var såmænd meget flinke, men der var også nogle imellem, der hverken var til at gå eller stå tilpas, og der var nogle af dem, der kunne være ret så hidsige, og så kunne der godt falde øretæver til lærlingen, for svendene havde fuld hånd- og halsret over lærlingene og også ret til at håndhæve diciplinen med slående argumenter.

Som yngste lærling skulle man også døbes af de ældre lærlinge. Denne dåb fandt altid sted 1. maj på arbejdernes fridag, for lærlingene havde ikke fri den dag, og så kunne dåbshandlingen passende finde sted denne dag. Selve handlingen bestod i, at

Læringedåb

man blev smidt i havnen af de ældre lærlinge. Som nævnt havde lærlingene den gang ikke fri 1. maj. De skulle stille på arbejde, og mestrene var også på arbejde. Der blev dannet sjak af lærlingene, der skulle videreføre produktionen, men det var ikke meget, der blev lavet af skibsbyggerarbejde, til gengæld blev der lavet en masse fest og ballade.

Slidsomt arbejde

Arbejdet som skibsbyggerlærling kunne være ret så slid-somt, man baksede med tunge stålplader, man arbejdede i en evendelig larm fra nitternes og stemmernes luftværktøj, og det kunne også om vinteren være en barsk og kold fornøjelse at arbejde ombord på nybygninger. I skibsbyggeriet var det så-mænd heller ikke rart om vinteren, der var nemlig åbent ud til Kronborg-siden, og portene var så godt som altid åbne, såder gik man i en masse gennemtræk.

Så når man om aftenen kom hjem efter en arbejdstid fra kl. 7 morgen til kl. 16 aften, kun afbrudt af en times middagspause, ja så var man dødtræt. Men som lærling skulle man også i tidsrummet fra september til april gå på Teknisk Skole fra kl. 18 til kl. 20 fra mandag til og med torsdag. Det var ikke morsomt efter en lang arbejdsdag at skulle sluge maden og haste til Teknisk Skole, men der hjalp ingen kære mor, vi skulle passe skolen.

Teknisk Skole

I Teknisk Skole blev vi det første år undervist i geometri og steometri, og derefter blev vi undervist i fagtegnning.

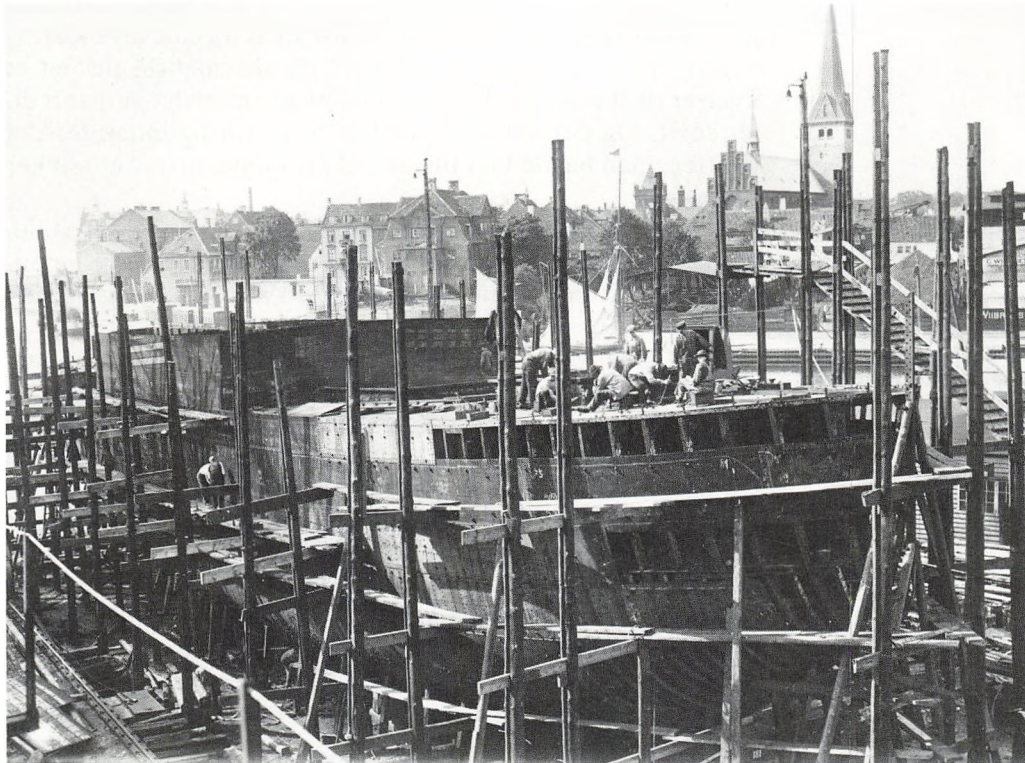
Forsømmelsesbog

Vi havde den største lyst mange gange til at pjække den, men det kunne være risikabelt. Vi fik nemlig en såkaldt forsømmelsesbog med hjem en gang om måneden. Den skulle underskrives af mester og af ens forældre, og så var det bare om, at der i alle bogens felter var stemplet »ingen forsømmelse«, for ellers var fanden løs. Var der tomme rubrikker, så blev man kaldt ind til mester til jordens største skideballe eller i værste fald op til underdirektør Kongsted, hvor man blev truet med bortvisning fra læren, og man kunne også forvente, at ens forældre trak det grove skyts frem. Man var ikke mange sure sild værd, hvis det fremgik af forsømmelsesbogen, at man havde pjækket den.

Arbejdsdagen

Hvordan kunne en arbejdsdag som lærling forløbe? Det vil jeg forsøge at anskueliggøre ved at fortælle om, hvordan en dag kunne forløbe som skibsbyggerlærling hos Alfred Grøndal.

Alfred Grøndal mærkede stokke op. Stokkene brugtes til at mærke naglehullerne op i de plader, der blev brugt til dækshuse. Dengang blev dækshusene nittet sammen. Jeg begyndte om morgenen med at sørge for, at værktøjet lå fremme på opmær-

*Det var hårdt og slid-
somt at være skibsbyg-
ger. Her arbejdes på en
nybygning omkring
1930. I baggrunden ses
Havnegade.*

kerbordet i en nøje fastsat orden, samt at blyanter og mærkekridt var reglementeret spidset, og så havde jeg ellers bare at vente til Grøndal ankom. Det kunne ikke nytte at forlade opmærkerpladsen, selvom han ikke var ankommet med det samme, efter at fløjen havde lydt om morgenen. Man havde bare at vente, til han kom. Havde man forladt opmærkerpladsen og ikke var til stede, når han kom, så vankede der en skideballe af så enorme dimensioner, at man kunne ligge tør det næste halve år. Når Grøndal endelig ankom, startede han med at kontrollere, at lærlingen havde sørget for at lave de forberedende ting. Hvis disse ting var i orden, kunne arbejdsdagen begynde, hvis ikke tingene var i orden, startede dagen med skideballe og besked om at få tingene bragt i orden. Min tjans under arbejdet var naturligvis at hjælpe med opmærkningen og ellers forholde mig afventende og udføre de ting til punkt og prikke, som jeg fik ordre til af Grøndal.

På dasset

Det skete, at man skulle på toilettet, og så skulle man i høflige vendinger spørge Grøndal om lov til at forlade arbejdet og begive sig til toilettet, og man fik da allernådigst tilstået et kvarter til at besørge dette ærinde, hvad enten det var stort eller småt. Og det var bare med at blive færdig inden for det kvarter, man havde fået tilstået, ellers kunne man være sikker på en balle.

Af en eller anden mærkelig grund kunne Grøndal ikke lide, at man fløjtede, så hvis man kom til at stå og fløjte en eller anden strofe, kunne man være sikker på at få en i nøden med stokken.

Hente øl og koge sild

En af lærlingens mere uofficielle opgaver var, hvis der, som man siger, »gik druk i foretagendet«, at hente øl og koge sild og servere det for svenden, det kunne også ske hos Grøndal. Når det lakkede mod fyraften, var det lærlingens tjans at hente varmt vand til at vaske hænder i. Vandet hentedes i en spand, som derefter blev varmet op. Opvarmningen blev foretaget med en skærebrænder hos en af de skibsbyggere, der arbejdede med brænderværktøj.

Så kunne man begynde at samle værktøjet sammen, det var også lærlingens opgave, og så var den arbejdsdag faktisk gået, og det var om at komme ud af porten, så snart fløjten lød, og komme hjem og blive vasket, få noget mad og derefter afsted til Teknisk Skole.

Lønnen

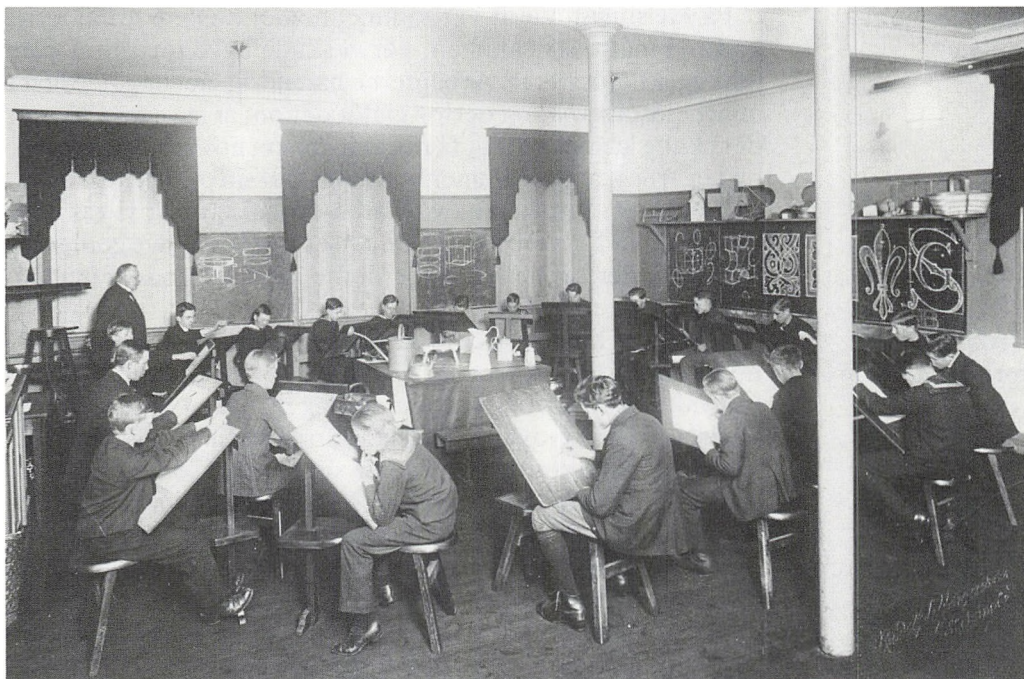
Med hensyn til lønnen som lærling var den ikke fyrstelig. Det første år som lærling tjente jeg 6,47 kr. om ugen, hvad der steg til 10,51 kr. det sidste år. Når man havde været i lære i tre måneder, kom man med i svendenes akkorder, det hjalp lidt på økonomien.

De fem år som lærling fik også en ende. Den 15. oktober 1935 fik jeg udleveret mit lærebrev samt udbetalt et beløb på 132 kr., et beløb som var fremkommet ved, at man fra værftets side gennem hele læretiden havde trukket et bestemt beløb ud af lærlingelønnen og sat på en bog. Dette beløb blev udbetalt den dag, man blev svend.

Svende og svende-løn

Den 15. oktober 1935 var en betydningsfuld dag, man var nu skibsbygger og kunne tillade sig at sige du til de andre svende, man var heller ikke bare en, som alle kunne hunse rundt med, man var blevet en selvbevidst faglært arbejder.

Skikken var, at man den dag man blev svend, skulle give øl til mestre og svende. Jeg husker, at vi var to, der blev svende samme dag, så vi slog os sammen. Det blev til tre kasser øl, og efter behørig inddrikning var vi indlemmet i svendenes ræk-

Undervisning på Teknisk Skole var obligatorisk for alle lærlinge. Tegning var et af de fag, der undervistes i på skolen, 1925.

ker, og næste morgen vi mødte på arbejde var det som faglærte skibsbyggere.

Jeg husker, at jeg for de penge, jeg havde fået udbetalt af værftet, da jeg blev svend, købte mig et sæt tøj, som kostede 85 kr.

Jeg husker tydeligt den første svendeløn, som jeg fik udbetalt efter en uges arbejde som svend, den var på 48 kr. med akkord. Det var en fyrstelig løn.

Fra jeg blev udlært og til jeg i 1979 sluttede med at arbejde og gik på efterløn, har jeg bortset fra en kort periode i trediverne og en periode i tredserne, hvor jeg arbejdede på B&W's skibsværft på Refshaleøen, arbejdede på Helsingør Værft først som skibsbygger og senere som støberiarbejder.

Både som skibsbygger og senere som støberiarbejder var jeg naturligvis medlem af fagforeningen, som skibsbygger medlem af Metalarbejderforbundet og som støberiarbejder medlem af Specialarbejderforbundet. Det har for mig altid været en selvfølge at være organiseret, og det var da også sådan, at hverken på Helsingør Værft eller på B&W havde uorganiserede eller som de kaldtes skruebrækkere, nogen chance for at få arbejde. Dertil var sammenholdet mellem arbejderne for godt.

Fagforeningsmedlem

Sammenholdet	<p>På Helsingør Værft var sammenholdet mellem arbejderne godt, vi måtte stå sammen, når vi skulle have forbedret vore løn- og arbejdsvilkår. Arbejderne har aldrig fået noget foræret af arbejdsgiverne, og derfor gjaldt det om at stå sammen, når der skulle kæmpes for at få noget igennem hos arbejdsgiverne, og jeg synes, at det sammenhold har stået sin prøve. Jeg har aldrig oplevet, at nogen blev på arbejdspladsen, når vi var nødt til at strejke for vores krav. Det viser noget om det godt sammenhold, der var mellem arbejderne, også på trods af forskellige politiske meninger.</p>
Virksomhedens forlængede arm	<p>Forholdet mellem arbejdere og mestre og funktionærer kunne til tider være så som så. Mestre og funktionærer regnede sig for rene overmennesker i forhold til os, og med hensyn til førstestemestrene regnede de sig bestemt som »vorherre« selv. De tronedede bag skrivebordet på mesterkontoret og troede bestemt, at det var den himmelske trone, de sad på.</p>
Glemte deres herkomst	<p>Når en af kollegerne blev mester, glemte han som regel, hvor han var kommet fra og følte sig højt hævet over os arbejdere, fordi han var blevet funktionær og nu fik månedsløn i stedet for ugeløn som almindelige arbejdere. Der var dog undtagelser. Der var kolleger, der var blevet mestre, som ikke glemte, at de selv havde været arbejdere, men disse kunne tælles på en hånd.</p>
Individuel lønforhandling	<p>Skulle man have mere i timen, skulle man ind til førstestemester og bede, helst ydmygt, om dette. Det var ikke kronebeløb, det drejede sig om, det var 1-2 øre mere, men når man havde fremsat dette beskedne ønske, formørkedes »vorherres« åsyn, og man havde det bestemte indtryk, at man havde syndet fælt ved at fremsætte et sådant ønske. Man fik at vide, at økonomisk kunne værftet slet ikke bære en sådan vild økonomisk udskjelning, det ville ende med værftets totale ruin, hvis et sådant ublu krav skulle imødekommes, og man havde næsten også indtryk af, at 1 eller 2 øren skulle betales af mesterens egen pengepung.</p>
Arbejdsløs	<p>Man kunne også være heldig at komme ind og bede om mere i timen på et tidspunkt, hvor »vorherre« var i det gavmilde hjørne. Man gik så derfra 1 eller 2 øre rigere. Selvom jeg blev svend i 1930, hvor arbejdsløsheden allerede for alvor var begyndt, kan jeg sige, at jeg har været heldig i den retning. Jeg har ikke haft nogen langvarige arbejdsløshedsperioder. Da jeg blev svend, var der ret godt med arbejde på værftet, og først i 1937 blev jeg fyret, men jeg tog ind til B&W og søgte arbejde.</p>

Kaj Jensen og hustru sammen med deres søn Erik fotograferet i haven til Kongevej 78 i 1942. Erik Jensen har bistået ved udarbejdelsen af Kaj Jensens levnedssberetning: Et rids over mit levned.

På B&W var det også sådan, at mestrene var rene konger med hensyn til proceduren ved antagelse af folk, så det var en speciel oplevelse, som jeg her vil beskrive.

Jeg rejste om morgenen til København og tog med båden til Toldboden og over til B&W. Der kunne jeg så stille mig i kø sammen med et halvhundrede andre, som også søgte arbejde, foran mesterkontoret. Så foregik det på den måde, at mesteren kom ud og mønstrede os, som man mønstrer en flok rekrutter. Han pegede nogle enkelte ud, der kunne få arbejde, resten blev vinket af og kunne tage hjem igen. Jeg var også iblandt dem, der blev vinket af. Jeg havde været ifølge med en kollega fra Helsingør, der ligesom jeg var blevet fyret fra Helsingør Værft. Vi var begge blevet vinket af i første omgang på B&W, så vi kunne tilsyneladende lige så godt tage hjem til Helsingør igen. Men så foreslog jeg, at vi, inden vi tog hjem, skulle gå ind på kontoret og tale med mesteren. Det gjorde vi, og da han havde forvissat sig om, at det ikke var selvforskyldt, at vi var blevet fyret, kunne vi begynde næste morgen.

Vi startede så arbejdet på B&W. Det var dog med lidt blandede følelser, vi startede, for den morgen, vi skulle starte, stod der en halv snes B&W arbejdere med deres fyreseddel, kastet lige ud i tredivernes barske arbejdsløshed.

Mit første arbejde på B&W blev ret kortvarigt, bare tre måneder, derefter kom jeg tilbage til Helsingør Værft og fik arbejde som skibsbygger igen.

På en stor arbejdsplads som værftet var der jo en egen omgangstone mellem os arbejdere. Det var også sådan, at øge-

Vinket af

Omgangstone

navne, eller om man vil kælenavne, var brugt kolleger imellem. Hos os kendte man ikke altid kollegernes borgerlige navne, men alle vidste, hvem det var, når navne som: Ove-Jas, Rødbeden, Sølvkaninen, Bette, Lange-Ejner, Indianeren, Martin-Fup, Den beskidte Martin, Kaj-Knop, Perletand, Styrmænd Karlsen eller Øltanden blev nævnt.

Jeg arbejdede også på værftet under besættelsen, og vi fik også som værftsarbejdere denne tid nær ind på liver. En af de første begivenheder, som kom til at berøre flere af værftets arbejdere, fandt sted den 22. juni 1941. Det var den dag, forøvrigt en søndag, tyskerne indledte angrebet på Sovjetunionen. Samtidig gav tyskerne ordre til den danske regering om at arrestere et nærmere fastsat antal medlemmer af Danmarks Kommunistiske Parti. Denne ordre blev villigt efterkommet, og det danske politi gik samme morgen igang med at arrestere kommunister. Der blev arresteret langt flere, end tyskerne havde forlangt. Arrestationen af kommunisterne ramte også flere af mine kolleger på værftet, bl.a. blev skibsbygger Eigil Larsen arresteret, men han gravede sig senere ud af Horserødlejren, hvor kommunisterne var interneret, og blev medstifter af modstandsorganisationen BOPA og en dygtig organisator af sabotagen mod den tyske værnemagt.

Den mandag morgen, efter at politiet havde arresteret vore kommunistiske kammerater, mødte vi på arbejde og kunne konstatere, at flere af vore kolleger var arresteret. Der blev diskuteret livligt den dag. Langt de fleste af os syntes, at det var en enorm svinestreg at arrestere vore kolleger. Vi syntes, at regeringen og politiet havde ladet sig bruge som tyskernes håndlangere ved at arrestere kommunisterne.

Der blev den dag ikke lavet den store produktion. Dagen gik med at diskutere den opståede situation, og hvordan vi skulle reagere på arrestationen af vore kolleger, en arrestation som langt det overvejende flertal af os var enige om at fordømme. Der var selvfølgelig enkelte, som mente, at kommunisterne selv var ude om deres arrestation, men flertallet af os, uanset politisk overbevisning, fordømte skarpt overgrebet mod vore kolleger.

Det blev diskuteret, om vi skulle nedlægge arbejdet i solidaritet med vore arresterede kolleger, men vi blev enige om at blive på arbejdspladsen for ikke at provokere den tyske værnemagt til at besætte værftet.

Vi byggede også under besættelsen skibe til Tyskland, ligesom vi reparerede tyske skibe, og i den forbindelse skal næv-

Den 22. juni 1941

Sabotage

Kaj Jensen fotograferet sammen med de øvrige medvirkende i forestillingen »De onde veje«, som den lokale afdeling af DSU spillede i Folkets Hus engang i 1930'erne. Kaj sidder yderst i.v.

nes, at langt de fleste af arbejderne på værftet var interesseret i, at arbejdet på tyske skibe blev forsinket så meget som muligt. Det kunne ske på mange måder, bl.a. ved at arbejde så langsomt som overhovedet muligt. Men der blev også forsøgt direkte sabotage. En af mine kolleger havde fremstillet en bombe, som skulle anbringes på det tyske skib Wandsbeck, som var på Helsingør Værft til ombygning, men desværre skete der det, at bomben eksploderede mellem hænderne på ham, da han var på vej for at anbringe den på skibet. Det kostede min kollega livet. Da vi fik underretning om hans tragiske død, gik alle på værftet hjem.

Forholdet skærpes

Efterhånden som krigen skærpedes, og tilbageslaget for tyskerne blev mere og mere udtalt, skærpedes også forholdet mellem besættelsesmagten og den danske befolkning. Jeg tror, det var i 1944, at den tyske værnemagt besatte værftet, og der blev indført legitimationskort, som hver arbejder skulle have på sig for i det hele taget at komme ind på værftet. Disse kort var stempet af SD (Deutsche Sicherheitspolizei in Dänemark) altså af Gestapo. Imedens skærpedes den tyske terror mod den danske befolkning. I august 1944 blev billedskærer Otto Bülow skudt ned på sin bopæl af danske landsforrædere i tysk tjene-

ste som et led i den tyske terror mod den danske befolkning. Hans begravelse blev en manifestation af befolkningens sammenhold mod den tyske okkupationsmagt.

Dette afsnit var lidt om tiden på værftet under besættelsen. Der kunne nok være skrevet om mange andre ting, men disse ting, som jeg her har beskrevet, er ting, som jeg synes er væsentlige.

Efter krigen arbejdede jeg som skibsbygger på værftet, indtil jeg i 1964 blev fyret. Jeg fik derefter igen arbejde på B&W, hvor jeg var i tre år. Derefter kom jeg tilbage på værftet i Helsingør, hvor jeg kom til at arbejde i støberiet som støberiarbejder, indtil jeg i 1979 gik på efterløn.

Her til sidst vil jeg fortælle lidt om mit politiske ståsted.

Det tredje år af min læretid var jeg, sammen med en af mine lærekammerater, med til et foredrag om arbejderbevægelsen. Det var på det tidspunkt, hvor Hitler var ved at komme til magten i Tyskland, og hvor der i flere år havde været et fascistisk diktatur under Mussolinis ledelse i Italien. Jeg meldte mig efter dette møde ind i DSU (Danmarks Socialdemokratiske Ungdom) og var medlem der i flere år. Jeg deltog i mange forskellige arrangementer og møder. På det tidspunkt, i trediveerne, havde vi mange sammenstød med KU (Konservativ Ungdom), som smittede, som var de af den nazistisk-fascistiske bacille fra syd, søgte at hindre vore møder. I DSU blev der også arrangeret lejrture og udflugter om sommeren, og der blev lavet diletantforestillinger om vinteren. Der blev spillet stykker med socialt indhold. Jeg har medvirket i mange diletantstykker. Senere blev jeg så medlem af Socialdemokratiet i Helsingør. Der var vel ikke så mærkeligt, at jeg blev medlem af DSU og senere af Socialdemokratiet. Mine forældre var begge socialdemokrater, så det har vel til en vis grad præget mig.

Efterhånden som tiden gik, blev jeg mere og mere uenig med Socialdemokratiets politik, og jeg meldte mig til sidst ud af partiet uden dog at melde mig ind i noget andet parti. Det er dog ikke ensbetydende med, at jeg ikke har en holdning til politik. Det parti, som varetager mine og arbejderklassens interesser er Danmarks Kommunistiske Parti, og jeg vil i dag betragte mig som partiløs kommunist, og jeg støtter DKP, på de måder jeg kan.

Af andre interesser kan jeg nævne, at vi i SID i 1980 startede en klub for efterlønsmodtagere, og i denne klub er jeg bestyrelsesmedlem.

Mit politiske ståsted

De gode gamle dage!

Af Werner Zangenberg

Werner Zangenberg, født den 20. december 1911 i Uvelse. Udlært snedkersvend i 1931. Formand for snedker- og tømrerforbundet, Helsingør afdeling.

Lille Prøvesten

Min far var udlært cigarmager, men maskinerne gjorde håndrullerne arbejdsløse, så han forlod fødestedet København og begyndte som landarbejder.

Min far var meget faglig aktiv, og det betød, at vi måtte skifte bopæl mange gange i mine første drengeår og senere. Efter en del omflytten i Hillerød, hvor jeg lige nåede at begynde i skolen, havnede vi i Gurre, hvor min far havde fået arbejde på Ørsholtgård (ikke drankerhjem dengang). Vi boede på Lille Søgård lige ved slotsruinen, så jeg havde en pæn spadserertur til Gurre Skole ved kirken. Vi var delt sådan, at vi gik i skole hveranden dag, henholdsvis små og store børn. Vores gymnasstiksal var pladsen for enden af skolebygningen og ud til stengærden langs Gurrevejen. På den plads stod der et par ribber, så der var kun gymnastik om sommeren. Vores legeplads var skoven ved siden af Gurre kirke.

Efter ca. et års forløb flyttede vi over på Lille Prøvestenen (Nu Prøvestenscentret), hvor min far var blevet bestyrer af gården, som ejedes af en søkaptajn. Nu hørte jeg egentlig til Helsingørs skolevæsen, men var faldet til i Gurre Skole, så jeg fik lov til at blive der, men min spadserertur til skolen hveranden dag blev endnu længere.

Ladegårdshusene

Efter ca. et års forløb skiftede min far atter arbejde og kom på Helsingør Skibsværft. Så flyttede vi igen, denne gang til Ladegårdshuset på Gurrevej, der hvor Romerhusene nu ligger. Det betød, at jeg nu ca. 10 år gammel, måtte skifte til Marienlystskolen i Helsingør, så der fik jeg også en god spadserertur og skolegang hver dag og under helt anderledes forhold. Her var der flere indendørs gymnastiksale.

Et år længere i skole

Om sommeren var der skolebadning fra badeanstalten på Grønnehave, og om vinteren måtte vi bade på skolen. Det var selvsagt en brat overgang for mig, navnlig de første tre måneder, men jeg klarede mig åbenbart meget godt, for det blev bestemt, at jeg skulle gå i en klasse, hvor de var et år ældre end jeg. Det gik også, men der var bare den hage ved det, at da syvende klasse var sluttet, og de andre blev udskrevet som 14-årige, var jeg kun 13 år og måtte blive et år mere i skolen.

Men dette år var en hel svir for mig, og vi var også flyttet ind i

byen tæt ved skolen, så det var en meget god afslutning på skoletiden efter datidens forhold.

I snedkerlære

Nu skulle jeg jo have noget at bestille, og min far mente, jeg burde lære et fag. Der var ikke råd til videre skolegang, så jeg valgte snedkerfaget, og min far rådspurgte snedkermester A. Clausen, som vi kendte, om hans syn på mulige læresteder. Han ville gerne selv tage mig i lære. Clausen, der netop var blevet selvstændig efter en årrække som læresvend på en større virksomhed. Resultatet blev, at jeg kom i lære der, selv om det ikke lige var efter mit hoved. Jeg syntes, virksomheden var for lille. Vi aftalte, at jeg det sidste af de fem læreår skulle hen på et større værksted.

Den 1. maj 1926 kom jeg i lære hos A. Clausen, værksted i Fiolgade. Som nævnt var vi kun os to, og af faste kunder havde mesteren bl.a. Kuranstalten Montebello, der dengang var for velhavere.

Helt fra grunden

Læremesteren ville have, jeg skulle lære faget lige fra bunden, altså at bruge værktøjet rigtigt. Dette betød så, at jeg måtte skære og høvle alt træ op med håndkraft og lave alle samlinger i hånden. Det kunne godt være et stort slæb, så det irriterede mig, når jeg skulle læsse de ru materialer, mester selv skulle bruge, på en trækvogn og køre dem op på maskinsnedkeriet på Gl. Banegårdsvej og senere køre dem hjem igen, så han lige kunne samle det. Nu senere forstår jeg godt, at han havde ret, man lærte noget på denne måde. Det var otte timers arbejdsdag, ugens seks dage, og på Teknisk Skole skulle jeg om aftenen fra kl. 18.00 til kl. 21.00.

Ugelønnen var ifølge lærekontrakten førte og andet år 3,- kr. pr. uge, tredie og fjerde år 4,- kr. pr. uge og femte år 5,- kr. pr. uge + skole og sygekasse betalt.

Efter nogen tid kom der en svend i arbejde på værkstedet, og han kom iøvrigt ca. 10 år efter min læretid til at føre det videre, da mester lagde op. I mit sidste læreår, kom der ygerligere en svend (forhenværende mester) i arbejde.

Det sidste læreår

Mit sidste læreår kom ikke til at gå som aftalt, for mesteren ville ikke slippe mig nu, hvor han skulle have mest gavn af mig. Jeg havde imidlertid en klemme på ham med vores aftale, som han ikke ville løbe fra. Han var også meget religiøs, så vi lavede en ny aftale ved indgangen til det sidste læreår. Den gik i al enkelthed ud på, at alt hvad der kunne laves på akkord efter prislisten, skulle jeg få 1/2 svendeløn for. Dette betød, at min ugeløn i stedet for 5,- kr. kom til at ligge imellem 18-25,- kr. Jeg lærte at rubbe neglene og tidligt at kende prislisten ved selvstu-

Et kig ned af Sudergade omkring 1919. Snedkerværkstedet, hvor Werner Zangenberg stod i lære, lå i baghuset til ejendommen nr. 13, som ses yderst til venstre.

Svendeprøve

dium, selv om man dummer sig et par gange. Aftalen indeholdt også, at jeg var garanteret arbejde 1/2 år efter læretiden.

Så i 1931 skulle jeg være svend. Der var ikke tvungen svendeprøve dengang, men jeg var så sikker, at jeg ønskede at lave svendeprøve som bygnings-snedker. I modsætning til det foregående år, hvor man lavede svendestykker på læreværkstedet, fandt svendeprøvekommissionen ud af, at jeg skulle stå og lave svendestykket hos den ene skuemester R. Andersen i Sudergade helt alene. Skuemesteren kom to gange daglig og tilså arbejdet. Da det var færdigt og antaget, tilbød han mig arbejde i sit store firma, men jeg måtte afslå med henvisning til det halve år, jeg skulle være svend hos min læremester.

Da det halve år var gået, rejste jeg så fra min læremester og kom til at prøve og lære andre forhold at kende, hvilket jo kan være sundt.

Arbejdsløshed

I 1932 løb vi ind i det store arbejdsløshedsår, hvor næsten ingen havde arbejde, og det ramte selvfølgelig også mig. Adskillige måtte have krisehjælp fra kommunen, men da jeg var ind-

meldt i fagforeningen to år før jeg blev svend, havde jeg ingen problemer med dette, jeg var jo understøttelsesberettiget. Det værste var imidlertid lediggangen, og det var en fattig trøst, at vi var mange om det.

Skovtur

Alle vi arbejdsløse snedkere fik arrangeret en skovtur til Gurre Sø. Vi havde fået tilsagn fra mange sider om støtte, bl.a. fra de handlende i form af øl, vand, kaffe, brød og en kasse røget sild o.s.v. På dagen, da vi havde været til kontrol, startede vi fodturen med musik og fanen i spidsen. Det blev en dag, man ikke glemmer, og der blev også taget en del billeder denne dag.

Nå, tingene begynder at lysne lidt i 1933, og efterhånden kom der nogle i arbejde igen. Jeg kom til at høre til de privilegerede, der ikke senere kom til at gå ledig på nær nogle enkelte dage. Nogle kan være mere heldige end andre! I dette år blev der forøvrigt indført tvungen svendeprøve i faget.

Giftermål

De følgende år gik så godt for mig personligt, at jeg i 1938 kunne gifte mig. Det overslag, vi havde lavet, blev fulgt til mindste detalje, altså ingen gæld og eventuelle børn måtte komme år senere, når vi havde lavet en ny opsparing.

På Andersens værksted

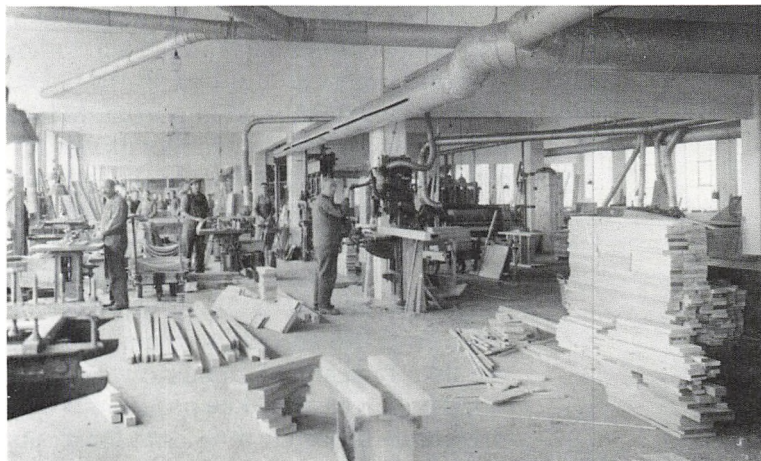
Det viste sig at være lidt af et held, at jeg havde lavet svendestykke på R. Andersens værksted, for der kom jeg senere til at arbejde i to gange seks år, således at forstå, at efter seks år skiftede jeg til værftet, hvor jeg var i 1/2 år, inden jeg i 1939 vendte tilbage til atter seks år. Det var jo det år, hvor 2. verdenskrig brød ud, med Danmarks besættelse 1940-45, som medførte varremangel, prisstigninger, sort børs, brændselsmangel og rationeringer.

Selve besættelsesdagen den 9. april kom til at forme sig for

De arbejdsløse snedkere på skovtur i 1934.

*Snedkerværkstedet på
Helsingør Værft i 1934.*

Arbejde på Kron-
borg

mig således, at jeg måtte ud at mørklægge hos en af vore faste kunder, et plejehjem, og jeg kom først hjem til os selv kl. 22.00, da arbejdet var færdiggjort.

Da vores firma også havde arbejdet på Kronborg Slot, måtte vi de følgende dage lave ca. 5 meter lange kasser med rulleophæng og nedpakke de mest værdifulde gobeliner, hvorefter kasserne blev plomberet og kørt til Fredensborg Slot.

Her tilså vi dem en gang årligt, og så blev de plomberet igen.

Når vi passerede Brohuset, som var tyskernes vagtstue, fik vi en tysk soldat lige i hælene på os, når vi skulle på slottet. Det ville vi ikke finde os i, og der blev udstedt passérkort, så vi kunne gå alene til slottet, i de ca. tre måneder jeg arbejdede i Slotkirken.

I december 1945 forlod jeg så byarbejdet, fordi lønnen var for lille i forhold til den, man fik på værftet, hvor jeg var til 1970.

I de år jeg arbejdede på de forskellige værksteder i byen, var sammenholdet imellem svendene meget fint. Forholdet til mester og arbejdsleder var også meget godt selvom vi måske ikke altid var helt enige om lønnen. Arbejdstiden her var otte timer daglig, afbrudt af 1/2 times frokost og en times middag. En gang om ugen eller ved særlige lejligheder kunne den halve times frokost godt blive til en hyggetime, (Vi arbejdede gerne på akkord) så vi købte da gerne spegesild, fedt og brød hos købmanden. Vores maskinsnedker var en svend til at ordne sildene med sin lommekniv. Der måtte gerne være lidt øl og snaps til. Jo, sammenholdet var godt her.

På værftet

Tiden på Helsingør Værft begyndte meget mere barsk. Det var med at komme ind ad porten, inden den rullede ned. Der var otte timers arbejdsdag afbrudt af en times middagspause, hvor vi blev lukket ud af porten. Medens vi i byen arbejdede efter en landsprisinde, var der på værftet en lokalprisinde, hvor forhindringerne tit oversteg akkordsum. Så man måtte over til slumppriser på arbejdet, og det var meget svært for de unge, der ikke havde været på et skib før, at blive godkendt. Sjakførerne var små enevoldskonger, men efterhånden rottede de unge sig sammen og fik indført mere demokratiske tilstande. Men en så stor arbejdsplads med så mange forskellige fag, kunne ikke få samme kammeratlige indstilling som en lille virksomhed, og navnlig ikke på grund af den lange afstand, der var fra gulvet til loftet, d.v.s. sjakfører, undermestre, første mester, ingeniører m.m.

Farlig arbejdsplads

Værftet var også en meget farlig arbejdsplads. Jeg arbejdede altid ombord på skibene og overværede nogle alvorlige ulykker, men heldigvis ingen af dem, der krævede dødsopfre. Ved sådan en ulykke gik vi alle hjem. Det blev senere lavet om, så det kun var dem i den dræbtes afdeling, der gik hjem. De øvrige blev på arbejdet og fik trukket en timeløn, der gik til de efterladte.

Værftet var også en meget usund arbejdsplads, med støj, møj og meget usunde materialer, som man ikke vidste kunne være kræftfremkaldende.

Dette med at porten rullede ned til tiden betød, at de, der kom forsent, fik trukket et beløb tre gange den forsømte tid. Dette beløb gik til hjælpefonden, som også fik tilskud fra værftet.

Fagforeningsarbejde

Fagforeningsarbejde har altid interesseret mig. Jeg ville gerne være med til at løse problemerne, bare ikke som topmand. Men det kom til at forme sig anderledes, end jeg havde tænkt mig. Jeg blev skubbet frem i første række. Det var mest tiden efter 1950, så dette kommer jeg ikke nærmere ind på her, kun er det sjovt for mig at tænke på, at jeg startede som læredreng i 1926 i Fiolgade 16 og sluttede som fastlønnet formand for snedkerne og tømrerne i naboejendommen i Fiolgade 14 i 1979.

I 1960 havde jeg fornøjelsen af at skrive snedkernes 75-års historie her i byen, så jeg har da også fået indblik i foreningslivet forud for min egen tid, som der er blevet spurgt om.

Sommerophold i Espergærde 1915 - 1934

Af dr.phil. Kaj Hansen

Kaj Hansen, født den 16. december 1896 i København, cand. mag. i geografi og naturhistorie 1930. Dr. phil. 1936. Universitetslektor.

Det var egentlig et tilfælde, at vi kom til at leje sommerlejlighed i Espergærde i årene 1915-1934. I juni 1915 blev jeg student, og senere på sommeren blev vi inviteret ud til min faders chef grosserer Jørgen Larsen, der var chef for herreekviperingsforretningen Brødrene Andersen, der dengang havde engros afdeling på 1. sal over gården på Kgs. Nytorv 6, i det store hvide hus ved siden af den franske ambassade. I den var min fader prokurist, den anden og finere afdeling lå Kgs. Nytorv 28, hvor nu Privatbanken har til huse.

I samtalens løb talte man om, at mine forældre skulle finde sig en sommerlejlighed i Espergærde, og særlig min moder var meget optaget af tanken. Far havde dengang kun 10 dages sommerferie, og dem brugte vi til at rejse rundt i landet og bo på et pensionat snart et sted, snart et andet. Enden på sagen blev imidlertid, at vi fandt en sommerlejlighed på Stokholmsvej. Mellem Jernbane Allé og Stokholmsvej ligger der tre villaer, og i den midterste, der hed Luna, lejede vi for resten af sommeren. Det kostede 500 kr.

Lejligheden

Lejligheden var ganske vist ikke ret stor, men dog tilstrækkelig. Den bestod af en stue, hvor jeg sov på en sofa, en glasveranda, et soveværelse til mine forældre, et køkken og et værelse til tjenestepigen.

Espergærdes udstrækning

Ved Espergærde i 1915 forstod man dengang arealet mellem kystbanen og stranden, samt bebyggelsen på begge sider af Stokholmsvej. Bebyggelsen på Mørdrupvej hørte til landsbyen Mørdrup.

Jernbaneoverskæringen

Både på Stokholmsvej og på Mørdrupvej var der niveauskæring over kystbanen. På Stokholmsvej var der en tofløjet låge, hvidmalet med røde kanter, der åbnedes og lukkedes af en ledvogter, der boede i et hus lige ved siden af. En stor klokke ved huset ringede, når toget forlod nabostationen, og så lukkede ledvogteren ledet. (Museet på Flynderupgård fik af mig et lille maleri af denne skæring malet af Henning Schiøler i 1917).

Mørdrupvejen havde ved stationen en lidt anden overføring end i dag. Den førte over banen med en niveauskæring lige ved

vogterhuset og videre til vejen over Mørdrup bakke øst om Hagemanns store villa. Ledet her var en vinge, d.v.s. en lang jernstang med et gitter af jernstænger samlet for neden af en jernskinne. Den hævedes op og ned, når togene kom. Ved begge ender af stationen stod en høj mast med to vinger. Når disse stod vandret, betød det stop for togene, når den ene var stillet skråt opad, betød det, at toget kunne køre til perron, og når begge vinger stod skråt opad, betød det, at toget kunne køre igennem.

Espergærde station

Selve Espergærde station så nogenlunde ud som idag, dog uden persongennemgangen under sporene. Der var oprindeligt kun to spor, og man gik over sporene, når man skulle til København, senere kom der fire spor. Bemandingen var også anderledes, foruden ledvogteren, der nu er borte, fandtes der en stationsforstander og vistnok to portører.

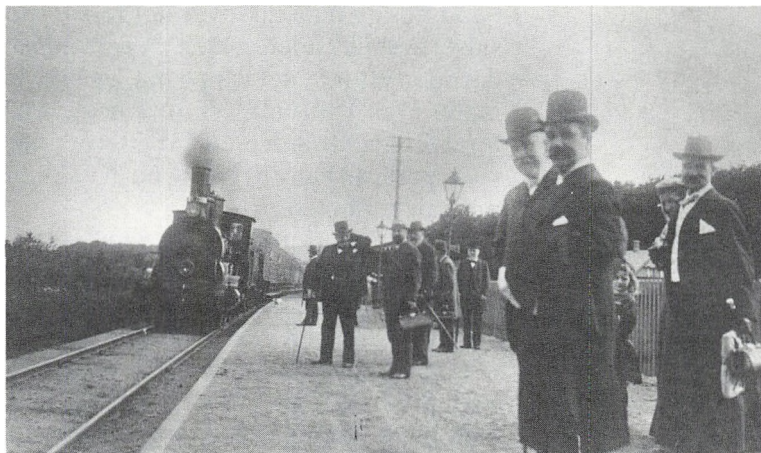
Køreplanen

De fleste tog fra Helsingør holdt i Snekkersten, Espergærde, Humlebæk, Nivå, Kokkedal og Rungsted, hvorefter de kørte direkte til Østerport, der var endestation indtil boulevardbanen var færdig. Enkelte tog holdt hele vejen til København, og i sommerkøreplanen var der to tog ved otte-tiden om morgenen, hvoraf det ene holdt i Snekkersten, Humlebæk og Kokkedal, og det andet i Espergærde, Nivå og Rungsted, inden de kørte direkte til Østerport. Om eftermiddagen gik de samme to tog til Helsingør og holdt de samme steder. Togene gik fra København ved firetiden. Enkelte tog afgang fra Københavns Nordbanegård, der lå i Farimagsgade, omtrent hvor nu Shellhuset ligger. De kørte ud mellem St. Jørgens sø og Peblingesøen til Nørrebro Station og derfra videre til Hellerup, hvor de

Espergærde Station i begyndelsen af dette århundrede.

Espergærde trinbræt 1898. Det er utvivlsomt morgen. Landligere og andre passagerer venter på toget fra Helsingør.

Togenes indretning

kørte ind på kystbanesporet. Da boulevardbanen blev åbnet, kørte alle togene til Københavns hovedbanegård.

Togenes indretning var også forskellig fra i dag. Intercitytogene med fast afgang hver halve time fandtes ikke. Afstanden mellem de enkelte togløb varierede i dagens løb. De to sommergæstetog morgen og aften bestod helt af boggievogne, d.v.s. vogne lidt kortere end de nuværende med indgang i begge ender. De var delt i to rum, et for rygere, et andet for ikke-rygere, med en gang i midten og to sæder på den ene side og tre på den anden. Det var træsæder med rygge, der kunne svinges frem og tilbage, så man kunne sidde forlæns eller baglæns efter behag. De fleste rejsende brugte disse vogne, men grossererne kørte på anden klasse. Det var kupévogne. Hver kupé var en enhed med døre til begge sider og ofte med et toilet hørende til kupéen. Her sad man kun fire på den ene side og to eller tre på den anden. Og så var der en ting ved disse tog, som man savner i dag, de havde alle en pakvogn, der indeholdt post og store kufferter og kasser og cykler. Man kunne dengang få sin cykel med samme tog som en selv overalt i landet.

Kontrollen

Kontrollen på kystbanen foregik på stationen. Alle skulle igennem ventesalen, og ved døren til perronen stod en portør, der klippede billetterne hos folk, der skulle med toget, og tog imod billet fra dem, der kom med toget. I de to morgen- og eftermiddagstog foregik kontrollen dog i toget. Processen ved togenes afgang var også forskellig fra i dag. Når toget forlod nabostationen, ringede den store klokke, ledet gik ned, det drejedes med håndkraft og snoretræk, og signalet blev sat til indkørsel. Så kom toget, og folk steg ind. De fleste var kommet

i god tid, og man gik over det første spor, men enkelte kom i sidste øjeblik, smed cyklen på perronen og sprang på toget, undertiden efter at det var i gang, og blev halet ind i vognen. Min fætter Poul Thorball, der om sommeren boede hos sine svigerforældre på Strandvejen i Skotterup, hørte til den kategori, og passagererne hang hver dag ud af vinduerne i toget og væddede om han kom med.

Så er der afgang

Uden på stationen hang en malmklokke. Ved afgangstiden slog stationsforstanderen et slag på den, og efter at have forvisset sig om, at alle var kommet med, stødte togføreren i fløjten, lokomotivføreren svarede med et pift i dampfløjten, og så kørte toget. Senere fandt DSB på, at afgangens skulle være lydløs. Malmklokken blev erstattet af et grønt flag, togføreren gav et vink til lokomotivføreren, og så kørte toget.

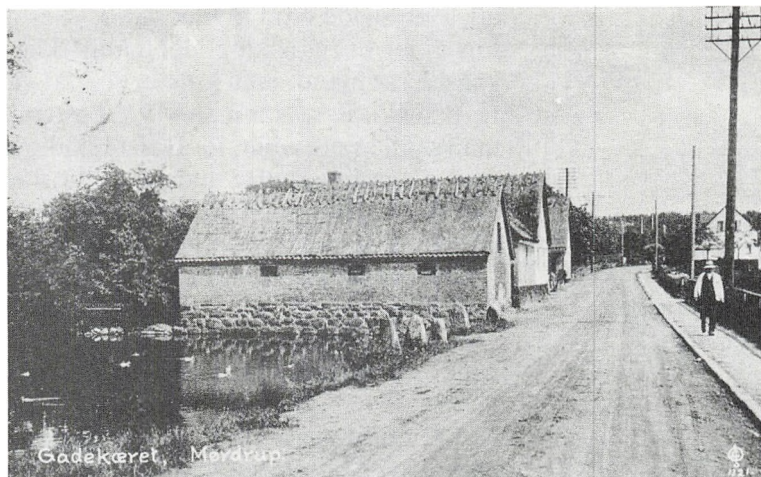
Vest for kystbanen var der marker, kun med en enkelt gård og nogle få sommerhuse langs Stokholmsvej og med en noget tættere bebyggelse langs Mørdrupvej.

Sommerbeboerne

På Stokholmsvej havde arkitekt Valdemar Dans sin sommervilla. Han var bl.a. vurderingsmand i Østifternes Kreditforening (nu Kreditforeningen Danmark) og havde bygget kreditforeningens smukke hus på Jarmers Plads, der senere blev revet ned, da man skulle udvide gaden, og blev erstattet med den nuværende betonbygning langs Ørstedsparken. Han var en munter og meget tiltalende mand, konen var derimod noget mere reserveret og med en lidt fornemmere holdning. De havde to døtre, der var lidt yngre end jeg. Den ældste, Else, var en meget yndig og sød pige, den anden, Karen, var en kvik pige med megen humor. Else blev gift med grosserer Barsøe, og det var et højtideligt bryllup med pastor Bindslev som præst. Han var lidt af en modepræst og blev senere borgmester i København og politiker.

Ikke langt fra Dans havde Martin Gulbrandsen lejet sommerbolig i en årrække. Gulbrandsen var direktør for Østifternes Hypotekforening, indtil hypotekforeningerne blev ophævet. Han kendte Dans fra sin tid i Østifternes Kreditforening, han var på det tidspunkt gift med en datter af vandværksdirektør Ølgård og havde en søn, der var opkaldt efter bedstefaderen, kgl. kapelmusikus Axel Gulbrandsen. Hun var også en meget yndig og venlig dame. Gulbrandsen havde også været korpsfører i Akademisk Skyttekorps, derfra kendte jeg ham. Han var en både myndig og meget munter mand med en rent ud fantastisk humoristisk sans. Det var en almindelig aftentur at gå op ad Stokholmsvej til Hovvejen og derfra til Mørdrup.

Aftenture

Mørdrup var en landsby med 6 gårde omkring krydset mellem Hovvejen og Mørdrupvej, men videre op ad Mørdrup bakke lå der villaer. I den øvre del af bakken var vandtårnet indbygget i den nordlige del, og her var der en strålende udsigt over markerne og over Henriques' ejendom Nirvana og til Flynderupgård. Henriques var textildirektør og broder til komponisten og musikeren Fini Henriques, og Flynderupgård ejedes dengang af grosserer Tillge-Rasmussen. Sønnen, der var på alder med mig, blev senere cand.polit og journalist. Sammen med den jævnaldrende Ebbe Munck, dronning Margrethes senere hofchef, deltog han med polarforskeren kaptajn Ejner Mikkelson i oprettelsen af kolonien Scoresbysund i Østgrønland.

Rafael Heimann

Gik man fra Hovvejen mod Mørdrup, boede i den forreste gård et par somre apoteker Rafael Heimann. Heimann var gift med Charlotte, f. Lange, datter af eddikebrygger Lange på Kong Georgsvej i København. De havde fire børn, to drenge Robert og Erik, der begge endte i Amerika, og to piger Minna og Åse. Robert var klassekammerat med mig fra Efterslægtsselskabets Skole. Heimann var også udgået fra Efterslægten og var klassekammerat med to af mine onkler. Min far gik også i Efterslægten, thi dengang gik ingen af borgerskabets børn i kommuneskole, det skete først i den næste generation.

Rafael Heimann havde været direktør for bryggeriet Thor i Randers og var nu apoteker på Øresundshospitalets Apotek og ansås for at være en meget dygtig farmaceut. Senere fik han Vibenshus Apotek. I 1915 havde han været indlagt på Kommunehospitalets 6.afdeling for nervelidelse, men var nu kommet

Balletmester
Hans Beck

ud. Han sagde altid til min fader: »Ser du Axel, jeg har attest for, at jeg er rigtig klog, det har du ikke«. Han var såmænd en ganske rar mand, men kunne, for at være morsom, være forfærdelig taktløs. Når man i 1916 besøgte dem, hed det altid, at man skulle være stille, for Rafael skulle have ro, men nærmede man sig gården, hørte man ofte et forfærdeligt spektakel. Det var Rafael, der spillede l'hombre med sine to sønner, og de skændtes og snød hinanden, så det kunne høres langt væk.

Længere oppe ad Mørdrupvej i de nuværende nr. 95B boede den tidligere balletmester ved Det kgl. Teater Hans Beck. Det var en helt anden mand. Høj, kraftfuld og myndig, men dog venlig og med humor. Han boede fast i København, men havde foruden huset i Mørdrup også et sommerhus højt på en klit ved Kandestederne lidt syd for Skagen. Hans kone var en søster til syngemesteren ved Det kgl. Teater, og han havde tre børn. Den ældste boede i Amerika, ham har jeg aldrig set. Den næste, Svend Beck, var arkitekt og ansat hos stadsarkitekten i København, og den yngste, der var noget yngre end jeg, blev senere grosserer og agent for fremmede huse. Huset var en lav gul bygning med stråtag, og gennem haven var der en dejlig udsigt over markerne til Stokholmsvej. Nu er haven og hele området bebygget og udsigten forsvundet.

På Mørdrup bakke boede forfatteren Henry Nathansen i en gul murstensvilla med rødt tegtag. Han er mest kendt for sine bøger om jødiske familier og teaterstykket »Indenfor Murene«. Det går stadig på Det kgl. Teater med skiftende besætning. Først Karl Mantzius, dernæste Holger Gabrielsen, Poul Reumert og John Price som gamle Levin.

På en af sidevejene på toppen af Mørdrup Bakke boede kgl. kammersanger Niels Hansen, en af datidens skønneste tenorer, men med en meget ringe skuespilkunst. Der var noget stift og ubehjælpsomt ved alle hans figurer på scenen. Endelig var der Hagemanns villa, Hagemann var godsejer og boede i Sverige, hvor han mest opholdt sig.

Skiftende lejligheder

Vi boede kun to somre på Luna. I 1917 lejede vi sommerlejlighed på Strandvejen nr. 354 ved hjørnet af Mørdrupvej hos murermester Petersen. På hjørnet af Mørdrupvej lå det store hus med købmandsforretningen, og klinet lige op ad det, huset, hvor vi boede. Lejligheden var den samme som på Luna, et værelse og en stor glasveranda i stuen, et soveværelse til mine forældre og et værelse til pigen i tagetagen, dog med en altan til soveværelset. Prisen var den samme, 500 kr. for tiden fra 10. maj til 10. september. I stuen, hvor jeg sov, var der en lem ud

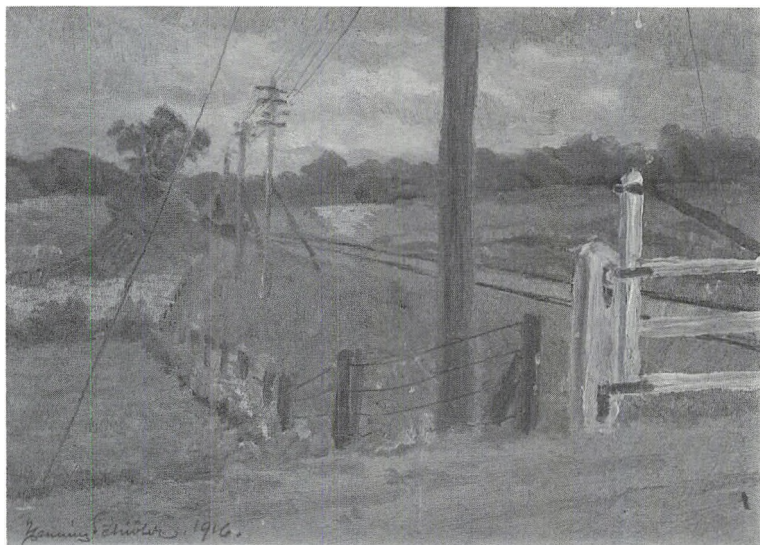
Huset Luna på Stokholmsvej, hvor vi boede i 1915. Fot. 1916.

til køkkenet. Her boede vi til 1923. Så flyttede vi en enkelt sommer til Mørdrupvej 22, det lille hvide hus med skifertag, langt inde i haven med de to rækker frugttræer, der især når de blomstrede i juni måned var et skønt syn. Nu ligger der et butikshus ud til vejen, så udsigten til haven er forstyrret.

Året efter flyttede vi hen til anlægsgartner Thulin, der boede på »Lille Ålsø« (nuv. nr. 47). Huset er nu helt bygget om, og haven mangler og er bebygget med villaer med adgang fra en nyoprettet sidevej. Så flyttede Thulin hen til Mørdrupvej nr. 33, og vi med. Der fejrede vi min moders 70 års fødselsdag den 24. maj. På et gammelt fotografi kan man se, at vi den dag var 34 gæster i huset. Huset er nu noget ombygget, verandaen og altanen ud til vejen er fjernet. Endelig flyttede vi med Thulin hen på villaen »La France«, men boede der kun et år, for til sidst at flytte hen til huset ved siden af vogterhuset, her boede en chauffør. Nu er der tøjbutik. 1934 var det sidste år, vi boede i Espergærde.

Som ovenfor nævnt var det egentlige Espergærde kun landet mellem Kystbanen og stranden, samt de to rækker villaer på begge sider af Strandvejen foran Egebæksvang. Det har vel oprindeligt været et lille fiskerleje, men i den tid, vi boede der, fiskedes der ikke ret meget. I havnen lå der kun en eller to fi-

Stokholmsvej var spærreret af en tofløjet låge, hvor den krydsede kystbanen. Maleri af Henning Schiøler, 1916. Se endvidere p. 53.

Espergærde havn

skekuttere og et par lystsejlere og nogle joller. På den sydlige mole stod der et fyrtårn. Senere forlængedes molen med en stendæmning og fyret flyttedes ud på denne. Under den strenge vinter i 1922 påvirkedes denne spids af isen i sundet, så fyret kom til at stå skævt, men det blev senere rettet op igen.

Faste beboere

De faste indbyggere var dels håndværkere og handlende, der boede på Strandvejen og omkring havnen og spredt rundt omkring i den øvrige by. Resten var landliggervillaer. Pensionatet »Sjølund« på Stokholmsvej er nu overgået til at være plejehjem (i vejviseren står der pensionat), de to store pensionater »Østerlide« mellem Toftevej og Stien er overgået til anden virksomhed, »Øresundslyst«, det sidste store hus på Strandvejen mod Skotterup er overtaget af Civilforsvaret, og Hotel Gefion er revet ned og erstattet af ejerboliger.

Hotel Gefion var vel nok det største og mest markante på hele øresundskysten mellem Humlebæk og Helsingør. Det lå egentlig på Gefionsvej, men haven skrånede ned mod Strandvejen med en lang og snoet havegang op til hotellet. Det bestod af en to etagers høj, kubisk centralbygning med sidefløje og med indgang både fra Gefionsvej og fra Strandvejen. Stod man på denne, strakte selve hotelbygningen sig til venstre med altaner på alle værelserne, til højre lå spisesalen, der gik gennem to etager. Foran denne var der en lukket veranda med døre ind til salen, og ovenpå denne lå den egentlig restaurant med udsigt over Øresund.

Fiskere og børn poserer for fotografen på Espergærde Havn omkring århundredskiftet.

Spisesalen brugtes af hotellets gæster til table d'hôte, men lørdag aften var der dans her for alle. Entreen var gratis, og musikken bestod af tre mand, klaver, violin og violoncel. Fra hotellet ind til spisesalen var der en tribune, der om lørdagen var besat med ældre damer, der kun kom for at se på de dansende, den kaldtes populært for »Kødranden«. Det var vel meningen, at de dansende skulle bruge verandaen til at spise og drikke i, men søgningen var meget ringe, de fleste kom kun for at danse. Om fredagen dansede man på Humlebæk Hotel, der lå tværs over den nuværende Strandvej, først da hotellet brændte, blev den nye Strandvej anlagt. Forskellige kunstnere optrådte af og til på hotellet, jeg har således oplevet både Dagmar Heinemann (Dagmar, Oh Dagmar) og Charlotte Wiehe Bereny dér.

Badeanstalten

Nedenfor Hotel Gefion lå badeanstalten, ingen badede dengang fra den frie strand. på stranden hen mod havnen så man afløbsrørene fra de huse og villaer, der lå op mod Strandvejen, ligge på stranden og udmunde på det lave vand tæt ved kysten.

Badeanstalten lå på en lang bro, der løb ud i vandet. Den var omhyggelig delt i en afdeling for herrer og en for damer, begge med ryggen til hinanden. Forrest var billetkontoret. Herredelingen bestod af tre fløje med kabiner, som man havde lejet med billetten og hvor man hængte tøjet, og man må bemærke, at på de tider gik man selv på den varmeste sommerdag fuldt påklædt med både jakke og vest og med løs flip på skjorten og

slips til at holde den sammen. yderst på den ene fløj stod en vippe til udspring, og fra broen førte trætrapper ned i vandet. En gang var det nær gået galt. Der blev afholdt en svømmekonkurrence, og et af numrene var undervandssvømning. her deltog bl.a. Frithiof Nexøe-Larsen, den senere ejer af firmaet Brdr. Andersen. Efter udspringet svømmede og svømmede han, indtil man blev klar over, at der var noget galt, og ud sprang naturligvis de øvrige deltagere. Det blev Robert Heimann, der fik ham op, og en læge blev tilkaldt. Heldigvis kom han til sig selv igen, og ingen skade skete. Heimann fik et dobbeltkapslet guldur af faderen, grosserer Jørgen Larsen.

De fleste huse i det daværende Espergærde var enetages, murede villaer med udnyttet tagetage, enkelte var dog lave, to-etages huse. Højere huse var sjældenheder. Huset på hjørnet af Strandvejen og Mørdrupvej var et sådant. Rigtig store villaer lå på Tibberup Bakke, som veksellerer Siesbys hus, læderfabrikant Neyes villa, der også indbefattede Tibberup Mølle og rammefabrikant Brandts villa på nordsiden af bakken. Det kan iøvrigt bemærkes, at ved foden af Tibberups Bakke ud mod Humlebæk boede ud mod vandet admiral Gad, hvis kone, forfatterinden Emma Gad, skrev bogen »Takt og Tone«, om hvordan dannede mennesker opførte sig.

Emma Gad

Af større villaer var der iøvrigt veksellerer Møllers villa på Strandvejen 390. Han var fader til politikeren John Christmas Møller. Om lørdagen plejede han at ride ind til Helsingør og på Torvet at ride mellem kyllingeburene for at udvælge dyr til søndagsmiddagen. En anden villa lige ved stranden er den store på Strandvejen omtrent skråt overfor, hvor vi boede. Den tilhørte en svensk skibsreder, nu er der butikker.

Mørdrupvej

Gik man op ad Mørdrupvej, lå der fra Gefionsvej på venstre hånd et langt, rødt plankeværk, bag hvilket der var en stor frugthave, der hørte til en tømmermesters røde villa med tårnet oppe på bakken. Det er nu borte, og i stedet ligger der Teknisk Forvaltnings bygning. Oppe ved jernbanen lå der to store grunde med store villaer. Den ene er nu plejehjemmet Domus. Alle grundene er nu delt op i flere mindre, og Espergærde er blevet tættere bebygget, end da vi boede der. Toftevej havde i gamle dage to rækker kirsebærtræer, og mellem dem og husene var der fortov. Når træerne blomstrede, var vejen et dejligt syn, men nu er alle træerne borte, og Toftevej er blevet en solstegt villavej. Selv stien fra Strandvangsvej til Lindevej, der tidligere var skyggefuld i solvarme dage, er nu åben for solen, idet alle de skyggefulde træer og buske er fældet.

Politibetjent Tjellesen

Skal man skrive om beboerne, bliver det naturligvis kun dem, man kendte af udseende og navn, og dem, man omgikkes. Den stedlige befolkning kendte man kun som handlende, bortset fra politibetjenten Tjellesen, der allerede dengang så så gammel og vindtør ud, når han kom med cykel og hund, han regnedes af de unge som en original, når han forsøgte at stoppe dem, fordi de kørte uden lygte om aftenen. Det fortaltes, at da han engang var tilkaldt til en villa i anledning af et indbrud, så gik hunden ud i spisekammeret og åd bøfkødet, medens Tjellesen sad og optog rapport i stuen.

Dagligt liv på landet

Landliggerne må deles i dem, man kun kendte af navn og udseende og så dem, man havde lidt mere berøring med.

Gæstfriheden

For de ældre i familien gjaldt det, at man ikke omgikkes ret mange, man hilste på hinanden, når man mødtes, men havde ellers sin egen familie og omgangskreds i København, som besøgte en om søndagen, Vi havde en stor familie og mange venner, både mine forældre og jeg, og mine forældres gæstfrihed var formidabel. Omtrent hver søndag havde vi gæster fra København, og min far slæbte om lørdagen en ti-punds lamme-steg ud fra slagteren i København. Mine forældre nød iøvrigt stor respekt hos de handlende i Espergærde, fordi de betalte kontant. Mange landliggere havde nemlig bog hos købmanden, hvor der blev skrevet op, hvad de havde fået, og den skulle så betales hver måned, men mange familier glemte eller udsatte det, og købmanden på Mørdrupvej fortalte, at flere rejste hjem til København om efteråret uden at have betalt i flere måneder, og købmanden havde ofte et mas med at få sine penge.

Til daglig kom konerne sjældent udenfor haven, undtagen når de skulle købe ind i Espergærde, eller nogle tog med tog eller med den nyoprettede bus fra Humlebæk til Helsingør, eller de cyklede til Helsingør, hvor mange ting var billigere, særlig om lørdagen på torvet. Det var jo en tid, hvor der nok fandtes biler, fortrinsvis hos de mere velhavende, men cyklen var hvermands eje. Mine forældre og de fleste af mine onkler og tanter havde dog aldrig siddet på en cykel. Da vi boede på Strandvejen var det en ren forlystelse at se de mange cyklister, både mænd og kvinder, der Pinselørdag drog af sted ad Strandvejen med en taske eller papæske på bagagebæreren med pinsetøjet.

De fleste af vore ældre gæster kom med toget til frokost kl. ca. 12. Om eftermiddagen gik så herrerne en lang tur, f.eks. Egebæksvang rundt eller turen Stokholmsvej-Hovvej og hjem ad Mørdrupvej. En enkelt gang nåede vi til fods helt op gennem Nyrup Hegn til Gurre kirke og beundrede udsigten der.

Huset på Mørdrupvej, der lå helt inde bag haven med frugttræerne. Det er nu skjult af butikken nede ved vejen. 1924.

Damerne blev som regel hjemme i haven. Var vejret dårligt, blev vi alle i haven med en kop the og kager fra det berømte konditori, der lå på Strandvejen neden for Hotel Gefion. Herreerne fik dog ofte en whisky og sodavand. Øl drak man kun til frokost, og det var altid Wiibroes lagerøl, en fortrinlig øl, der nu er helt forsvundet, eller kun findes i luksusskatteklassen.

Kl. 18 var der middag, og dertil var der ofte rødvin. Var der kun få gæster, spiste vi middag kl. 12 om søndagen, og det klarede vi alene, men ved særlige lejligheder som pinse eller min moders fødselsdag havde vi ikke blot tjenestepigen, men familiens almindelige faktotum til hjælp. Hun hed Reimer, på breve altid kaldt jomfru Reimer. Hun kom i hele familien og hjalp til ved selskaber og lappede og stoppede. For en dag fik hun 5 kr. + togbilletten. Med toget kl. 20 rejste gæsterne hjem efter en hel dags besøg.

Selv om vi altid lejede sommerlejligheden møbleret med alt, hvad man skulle bruge af dækketøj og spiseredskaber, så havde vi efterhånden et helt flyttelæs med ud. Sengetøj, og dertil hørte en sammenklappelig feltseng, når mine kammerater kom på besøg og blev der resten af ferien, dækketøj til de mange gæster vi havde, og porcelæn og sølvtøj måtte også med, og kurvestole og et lille bord på ruller samt endelig fra vinhandleren en kasse med rødvin, cognac og whisky, alt dette med fragtmænd.

Medbragt flyttelæs

Jeg husker, at en af mine kammerater og jeg en lørdag aften havde været på Gefion og danse, og derefter havde forgrebet os på en flaske vin hjemme, og da den var drukket, satte vi flasken over på et bord i haven lige overfor på Strandvejen. Næste morgen kom min far ned og gik en tur i haven og opdagede flasken, hvorpå han sagde til os: »Det var dog mærkeligt, har I set den flaske, de derovre drikker samme vin som vi!« Min far vidste godt, at vi af og til forgreb os på spiritussen, men han sagde aldrig noget til det.

Blandt de landligere, som jeg kun kendte af navn og delvis af udseende, er allerede nævnt nogle. Hertil kan føjes et par enkelte. På Strandvejen lige ved hjørnet af Strandvangsvej boede oberst Grandjean, han var oberst i ingeniørregimentet, og datterdatteren Tove Grandjean var en tid en meget kendt skuespillerinde i København.

Kaffegrosserer
Schultz

En anden af landliggerne var kaffegrosserer Schultz, der boede i villaen »Mary Hill« på Strandvejen. Det var en et-plans villa med chaufførbolig, der vistnok oprindeligt ejedes af hans svigerfar, skuespilleren Elith Reumert, der også ejede villaen »Kamma« lidt længere ude på Strandvejen foran Egebæksvang. Elith Reumert blev begravet på Egebæksvang kirkegård ved et af de store egetræer helt bagude nord for kirken, men graven eksisterer ikke mere. Schultz' kone var således søster til skuespilleren Poul Reumert, ham så man nu næsten aldrig, skønt Reumert-familien ofte kom derude. Schultz var en glad og munter mand, der de første år havde en vogn, han kørte til stationen i, denne blev senere udskiftet med en bil.

Det var jo under den første verdenskrig, en tid med mange restriktioner og klausuler, for at vi kunne få vore fornødenheder igennem den engelske blokade, og til at varetage disse klausuler havde man ansat dommer Thorup. Om Schultz nu var klausulæder ved jeg ikke, men en dag, familien sad ved kaffebordet i haven, listede en spøgefugl sig hen til hækken og hviskede: »Pas på Thorup!«, og det hævdedes, at man hørte kaffekopperne klirre. Senere gik det tilbage med Schultz' forretning, bilen blev erstattet med en cykel, men Schultz var stadig den glade fyr, lige til han døde. Han havde to børn, sønnen Jørgen Eli og en datter, der blev gift med en søofficer, der døde ved en sprængningsulykke ved en demonstration på krydseren Geysers. Sønnen var en køn fyr, der mindede lidt om morfaderen, og til hvem man stillede store forhåbninger, men han døde ikke til noget. Efter faderens død ernærede familien sig ved at spille Bridge og havde en bridgetekole.

Peter Cornelius

En kendt person, man undertiden kunne møde på Strandvejen, var kammersanger Peter Cornelius. Han boede i Snekkersten på Jernbanevej i den store gule villa helt ud til banelinien. Han var Det kgl. Teaters wagnerhelt med roller som Lohengrin, Siegfried o. lign. Han var kendt over hele landet og leflede meget efter popularitet. På villaen var der på alle skodder malet en diskantnøgle. Sønnen hed Siegfried, og Cornelius havde hest og vogn, hesten hed Grane, alt efter Wagner. Når han kom kørende, sad han altid på bukken og hilste med pisen, hver gang han så nogen, som han troede kendte ham.

De sidste år vi boede i Espergærde, ejedes den store firkantede hvide villa i Skotterup helt henne ved Skotterup Kro af skuespilleren Carl Alstrup. Man kunne undertiden møde ham i skoven, hvor han gik med en skummel mine, som memorerede han roller. Han var i mange år førstekraften på Scala i København i Skårups tid, både i revyer og i operetter, men hans ønskedrøm var at spille Shakespeare. Efter nogen forhandling fik han dette ønske opfyldt ved at spille Othello ved en privat, lukket forestilling, men resultatet synes efter rygterne ikke at have være godt. Jeg har på Casino set ham spille Kean, og det var ikke godt. Man han havde nu en særlig evne til at spille små, lidt luskede og lurvede mænd som kaptajnen fra Köpenick og Den gode Soldat Schweik. Både med dem og med lignende figurer i revyerne havde han stor succes.

Lektor Asmund

En familie, hos hvem jeg kom meget ofte, var lektor Asmunds i Snekkersten. Asmund var lektor i engelsk ved Helsingør Latinskole. Han var en meget hyggelig mand, der ejede en villa på Stationsvej lige ved Snekkersten station.

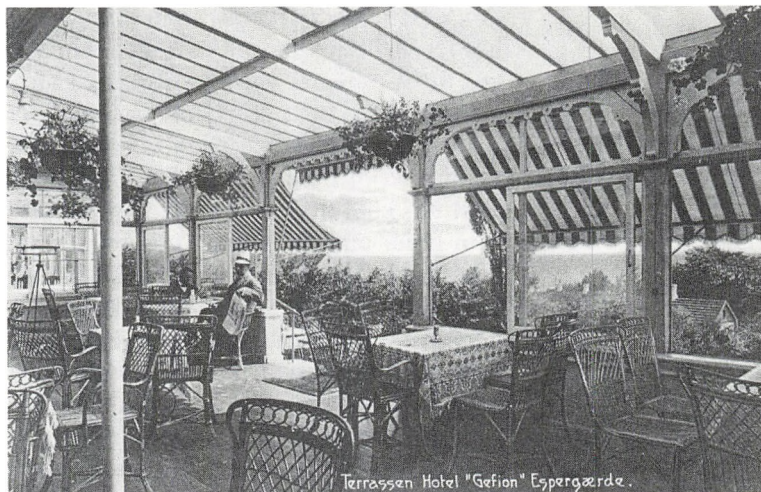
På skolen i Helsingør havde han en indædt fjende, nemlig lektoren i latin, og mange gange jamrede han over deres stridigheder.

Asmunds kone var født Rohde, og de havde fire børn. Den ældste søn blev senere dommer på Bornholm, den yngste blev ingeniør. Den yngste af døtrene blev faglærerinde på Kruseskole i København og var gift med botanikeren, professor Boye Petersen.

Den ældste, Berit, var cand.mag. i geografi og naturhistorie og blev ansat ved samme skole som faderen og fra hvilken hun selv var student. Foruden skolearbejdet fik Boye Petersen hende til at foretage videnskabelige undersøgelser over algerne i søerne omkring Helsingør, og det fortsætter hun stadig med.

Vi kom meget sammen i de år, jeg om sommeren boede i

Fra terrassen ved Hotel »Gefion«, der var et af de største og fornemste på Øresundskysten mellem Helsingør og Humlebæk, havde gæsterne en storslået udsigt over Sundet og Espergærde Havn.

Espergærde, og forbindelsen fortsatte endnu nogle år indtil krigen kom, så afbrødes den, og først i år traf jeg hende igen ved begravelsen af vor fælles studiekammerat lektor Ellinor Bro Larsen, der med sin mand professor Noe Nygård boede på Lundehave. Hun fyldte 80 år i 1981.

Medens det selskabelige samvær mellem de ældre var ret begrænset, var det lettere for os unge at få kontakt. Vi mødtes på badeanstalten og lørdag aften ved dansen på Gefion og kom lidt i snak med hinanden. De første år kendte jeg dog ikke andre end Robert Heimann, men det gjorde nu ikke ret meget. Som enebarn var jeg vandt til at være alene, og jeg benyttede tiden til at orientere mig i omegnen, gik ture gennem Egebæksvang og turen om ad Hovvejen, eller cyklede gennem Nyrup Hegn til Gurre, Marianelund Kro og Tikøb. En af mine yndlingsture var den gennem Nyrup Hegn op til Gurre Kirke i den nordøstlige del af skoven. Der sad jeg ofte på stendiget om kirkegården og nød udsigten over Øerne til Hellebæk og Kullen. Undertiden gik turene helt gennem Teglstrup Hegn langs søerne til Julebæk og Hellebæk, ja helt til Hornbæk.

De eneste, som mine forældre kendte de første år, var Charles og Edle Nielsen, der boede på Villa Eg på S tranndvejen foran Egebæksvang. Edle Nielsen var datter af Carl Andersen, den ene af de to uldgyder, der i 1850 startede firmaet Brdr. Andersen i Grønnegade i København. Det var begyndelsen til nutidens luksusfirma på Østergade. Min fader kom der som lærling i 1873, og da min bedstefader ville have en kontrakt, sagde

Cykelture

Uldjyden Carl Andersen

Andersen, at det brugte man ikke her »kan vi bruge ham, beholder vi ham, kan vi ikke, jager vi ham bort«. De beholdt ham i 61 år til 1934, da var han prokurist i firmaet.

Andersens førte stort hus. De havde en villa i Rosenvænget i København og havde egen vogn med kusk og karl. Hver nytårsdag kom hele personalet, tilskærerne indbefattet, til frokost hos chefen, og de havde også lejet jagtterræn ved Vigsø. Min fader har på en mærkelig måde haft en særlig nær stilling hos alle cheferne i hele hans funktionstid. Som ung var han ofte med sønnerne og svigersønnerne på jagt i Vigsø, og det var herfra, at min far kendte både Edle og Charles Nielsen. Nielsen var oprindeligt arkitekt, men som de andre svigersønner drev han om i forretningen og levede af svigerfaderens penge.

Andersen købte så gården Emmaly (nu Balkarhus) i Tikøb på Hornbækvejen, der skulle de have hønseri, og Nielsen skulle køre til Hillerød og sælge æggene. Det gjorde han også, men drak pengene op, og så var de jo lige vidt. Jeg husker, at jeg som dreng var med engang på besøg hos dem på Emmaly. Nu havde de altså solgt gården og boede på Villa Eg, og der besøgte vi dem af og til.

Da Charles Nielsen døde, flyttede enken hen i Villa Kamma, der også lå på Strandvejen, men lidt længere ude. Men pengene blev mindre og mindre, så tilsidst flyttede hun hen i en lille treværelsers lejlighed på Toftevej. Når vi kom til Espergærde, besøgte hun os næsten dagligt, og blev der hos min mor det meste af dagen. Min far fik så Brdr. Andersens daværende chef Fritiof Nexø-Larsen til at bevilge hende en sum af 300 kr. om måneden, skønt de jo forlængst havde fået alle deres penge af firmaet.

Andreas Nielsen

Edle Nielsen havde dog også en anden, der tog sig lidt af hende. Det var mandens fætter, Andreas Nielsen, han var direktør hos Moresco og ejede Mosehuset, et lille hvidt hus med stråtag og en stor have, hvoraf det meste var en sø, på Tikøbvej i Espergærde. Huset ligger der endnu, grunden er stærkt udstykket. Haven, der gik helt frem til Fuglevangsvej, har nu vil-læer langs søen, og den nordlige del er også solgt fra.

Andreas Nielsen var sådan set en reel og venlig mand, men en typisk radikaler, der godt kunne komme med ironiske bemærkninger, og konen kunne også være ret reserveret. De havde to sønner, den ældste, Åge, var på alder med mig og student fra samme år. Han endte som grosserer i glasemballage. Den yngre, Knud Flemming, var, da jeg mødte dem, i England. Senere fortæltes det, at han var syg, men ikke af hvad.

Sejlture

Han kom nu hjem og resten af tiden, jeg var i Espergærde, bestilte han overhovedet ikke noget, men var ofte sarkastisk og lidt ondskabsfuld overfor os, der dog bestilte noget, medens han bare gik og drev den af.

Åge Nielsen og jeg sejlede af og til med faderens lystbåd, der lå i Espergærde havn. En gang var vi sejlet til Helsingør og var gået op på Jernbanehotellet, der jo lå på havnepladsen inden det brændte, og hele kareen blev revet ned og lavet til parkeringsplads, for at få noget at drikke. Da det var overstået sejlede vi hjem, og det gik let i begyndelsen, men da vi kom ud for Snekkersten, løjede vinden helt af, så vi måtte have årerne frem og ro resten af vejen.

Ved en anden lejlighed var vi 4-5 unge, der en nat efter at have danset på Gefion var gået ombord i en sejlbåd, der var beregnet til to. Ejerens søn sad ved roret og havde taget rorpinde af og holdt i rorstammens knop. Så sejlede vi ned til Vedbæk med god vind. Efter forgæves at have prøvet at få bageren til at lukke op, sejlede vi hjem igen, men vinden løjede efterhånden af, og vi sejlede langsommere og langsommere, og spørgsmålet om vi nåede toget til København blev mere og mere spændende, men det gik nu lige akkurat.

Kgl. mundkok Julius Freitag

Det var dog først, da Freitag købte sommerhus i Espergærde, jeg kom i rigtig kontakt med mine jævnaldrende. Julius Freitag var en fætter til min far og hørte til vor jævnlige omgangskreds. Han havde været kgl. mundkok hos Chr. X og fik sin afsked, da kongen døde. Han åbnede så en viktualiehandel i St. Kongensgade i København og samtidig et køkken, der leverede diner transportable, d.v.s. store middage til selskaber, og det blev en vældig succes og han tjente mange penge ved det. Han var en absolut autoritet på madspørgsmålet, men vistnok i 1919 fik han et apoplektisk anfald, og det efterfulgtes af flere, så han tilsidst var helt hjernedød. I de sidste to år var han et levende lig, han kunne ikke tale og opfattede ikke sine omgivelser. Hver dag måtte hans kone klæde ham på og anbringe ham i en stol og madeham, og hver aften måtte hun igen lægge ham i seng.

Hun købte så villaen Solhuset på Jernbanevej i Espergærde og samtidig en automobil, som sønnen Erik Freitag kørte. Han blev senere sagfører i Birkerød og fortsatte som sådan, til han afgav forretningen som 79-årig i 1981. Hans moder var også meget selskabeligt anlagt og havde, særlig efter mandens død, mange gæster, deriblandt også ligesom hos os de unge, Eriks venner. Freitag's kendte også Carl Christensens børn Eivind og

Hervør, idet den sidste var klassekammerat med en af vore fælles kusiner, og vi havde været sammen med dem ved børneselskaber hos Thorballs. Carl Christensen var grosserer i tovværk, og han havde gået i skole med mine onkler i Efterslægten. Han var en ret velhavende mand, men så kom han i strid med nogle af krigstidens bekendtgørelser og blev kaldet for kædehandel. Man havde dengang under første verdenskrig den bestemmelse, at en vare kun måtte gennemløbe rækken importører - grosserer - detailhandler. Hvis en mand savnede en vare og vidste, at en anden lå inde med den, selv i den anden ende af landet, måtte han nok købe den, men ikke beregne sig fortjeneste, og det var det Christensen havde forsyndet sig imod. Resultatet blev, at han gik fallit, og så blev han sær og gav sig til at skrive om det gamle København. Han havde et lille sommerhus på Strandvangsvej lige ud for Gylfesvej. Der kom vi efterhånden allesammen, og der traf vi Skibby-kliken. Gruppen bestod af Anita Reumert, Hans Beck, Jørgen Westergård, Sonja og Gladys Skibby, Erik Freitag og jeg, og selvfølgelig også Christensens børn Eivind og i begyndelsen datteren Hervør.

Familien Reumert

Erik Freitag blev senere gift med Anita Reumert. Hun var datter af Sofus Reumert, der oprindeligt havde haft Sørgemagasinet på Østergade i København, men som nu var assurdør i Absalon. Det var som alle reumerter en besynderlig familie. De boede i København på Gammelholm, og lejligheden var efter sigende en hel antikvitetsbutik fyldt med porcelæn. Ingen af os havde nogensinde været i den. Konen Charlie havde rengøringsdille og gik altid med sorte trådhandsker, som hun også beholdt på, når hun spiste. Da Erik og Anita i 1929 skulle giftes, ville Sofus Reumert ikke holde bryllup for dem, så det blev Sigfried Freitag, der holdt bryllupsmiddagen på Den kgl. Skydebane.

Også Sofus Reumerts broder Elith Reumert kom hos Freitags, og jeg har også været sammen med dem på udflugter til Fredensborg, hvor de logerede om sommeren. Elith Reumert sagde altid, at han som ung var blevet holdt nede af Emil Poulsen, og gennem to generationer var der en meget kølig luft mellem de to familier. Elith Reumert dramatiserede Henrik Scharlings bog »Nøddebo Præstegård«, og det blev en sådan succes, at den som bekendt stadig går på Folketeatret hvert år i måneden før jul.

Skibby-gruppen

Gennem Freitags og Christensens kom jeg med i Skibbygruppen. Skibby var direktør for Orientalisk Tæppelager i Kø-

Huset på Strandvejen lige op ad det store hus på hjørnet af Mørdrupvej. Familien i verandadøren fotograferet i 1917.

benhavn. Her boede de i Amaliegade tæt ved Amalienborg. De havde også en villa i Espergærde på Strandvejen ud for Egebæksvang. Senere solgte de den og købte Duttrupgård på Ørholmvej lige øst for Nyruphegn mellem Kongevejen og Gurrevejen. Papa Skibby var en travl mand, der ville have ro. Når vi til julefrokosten besøgte dem i Amaliegade mellem jul og nytår, måtte vi forlade dem inden Skibby kom hjem. Vi tog så op til mig og fortsatte der. Når man i Espergærde hørte vognen komme - senere bilen - sprang man ud ad døren og ind i skoven. Den eneste, som Skibby tålte var Kaj Bjørn, for hans fader var toldkontrollør, og ham kendte Skibby.

Konen, Emmy Skibby, var tysker, født i Wiesbaden. Hun var en sand renæssancekvind, høj og kraftig, med et stort lyst hår og et ansigt, der mindede om Marlene Dietrich. De havde fået, tror jeg, tolv børn, hvoraf de syv var levende. Didi, Sonja, Gladys, Katlin og drengene Niels, Leif og Christian. Da den sidste, Sus, blev født, dansede moderen på Gefion otte dage senere, og hun var lige så, eller næsten mere, eftertragtet hos de unge herrer som nogen af døtrene. Det var især Sonja, der var forlovet med Hans Beck, og Gladys med sin opvartende kavalier Jørgen Westergård, der deltog i sammenkomsterne. Det var en meget velhavende familie, men der var alligevel lidt parvenuagtigt ved dem. Der var dog ikke tale om, at de pralede af deres rigdom, men en 50-krone seddel var for dem

det samme som en 5-krone seddel for os andre. Det var især hos dem, selskabet samledes. Fru Skibby ville gerne samle en kreds om sig, men dem, hun fik fat på, var dels et par enkefruer, der nød godt af hendes selskabelige velvilje, en fransk skabagtig sproglærer og ægteparret Bogø, der et par somre boede i Skotterup. Desuden af og til skuespillerne Chr. Arhoff og Thit Jensen.

Christian Bogø

Christian Bogø havde sammen med Ravn Johnsen skrevet et stykke der hed »Barken Margrethe af Danmark«, som gik på Sønderbros Teater i København og senere blev filmatiseret og gjorde umådelig lykke, så han tjente meget store penge på det. Han var også maler. Han forgudede sin kone umådeligt og udtalte sig altid meget højtravende om hende. Hun havde været gift en gang før og var noget af det mest simple og tarvelige, man kunne tænke sig, og et stående samtaleemne mellem os andre.

Mine forældre havde været sammen med dem hos Skibbys og ville gøre gengæld og invitere dem til middag, men det satte jeg mig så hårdt imod, at det blev opgivet. Fru Skibby havde nogle gange været inviteret hos Freitags og hos os, men kom ellers ikke blandt nogen i Espergærde, men hun var ligesom mange andre en trofast beundrer af mine forældre. Vi morede os imidlertid storartet, og når vi dansede med døtrene, dansede vi næsten lige så meget med moderen.

Dans i Hornbæk

Af og til blev alle pigerne og fru Skibby puttet i de to biler, Skibbys og Freitags, og kørt til Hornbæk, og vi unge mennesker cyklede så derop og dansede dér til kl. var et, enten på den gamle kro med den lange veranda foran, eller senere på Trouville, der dengang ejedes af Nimb. I aftenens løb fik vi en skysjus og noget smørrebrød, det kostede os ca. 10 kr. for en aften, og så kørte pigerne hjem i bilerne, og vi andre cyklede hjem til Espergærde, mens man så himlem rødme mellem træerne i Hornbæk Plantage.

Hans og Sonja blev gift, og der var stort bryllup på Paladshotellet, hvor jeg til min store forbavselse var blevet sat oppe ved hovedbordet. De unge i København boede i samme hus som gamle Hans Beck, kun nogle etager højere oppe, og de fik en lille søn, der også kom til at hedde Hans, for det var nu en tradition i den Beckske familie, at en af sønnerne skulle hedde Hans. Hans og Sonja Beck, Jørgen Westergård og jeg kom meget sammen om vinteren de første tre-fire år. Men så døde Sonja, og dermed gik denne klike i opløsning. Jeg trak mig tilbage, og af personlige grunde indskrænkede jeg mig til at omgås min

Familien i haven til La France på Mørdrupvej i 1934.

familie og mine gamle skolekammerater. Jeg var på det tidspunkt blevet cand.mag. og blev dr.phil. i 1936, så hvad jeg nu fortæller har jeg kun på anden eller tredie hånd. Men vi havde i hvert fald haft en dejlig tid, og ingen tænkte på, hvad der nu skulle komme af forfærdelige begivenheder.

Skibbys fallit

Skibby gik fallit og kreditorerne tog alt fra dem, både Duttrupgård og Amaliegade med alt indbo. Det var en personlig fallit, for firmaet »Orientalisk Tæppelager« fortsatte uforandret med Skibbys kompagnon Fogt som leder. Kort efter døde Skibby, og der sad enken med alle børnene og ikke en øre.

Den ældste datter Didi var efterhånden blevet ked af Knud Nielsen og giftede sig med Skibbys kompagnon Fogt. De havde en efter sigende pragtfuld lejlighed i Østbanegade, men kort efter faldt Didi ned af køkkenbordet og brækkede halsen og døde. Den ældste søn Niels var ansat i en automobilforretning, og han ejer i dag Skibby Bilforretning, men bor i Schweitz. Leif døde af børnelammelse, og Christian blev ansat hos Fogt. Gladys giftede sig senere med en velhavende kolonialgrosserer, men han er død nu. De havde et stort sommerhus i Kandestederne, og jeg traf hende der i 1960 under et besøg hos en gammel ven, der også havde sommerhus dér. Om de to yngste døtre Kaetlin og Susi ved jeg ikke andet, end at de nu er i Canada, hvor også Hans Becks søn befinder sig. Fru Skibby fik oprettet et pensionat i Tårnbæk, men døde vistnok i 1937.

Oberst Quist på Kronborg

Jørgen Westergård var ansat hos sin fader i kaffetilsætningsfabrikken »Danmark«. Dengang hjalp man på kaffens drøjhed med tilsætning, i København brugtes mest »Rich's«, der mest bestod af cikorie, medens den Westergårdske »Danmark« mest solgtes i Grønland. Jørgen blev gift med en datter af paprplyfabrikant Håstrup, der havde forretning på Købmagergade. I krigsårene hørte jeg, at han havde kastet sig ud af et vindue på 4. sal og var blevet dræbt, formodentlig havde tyskerne været ude efter ham.

Dette er jo meget tragiske historier, men til slut skal jeg fortælle om oberst Quist på Kronborg.

Oberstinde Quist havde kendt min tante Siegfriede Freitag i deres unge dage. Forbindelsen havde været afbrudt i mange år, men nu fandt de hinanden igen. Jeg havde i foråret 1923 været til middag med dem hos Freitags i København, og forbindelsen blev genoptaget den følgende sommer.

Oberst Quist var chef for II regiment og kommandant på Kronborg. Selv boede han også på slottet. Kom man ind i gården ad Mørkeport, var det i fløjen helt henne til højre på 1. sal. Soldaterne lå ovenover kirken, og flere etager var delt i to ved interimistiske lofter, og også kommandantens lejlighed lå i to sådanne etager. Da regimentet forlod slottet, fandt der meget omfattende restaureringsarbejder sted, de interimistiske lofter blev taget ned og rester af Erik af Pommerns gamle slot kom til syne i murene. Når jeg senere som turist er gået gennem disse

Strandvejen i Espergærde.

*Badestranden syd for
Espergærde Havn.*

sale, endte jeg som altid i Quist's spisestue, hvor jeg har tilbragt mange muntre timer. Da Quist gik af som oberst blev han slotsforvalter, og da soldaterne forlod slottet, flyttede han ned i Kroneværket til højre for Kroneporten på 1.sal. Da han gik af som slotsforvalter, købte han en villa i Snekkersten, der besøgte jeg dem en enkelt gang.

Oberst Quist var en høj, rolig og menneskelig, men dog bestemt mand. De havde tre børn, to sønner og en datter. Sønerne interesserede mig ikke særlig, og jeg ved ikke, hvad der er blevet af dem. Datteren Esta var ganske køn og sød, hun blev forlovet med en af korneteleverne, der hed Jansen. Han blev senere chef for pansertropperne i Holstebro, derefter generalmajor og kommandant i København, og efter afgang som slotsforvalter på Frederiksborg Slot.

Oberstinde Quist havde en svaghed for skuespillerne på sommerteatret i Søstræde, og jeg har været sammen med dem på Kronborg hos Quist efter en forestilling. Det var, da Nancy Nathansen var direktør for teatret og bankede forestillingen op til en københavnerbegivenhed. Teatret var et serveringsstater, og man sad ved små borde. Ved premieren på sommerrevyen var teatret propfyldt med sommergæster og byens borgere-

Sommerteatret i
Søstræde

re med borgmesteren kong Peder og kommandanten på Kronborg, oberst Quist, begge med familier på første række, og på balkonen sad nitterdrene fra skibsværftet som et fast og selvfølgeligt publikum. Det varede, indtil Nancy Nathansen opgav sommerteatret og blev direktør for - jeg tror det var - Det ny Teater i København. Så sank interessen for de helsingørske revyer atter tilbage til det gamle niveau, selv om forestillingerne var lige så gode.

Jeg kom jævnlig hos familien Quist. Vi dansede og morede os, dels hjemme på Kronborg, dels på Marienlyst. Det var en familie, hvor det var rart at komme og med det samme rolige familieliv, som jeg var vant til hjemmefra.

I de år indtraf Helsingørs 450 års byjubilæum, og det fejredes med en formidabel fest, der varede hele sommeren.

På Grønnehave havde den dengang berømte teatermaler, Carl Lund igen overgået sig selv, som man sagde dengang. Han havde lavet et borganlæg med mure og tårne og huse med boder i, alt af papmaché, og her skete der noget hver søndag sommeren igennem. Middelalderlige dystløb, udført af underofficerer fra artilleriet, iført rustninger og med lange lanser, til hest med store skaberækker. Høstfest, skønhedskonkurrence og meget andet, der var også indrettet til dans, men det var temmelig dårligt besøgt.

De tre virkelig store begivenheder var den middelalderlige procession, opførelsen af »Det gamle spil om Enhver« i Karlemeliterklostret og opførelsen af »Trolde kan tæmmes« på Kronborg.

Byen havde engageret skuespilleren Johannes Poulsen til at arrangere disse forestillinger, og Johannes Poulsen satte hele sin fantasi, energi og autoritet ind på, at dette skulle være noget ud over det almindelige, og det blev det.

I det middelalderlige optog deltog byens borgere og omegnens landmænd, alle iført dragter fra Erik af Pommerns tid. Iklædningen og opstillingen foregik på Kronborg, og herfra bevægede de sig rundt gennem byen, de fyldte næsten hele Stengade fra Sct. Annagade til Svingelport. Forrest kom ridderne og væbnere til hest og efter dem fulgte de forskellige stænder fra byen, adelens damer, hvoriblandt oberstinde Quist og andre af byens fruere og margarinefabrikanten og borgmesteren, efterfulgt af borgere med laugsfaner. Overlægen på Montebello som abbed, fulgt af kordegne med svingende røgelseskar, efterfulgt af grupper af munke, nonner og sådan videre - et helt igennem ægte billede af datidens befolkning, som både arran-

Helsingørs by-
jubilæum

Middelalderligt
optog

gøren og byens befolkning havde stor ære af. Toget bevægede sig i et adstadigt tempo rundt i byen, og særlig i sidegaderne med de lave huse kom optog og omgivelser til at passe fortrinligt sammen.

»Det gamle spil om enhver«

I Karmeliterklostrets fratergård havde man opført en stor tribune i det ene hjørne, og her spillede Hugo von Hoffmannsthen »Det gamle spil om Enhver« med den svenske skuespiller Anders Wahl som Enhver. I resten af fratergården sad publikum. Det var en alvorlig og betagende forestilling, de lune sommeraftener det efterhånden aftagende dagslys satte folk i den rette stemning til at nyde dette fortrinlige og stemningsfulde skuespil.

I Kronborgs slotsgård opstillede man langs den venstre side, når man kom ind gennem Mørkeport, en scene, der skulle efterligne det londonske Globeteater, og her spillede man Shakespeares spil »Trolde kan tæmmes« med Johannes Poulsen som Petruccio og med tegneren Robert Storm Petersen som en nar. Storm P. købte det år »Halvvejshuset« på Ndr. Strandvej ved Julebæk og ejede det til han døde. De øvrige skuespillere kom for fleres vedkommende fra Det kgl. Teater, blandt andre Holger Gabrielsen. Det blev en af de virkelig store forestillinger i Helsingør.

Så var der endelig blomsterfesten med et vogntog af pyntede vogne gennem byen, hvoriblandt den fra Langesø plantage nord for Tikøb vakte stor beundring.

Hamlet

Af andre ting, jeg kan huske fra Helsingør i de år, var en opførelse af Shakespeares komedie »Hamlet« i søbatterierne med Nicolaj Neijendam som Hamlet, en forestilling, hvor netop stedet også gjorde sin virkning, og så Oxfordbevægelsens møde på Kronborg. Oxfordbevægelsen var en engelsk religiøs bevægelse, som nu hele verden skulle lyksaliggøres med. Den eksisterer endnu, men hedder i dag »Moralsk Oprustning«, og har hovedkvarter i bjergene ovenfor Montreux i Schweiz. Mødet på Kronborg var efter min opfattelse ganske latterligt. Den ene efter den anden af byens borgere stod op og vidnede, at de fra nu af ikke ville snyde deres kunder hverken med varens pris eller kvalitet, men bevægelsen, der var mest beregnet på ret velsituerede folk, fik faktisk mange tilhængere.

Forandringer på nordstranden

Som en sidste bemærkning skal jeg anføre, at jeg jo i de år mange gange cyklede rundt i landet og flere gange passerede nordstranden mellem Helsingør og Julebæk. Denne strand har i årenes løb flere gange været udsat for havets angreb og har ændret sig på mange måder, særlig strækningen mellem Høj-

strup og Julebæk er helt forandret. Ved en stormflod i 1922 gik det især ud over kysten ved Højstrup, og flere villaer blev ødelagt, deriblandt en, der efter sigende tilhørte fru Anna Poulsen, Adam og Johannes Poulsens moder. Der ligger dog stadig et hus på grunden, men den er stærkt reduceret af havet.

Ved Julebæk var den høje skrænt foran Teglstrup Hegn en meget bred terrasse på begge sider af Strandvejen, og nedenfor den brede strand, hvor man til Sct. Hans opførte skiftende bygninger som så afbrændtes Sct. Hans aften. Der var her om foråret et blomsterflor, deriblandt mange Nikkende Kobjælde (*pulsatilla pratensis*), med ved flere angreb er dette nu helt forsvundet på strækningen vest for fyret, og Strandvejen ligger nu helt ud til skrænten. Materialet synes ikke at være flyttet ret langt, idet der nu ligger en række revler tæt ind til kysten ud for den østlige ende, de var der ikke i de år, jeg boede i Espergærde om sommeren. Også syd for Helsingør angreb havet, men her var det især store isflager, der skruedes op over havnemolerne ved Snekkersten, og som næsten væltede fyret på molen i Espergærde.

Afslutningen i
1934

Dette er en fremstilling af de begivenheder, jeg kan huske at have oplevet i årene 1915-34, da vi om sommeren boede i Espergærde. De fleste af de sørgelige begivenheder indtraf dog efter den tid, så vi levede dog et rigt og dejligt liv i de år.

I 1934 gik min far Axel Hansen af og kom pension, og så blev det for dyrt at leje sommerlejlighed, og i 1937 døde han til stor sorg for alle, der havde kendt ham og holdt af ham. Min mor Helene Hansen levede til 1947 og døde så i en alder af 87 år. De havde haft et over 50 års lykkeligt samliv og var afholdt af alle, der kom i forbindelse med dem.

Mit liv og færden

Tegnet af Carl Gunner Møller Larsen.

Carl Gunnar Møller Larsen, født den 3. november 1905 i Hellebæk, død i 1963.

Mit liv og færden - så få er ordene på det første blad i Carl Møller Larsens levnedssberetning. Ordene er heller ikke særlig mange på de efterfølgende sider i skitseblokken. Til gengæld er bladene fyldt med tegninger i streg og farver. Carl Møller Larsen har således valgt at tegne sit levnedssforløb. Det er ikke gjort med udgivelse for øje, men til egen og familiens glæde og fornøjelse. År for år beretter Carl på sin egen ofte temperamentsfulde måde om sine arbejdspladser og mange af de personer, han kom i forbindelse med i det nordsjællandske. Da han stifter hjem i begyndelsen af 1930'erne, inddrages dette og familien i beretningen.

Den illustrerede levnedssberetning er efter alt at dømme blevet til i de første måneder af 1941. Hele landet lå da bastet og bundet af den strenge vinter, så der har været tid nok de lange, mørke vinteraftener. Det var også besættelsestid. Rationeringer og restriktioner prægede dagligdagen. Det var i det hele taget utrygge tider, hvor ingen rigtig turde have for store forventninger til, hvad morgendagen ville bringe. Mange mennesker søgte på den baggrund tilbage i tiden for at finde et fast holdpunkt i tilværelsen - et stædet eller om man vil, sine »rødder«. Slet så ambitiøs var vores beretter ikke. Han nøjedes med at tegne og fortælle om sit liv og virke i Nordsjælland, men tydelig mærket af udviklingen.

Carl Møller Larsen blev født den 3. november 1905 i »Det grønne hus« i Hellebæk. Han var nummer seks i en søskendeflok på otte. Forældrene arbejdede begge på den daværende Hellebæk Klædefabrik. Barndomshjemmet var en af de mange små og beskedne arbejderboliger, som var tilknyttet fabrikken og før den, geværfabrikken.

Familien sad i små kår. Og med de mange munde, der skulle mættes, lærte børnene tidligt at hjælpe til i hjemmet. At hente brænde i skoven var således en af Carls pligter.

Carl var otte år gammel, da han fik plads på Hellebækgård. Her vogtede han kvier eller som han selv udtrykte det, »hyred jeg kvier«. Der har med andre ord ikke været overvældende megen tid til leg og anden tidsfordriv. Det er da også ganske betegnende, at kun et enkelt blad i levnedssbeskrivelsen om-

handler leg. Meget naturligt legede man »hest«, hvor nogle måtte trække vognen, medens andre kørte.

Carl var ni år, da Første Verdenskrig brød ud i 1914. Han havde netop fået plads hos en hegnsmand, der havde sit lille bosted ved Kobberdammen. Det var et sommerjob, hvor Carl skulle vogte køer, der gik på græs i skoven. Hegnsmanden var skovarbejder, men havde desuden påtaget sig opsynet med hegnet om den nærliggende skov samt sørge for ro og orden i den del af skoven.

Medens krigen rasede ude i den store verden, gik livet sin stille og vante gang ved Kobberdammen. Carl vogtede køer, huggede brænde og gik ellers til hånde.

Alligevel var det forandringernes og modsætningernes tid. Man sagde farvel til »de gode gamle dage«, hvor udviklingen var foregået langsomt og efter en vis orden og forudsigelighed. Krigsårene blev en hektisk tid. Meget nyt vandt frem. Staten greb ind i samfundsudviklingen i et hidtil uset omfang. Restriktioner, rationeringer og en vis pengeligelighed prægede disse år.

Dette har formentlig, ligeså lidt som den politiske udvikling i landet berørt Carl særlig meget. Han var ved krigsafslutningen i 1918 trods alt kun fyldt 13 år. Krigsårene var generelt ret gode for dansk erhvervsliv, som uden vanskeligheder kunne finde afsætning for sine produkter, navnlig til det varehungrende Tyskland, og det til særdeles lønnende priser.

Det var langt fra alle i samfundet, der fik del i pengeligeligheden. Lønnen steg, men priserne steg endnu hurtigere. Det blev derfor også de skærpede modsætningers tid.

Landet led generelt under den varemangel, som fulgte i kølvandet på den engelske blokade af Tyskland. Landbruget blev i den forbindelse også afskåret fra sine sædvanlige tilførsler af gødning, hvilket efterhånden satte sig mærkbare spor i høstudbyttet. Vejrforholdene forringede høstudbyttet yderligere.

Kvægbesætninger måtte reduceres, fordi det simpelthen ikke var muligt at skaffe tilstrækkelig med foderstoffer. En del af landmændenes produktionskapital blev således omsat i rede penge. For den enkelte landmand kunne det være svært at skelne disse penge fra denne normale indtjening. Dette skabte en optimisme, som i forbindelse med de forventninger om fortsat økonomisk fremgang, som de vedvarende prisstigninger fremkaldte, gav sig udslag i et ivrigt byggeri af nye stalde, lader og stuehuse og i indkøb af maskiner. Meget tydede da også på, at forventningerne ville slå til. Men i 1920 kom omslaget brat og

kraftigt. Fremgangen blev afløst af et tilbageslag for erhvervslivet.

Landbruget fik nogle hårde år. Navnlig blev tiderne strenge for dem, der havde investeret i forbedringer af driften eller havde overtaget deres ejendomme til de gode tiders høje priser, og som nu skulle leve med faldende produktionspriser.

Landbrugets forhold bedredes dog noget ved, at det engelske marked på ny blev åbnet helt for danske produkter. Derimod svigtede det tyske marked. Landbruget hentede dog alligevel mange penge hjem, fordi kronkursen var lav.

»Nedad med produktionsomkostningerne, nedad med levefoden og nedad med kravene til andre, men opad med kravene til os selv« blev mottoet for de følgende år. På denne baggrund gik Carl i efteråret 1919 for alvor ud på arbejdsmarkedet. Efter konfirmationen og skolegangen fik han trods sin unge alder arbejde som fodermester på en gård i Borsholm.

På sin særegne og fredsommelige måde skildrer han forskellige sider af arbejdet, kårene samt nogle af de mennesker, som han i de følgende år arbejdede for.

På landet var der ingen otte timers arbejdsdag. Landarbejdernes lønninger lå samtidig betydeligt under dem, de lavest lønnede fik i byerne. Mange unge fra landet trak derfor til byerne uden altid at være klar over, at leveomkostningerne der var meget højere end på landet. Byerne forekom dem også at byde på muligheder, som de ikke havde hjemme. Bytilværelsen syntes generelt mere lokkende med den lette adgang til adspredelser.

Sammen med en anden ung mand stak Carl således en nat af fra en plads for at søge lykken i det »forjættede« København. Det blev for ham, som for så mange andre, en slem skuffelse. Der var intet arbejde at finde. Uden plads måtte han leve fra »hånden til munden« ved at vandre fra sted til sted. En del af den udtalte modvilje mod gårdejere, som Carl klart lagde for dagen senere i sit liv, kan utvivlsomt føres tilbage til de måneder, hvor han sulten og forhutlet gik fra gård til gård for at bede om arbejde og mad.

Soldatertiden var på en måde også et skel i Carls tilværelse. Den blev tilsyneladende lidt af en blandet fornøjelse, som Carl efter hjemsendelsen fra Holbæk sammenfattede i ordene »så var jeg fri for det helvede«.

Tiderne var ikke just de bedste for landmændene, så Carl måtte på ny gå på valsen. Endelig efter et halvt års tid fik han arbejde på en gård.

Trods kriser og store tilpasningsvanskeligheder for erhvervslivet var 20'rne en tid med stigende produktion og voksende velstand. I landbruget var nedgangen blevet overvundet. Produktionen var i slutningen af årtiet mere end halvanden gang så stor som i de gode år før krigen. Det skyldtes bedre dyrkningsmetoder og stigende mekanisering. Landmændene havde imødegået virkningerne af bortvandringen fra land til by ved i stigende udstrækning at anskaffe landbrugsmaskiner, der kunne erstatte den menneskelige arbejdskraft. Mange gårde fik radsåmaskiner og tærskværker, og i nogle af de største landbrug begyndte man tillige at benytte malkemaskiner og traktorer.

Når befolkningstilvæksten på landet, trods en kraftig afvandring af løst tilknyttet arbejdskraft, var lige så stor som i byerne, hænger det sammen med oprettelsen af de næsten 10.000 nye husmandsbrug, der var et resultat af »jordlovene«.

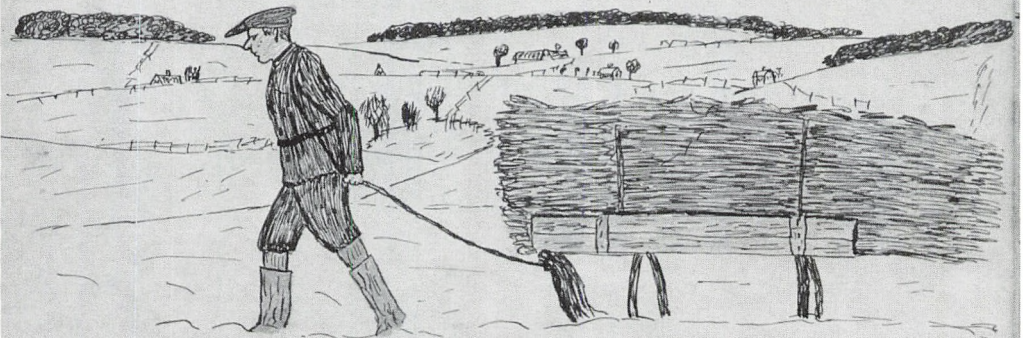
De tekniske fremskridt, der fulgte i kølvandet på industrialiseringen, bidrog i høj grad til at vække følelsen af at leve i en ny tid. Det gjaldt mekaniseringen og driftomlægningen i landbruget, og det gjaldt udviklingen inden for det øvrige erhvervsliv.

Carl Møller Larsen arbejdede ved landbruget indtil 1933, hvor han stiftede hjem. Herefter var han indtil sin død i maj 1963 beskæftiget ved forskellige vejarbejder og som murerarbejdsmand. De sidste 14 år arbejdede han på Helsingør Værft.

Carl Møller Larsen fik sit livs drøm opfyldt, da han fik bygget eget hus i Espergærde. Det var her han i de lange, mørke vinteraftener i 1941 og senere sad og tegnede sin livsberetning for sin hustru og 4 børn. Han var et stille og beskedent menneske med en levende interesse for alt, hvad der foregik omkring ham.

Kenno Pedersen

Om Vinteren gik jeg i Øken og hentede Brænde Til min
1107

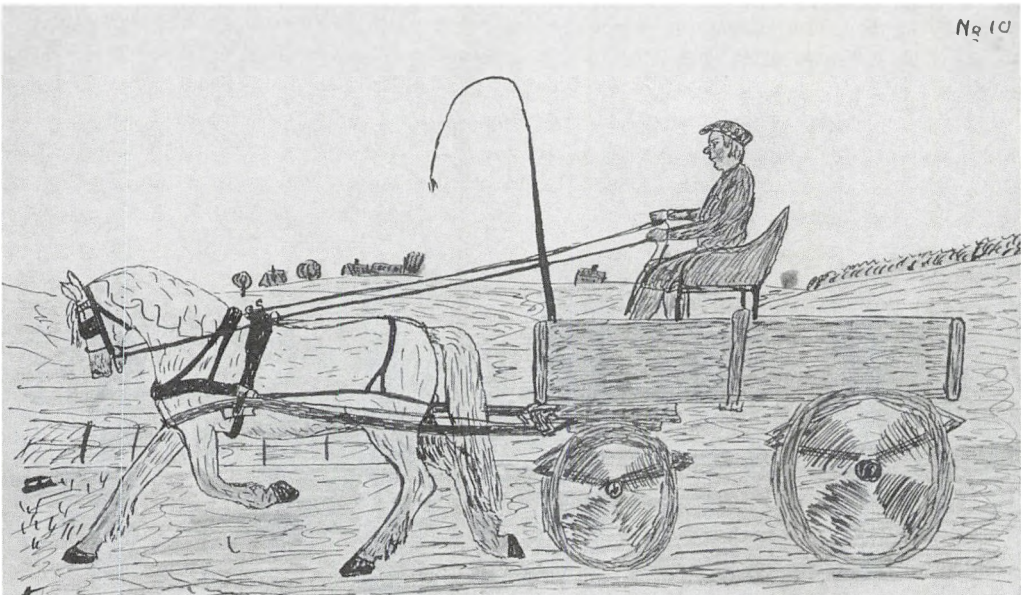
Saa Fik jeg Placemødet Forpagter Harbo fra 8-9-00
om Sommeren Hyred jeg Kvier paa Heltbøkgården
Harbo

Süsse Brita Stela Bella

Det er Karl Svenssens Køer paa Vej Hjem om Aften

Det er Músse Karl Svenssens Hest den fik jeg lov til at køre med en gang i mellem den var saa god og Skekelig

No 11
 Det er Karl Svendsen på vej hjem det er Fyrresten

No 12
 Saa fik jeg Plads hos
 Højsmand Knud Svendsen
 i Haverholm der var jeg
 saa jeg var ude til jeg
 Blev Hofmester der
 på en dag og saa Knud i Skoven

Sorte

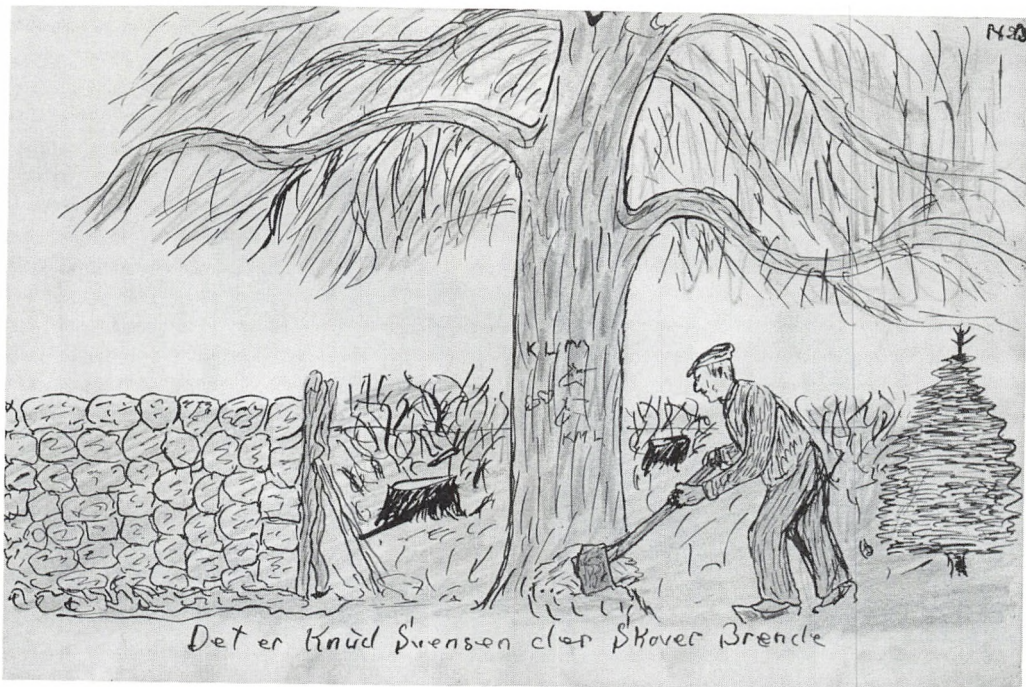
Sindae

Bitte

Det er knud Svensens Køer den passede jeg
 i Skoven og Sommeren

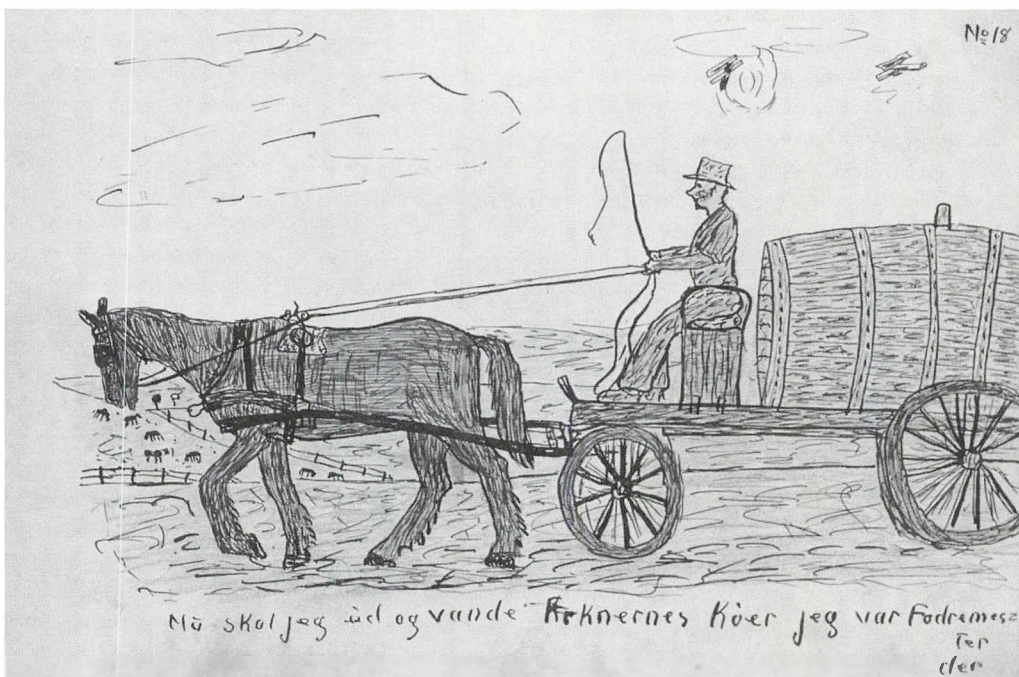
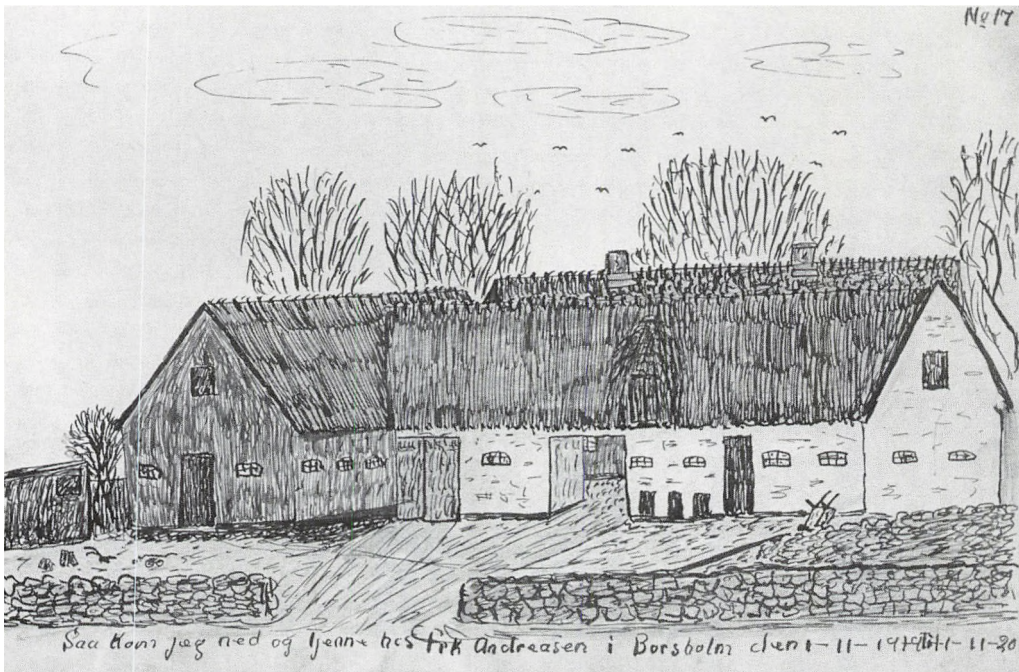
Om Vinteren Flædede jeg Brande og påbed Køerne

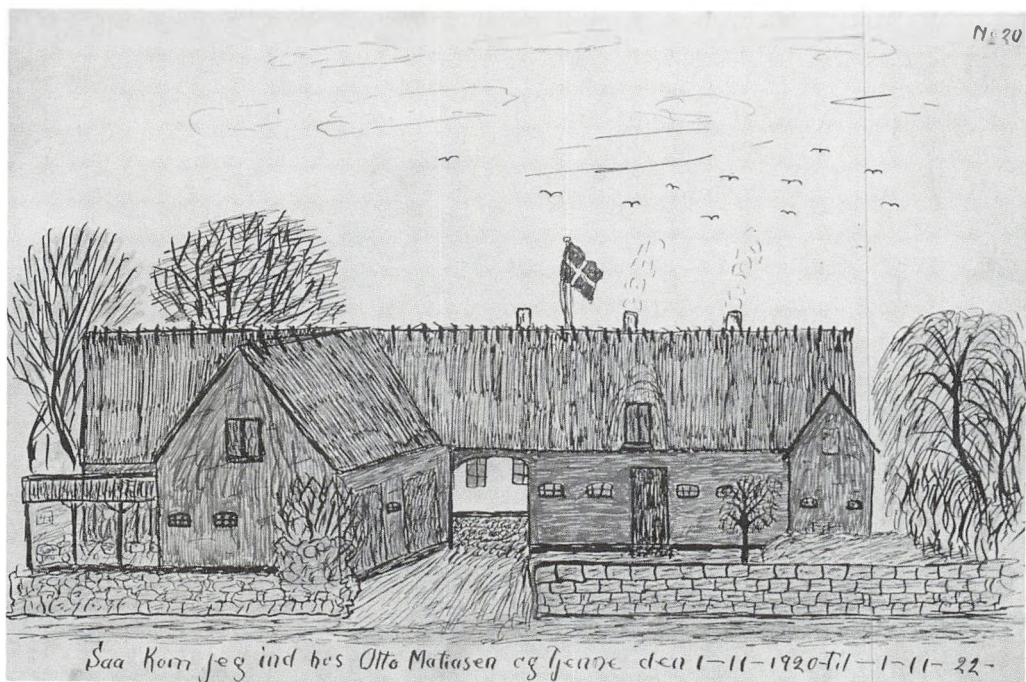
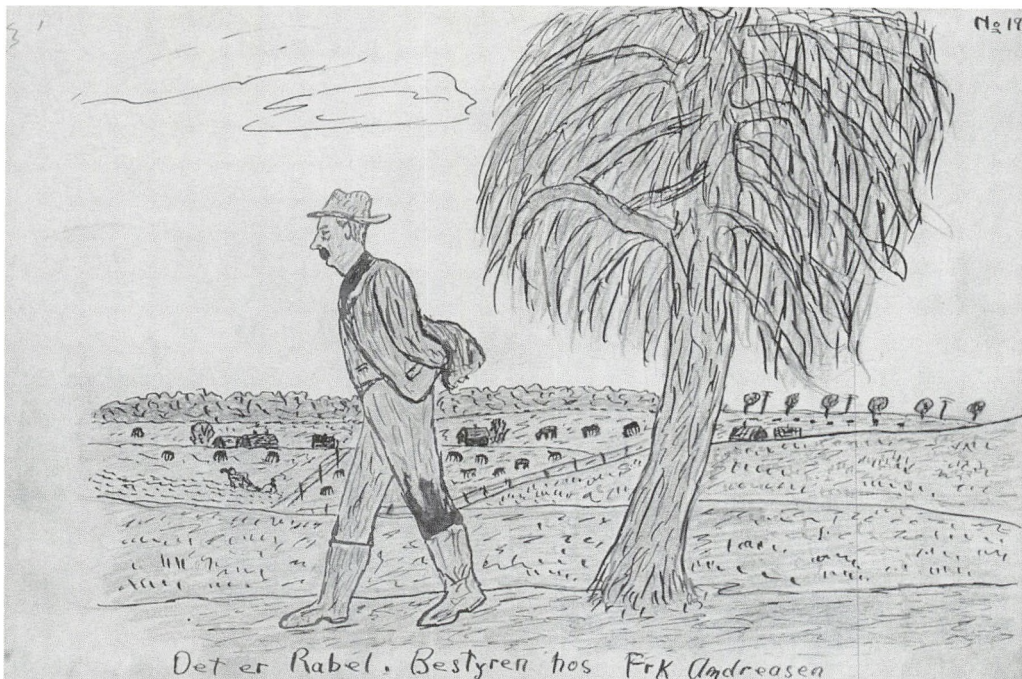

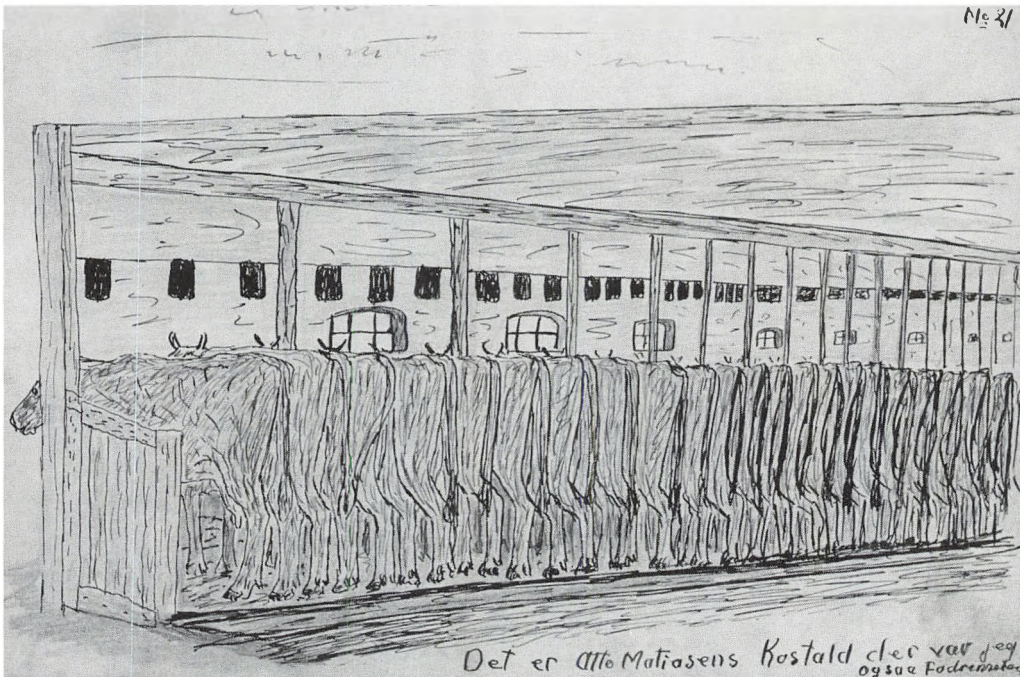
Det er Knud Sørensen der Skaver Brænde

Da Flytted vi fru Havreholm ud til Bødpallehuset ved Esromvej
der var jeg saa til 1-11-1919

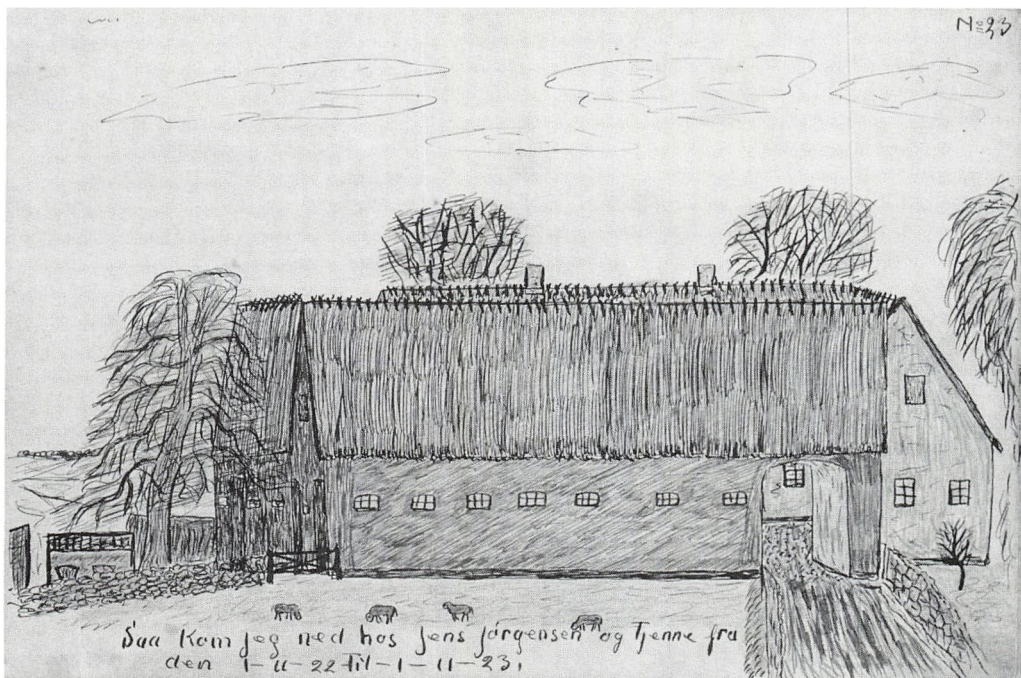

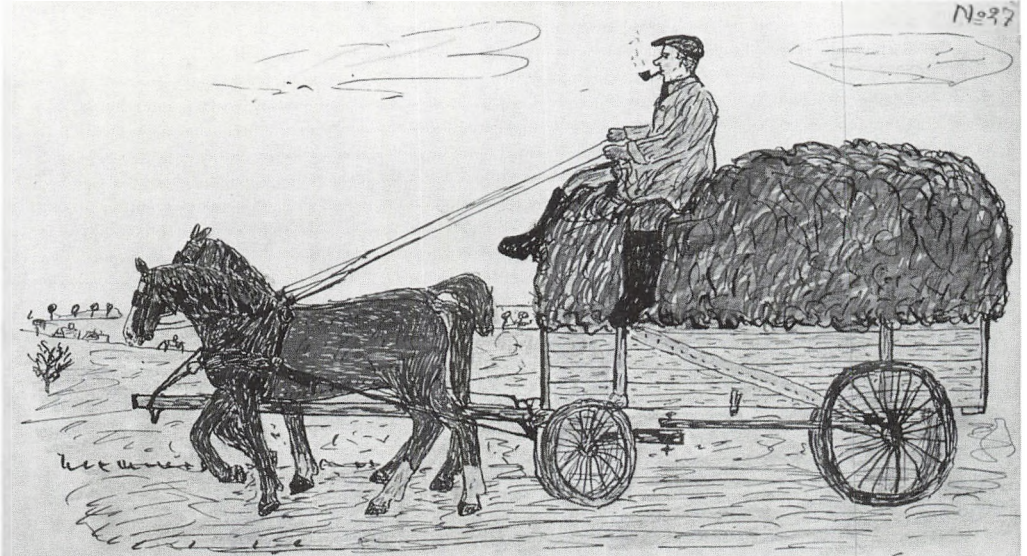
Det er Otto Mathiasens Kostald der var jeg
ogsaa fodresten

Det er Geopritter
Otto Mathiasen Barshalen

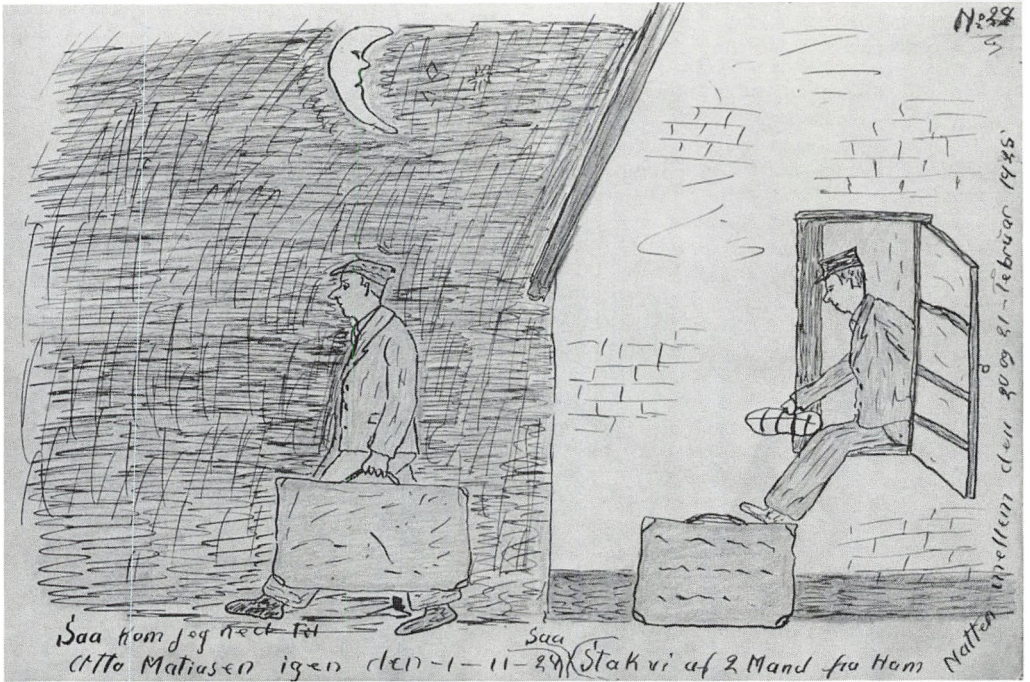

Der har jeg været i Hornbæk og hentet Tang til at
 lakke Røktøglen med og saa Karl og Fredrik
 Jensen

Det er Fredrik Jensen Bønden paa Svingsgaard der røde og Rødre Høns

No 28

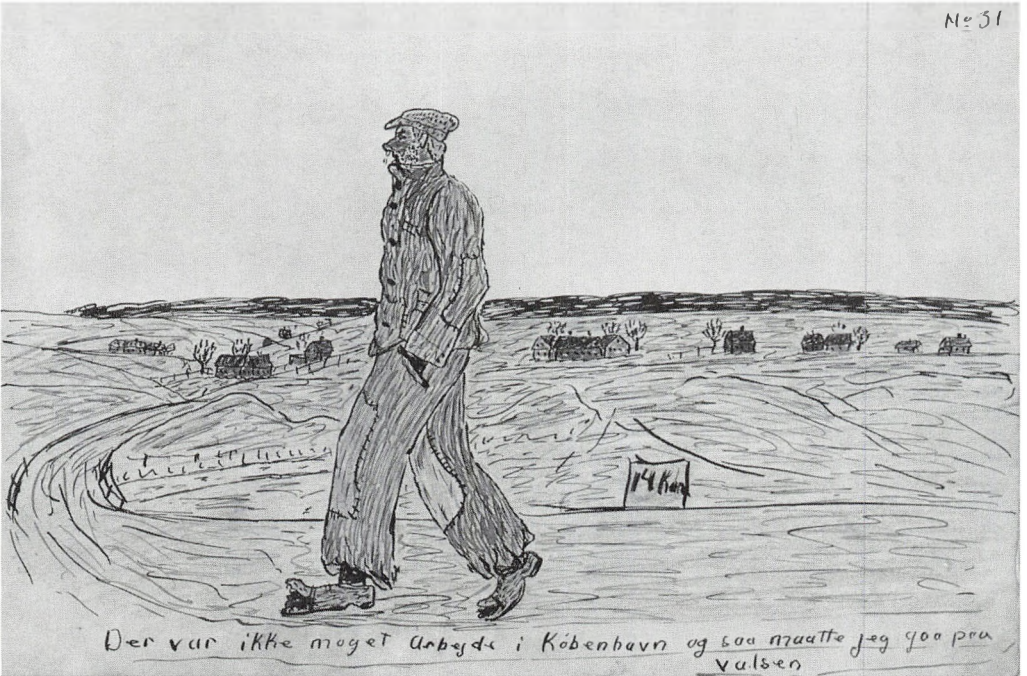
Mellen den 30 og 31 - Februar 1945

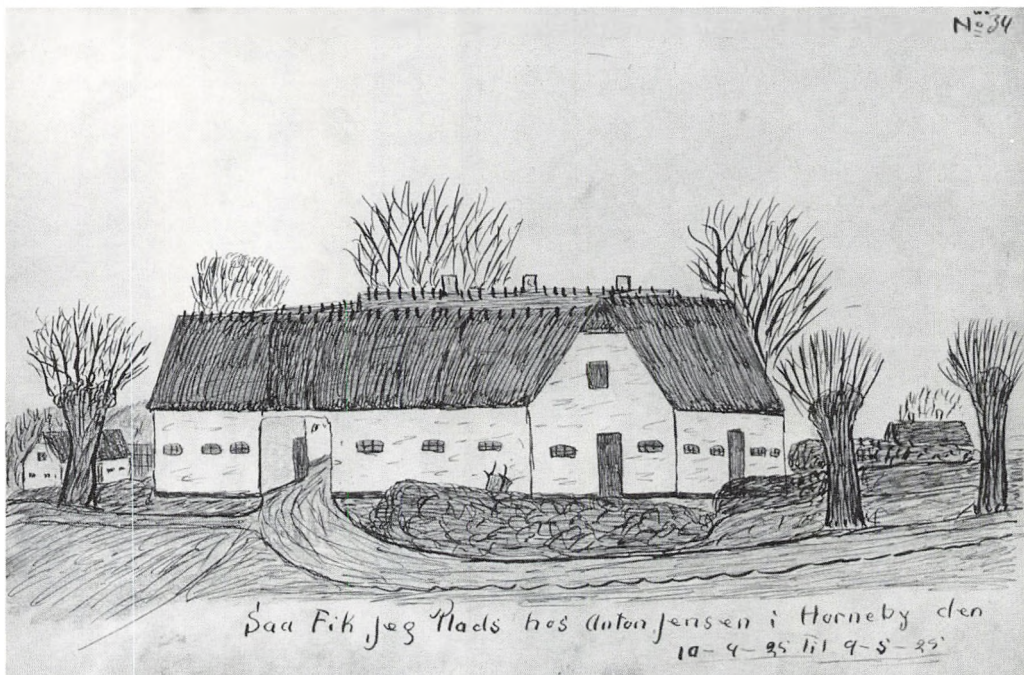
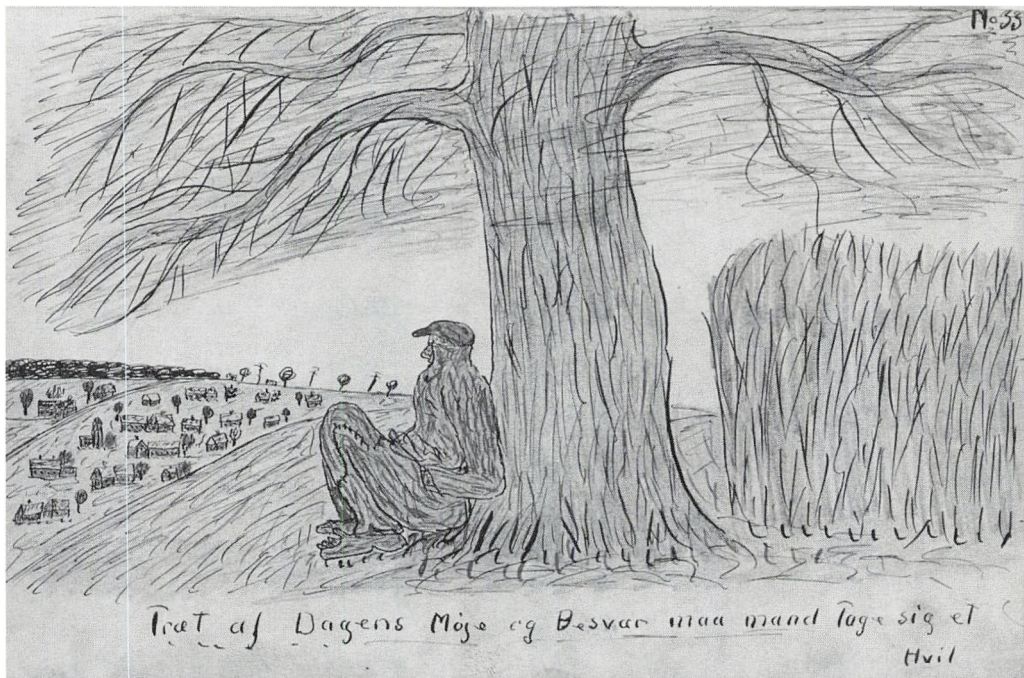
Saa kom jeg ned til Otto Mathiesen igen den 1-11-29. Saa Stak vi af 2 Mand fra Hem Matten

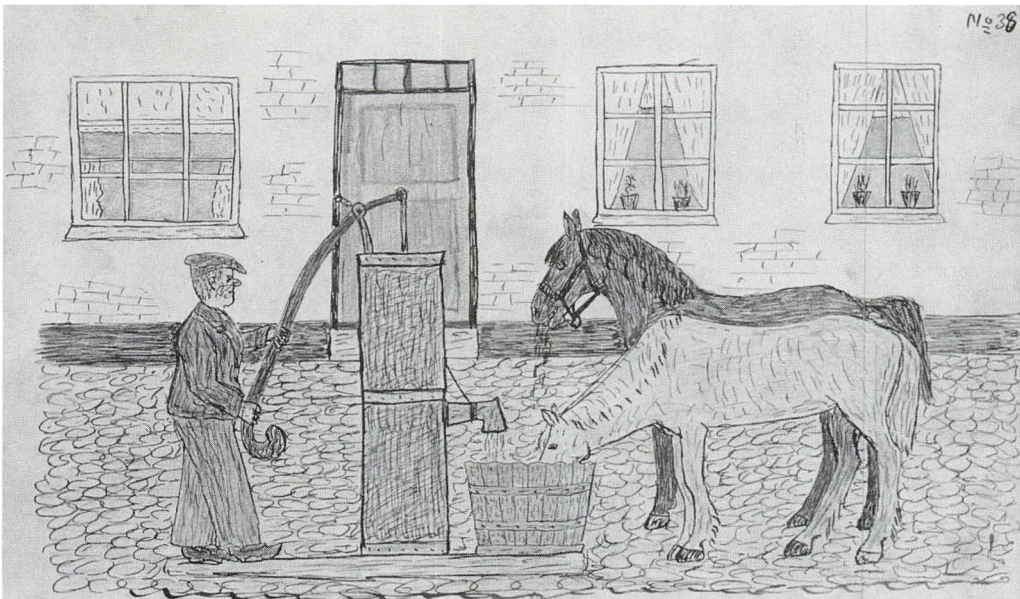

No 30

I Saa kørte vi paa en Cykel fra Borsholm til København og skulde havde noget andet at byde

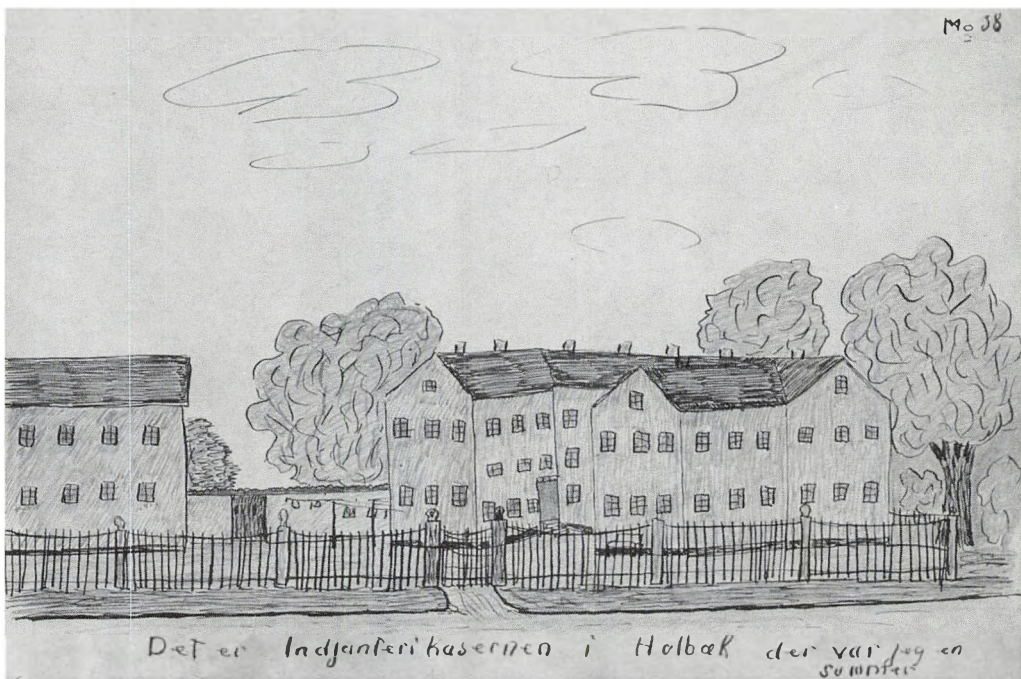
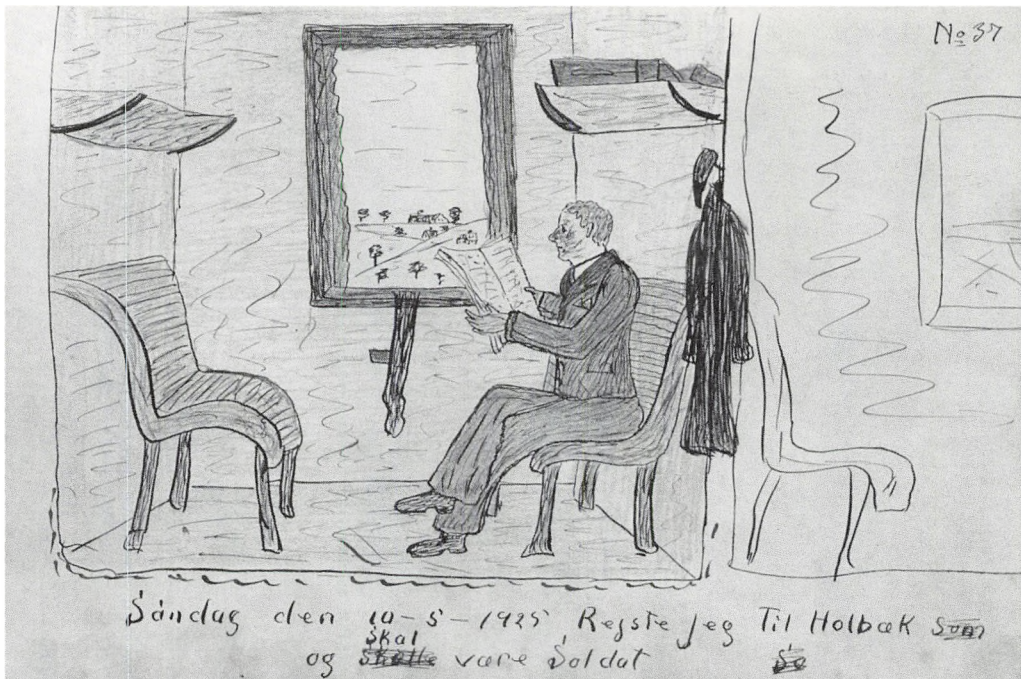

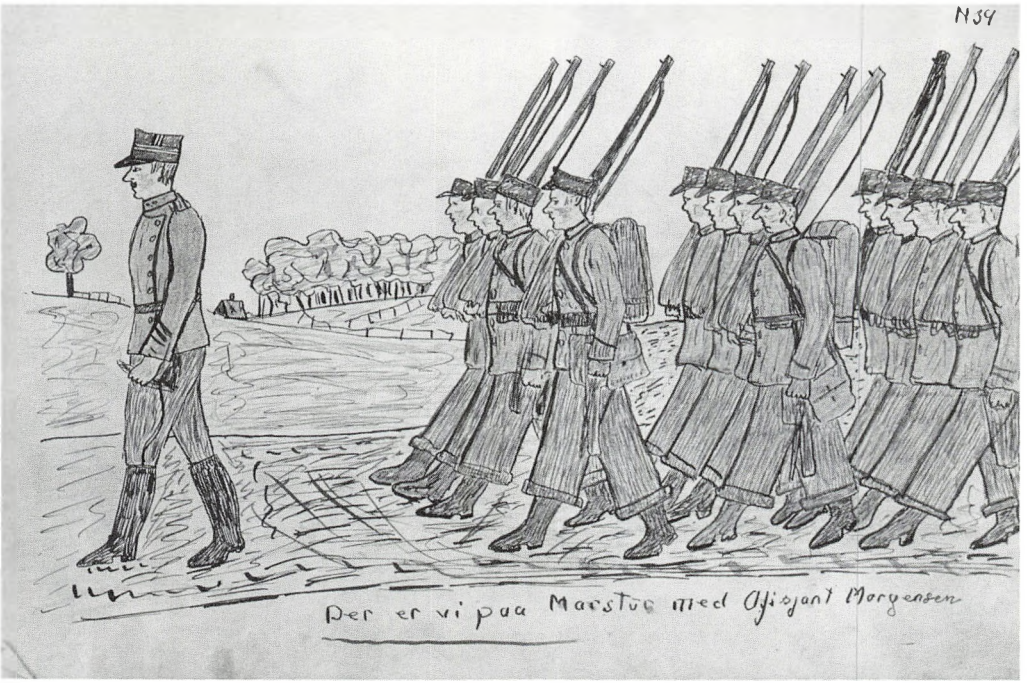

Det er et Par af Notten Jensens Heste der skal vandres

Det er Anten Jensen Bonden i Hornsby

Der er vi paa Marsch med Ojizant Morgensen

Der vi paa Juelse

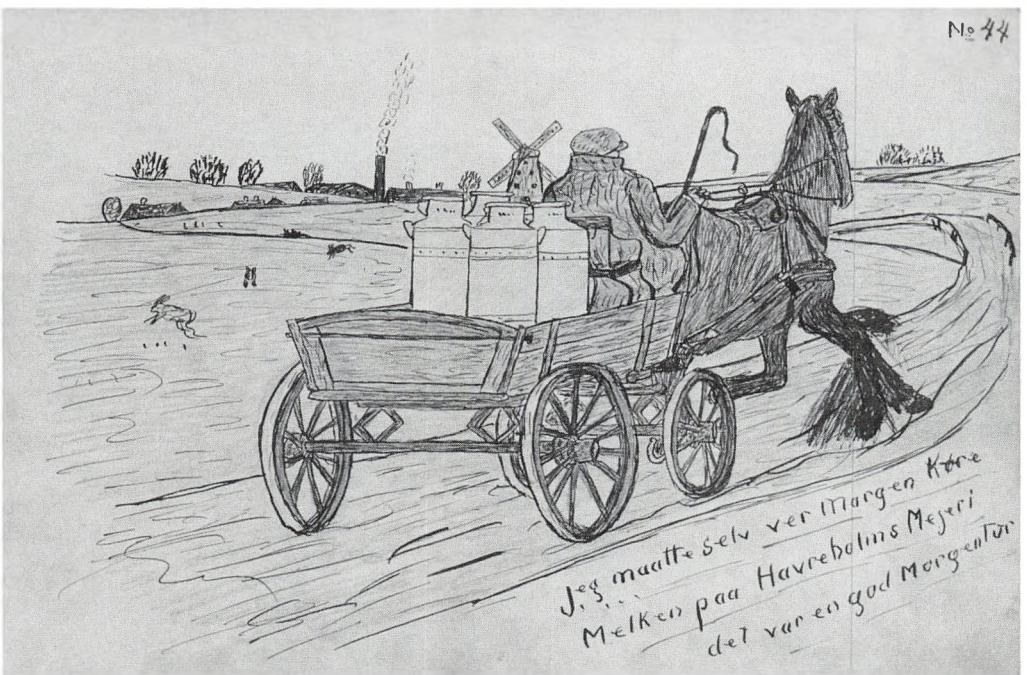

No 43

Saa kom jeg hen til Rødbjerggaard i
Havreholm den 15-12-25 og var der
til den 20-5-26 som fodremester

No 44

Jeg maatte selv vee Manges Køre
Melken paa Havreholms Mejeri
det var en god Morgen for

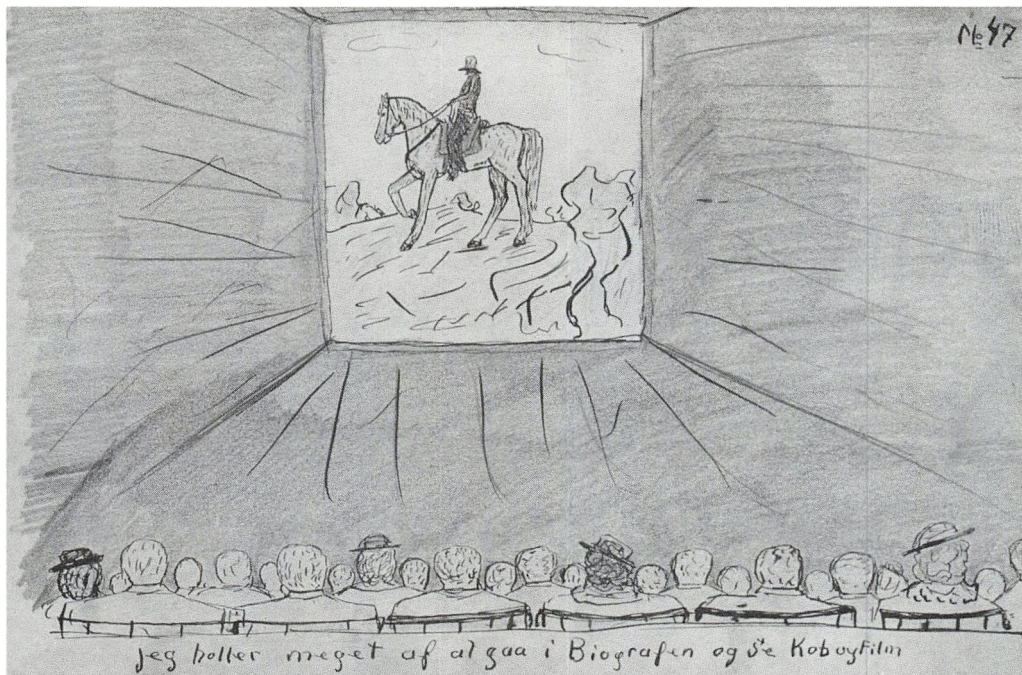
N° 45

N° 46

N: 47

Jeg holder meget af at gaa i Biografen og se Koboyfilm

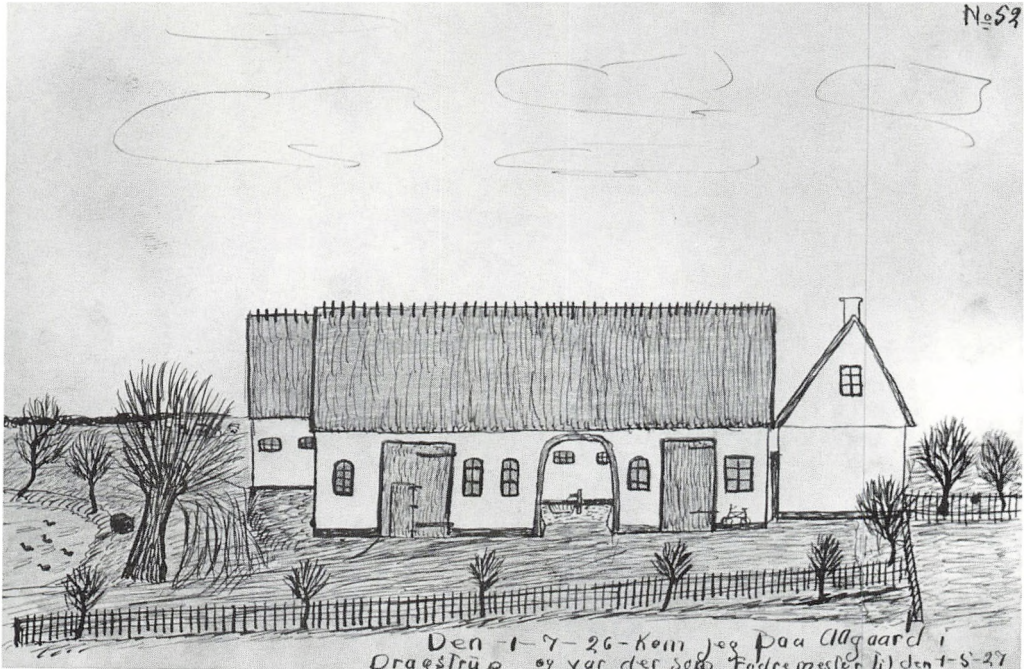
N: 48

Jeg kan godt lide og gaa til Bal
Paa Tikøb Kro

No 57

Den 1-7-26-Kom jeg paa Allgaard i
Dragstrup og var der seks Fodremester til den 1-5-27

No 58

Det er Allgaardens Køer
paa Vej Hjem fra Søborg Sø

N° 84

Banden og Kællingen fra Clagaard i Dragstrup pr
Fichs

N° 85

Den 1-5-27- Kom jeg op Til J-P Grishansen i Dragstrup og var
Til den 1-11-28- Som Karl

Nr 56

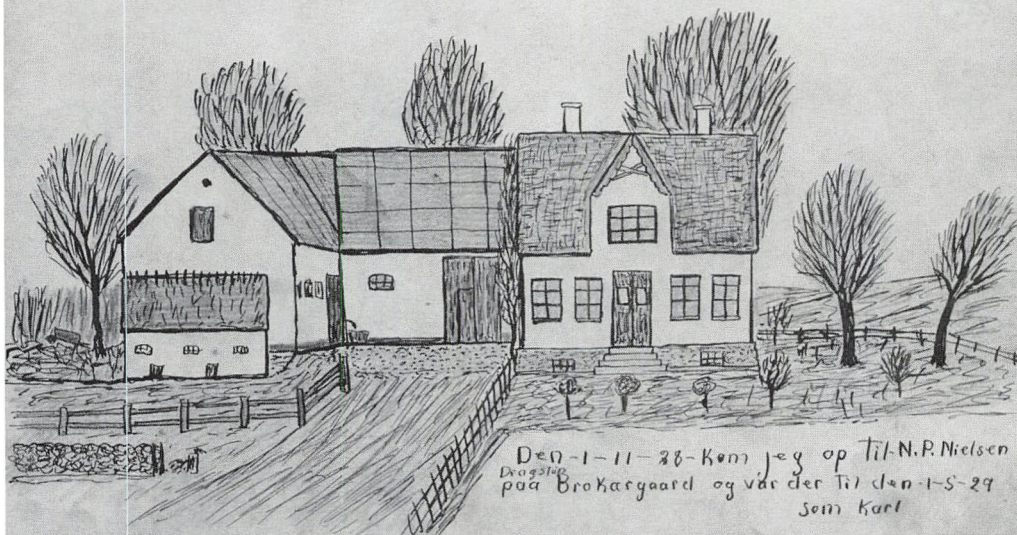
Der er jeg ude og Saa Saa

Nr 57

Det er J.P. Briskansen Bonden
paa Bybjerggaard i Dragstrup der
er ude og fiske i Kanaten der
gaa fra Esrom Sø ud i Stranden

N^o88

Den 1-11-28-Kom jeg op til N.P. Nielsen
Drogsboe
paa Broksgaard og var der til den 1-5-29
Som Karl

N^o89

Der har jeg været i Gribskov og hentet Brænde
Det var en god og lang Tur

No 62

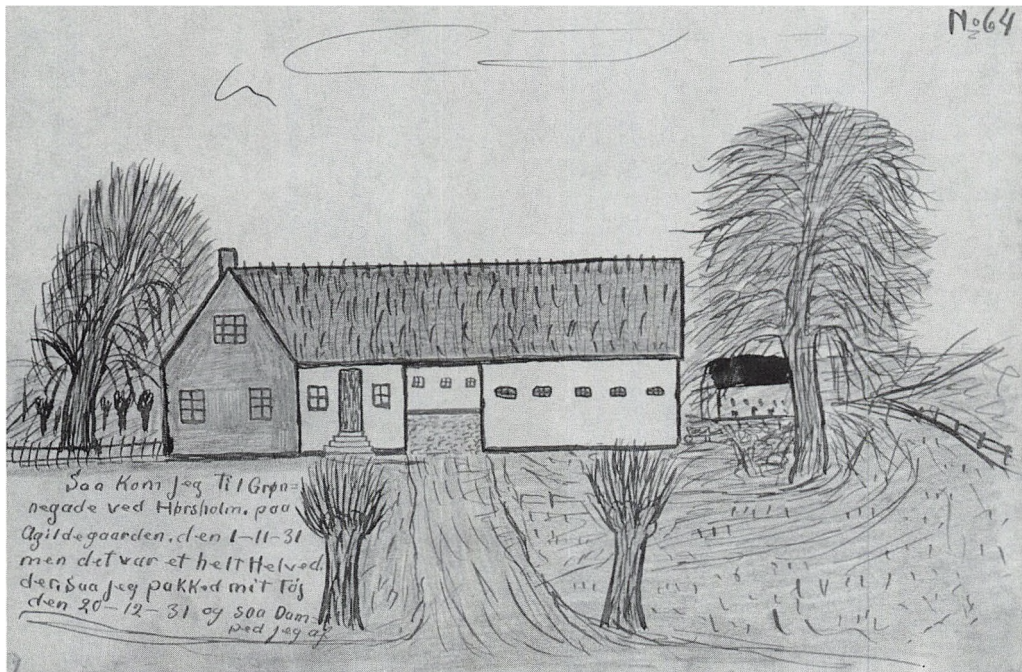

Der er jeg ude og pløje paa Johan Jensens Mark.

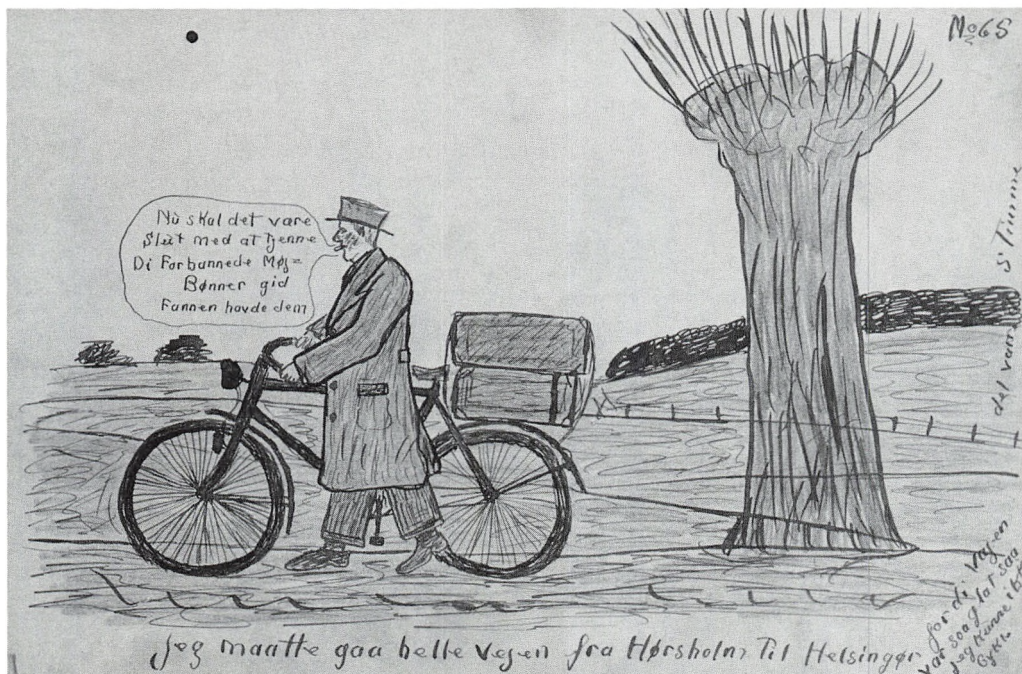
No 63

Det er Johan Jensen Fra Svinggaard

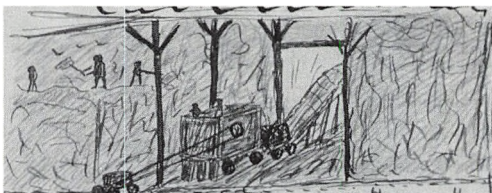
Saa Korn jeg Til Grøn-
negade ved Hørsholm, på
Agildegården, den 1-11-31
men det var et helt Helvede
der Saa jeg pakked mit tøj
den 20-12-31 og 500 Dan-
ped jeg af

Nu skal det være
slut med at hente
Di Forbannede Møjs-
Bønner gid
Fanden havde dem

Jeg maatte gaa helte Vegen fra Hørsholm Til Helsingør

det var
S. Trinne
for di Vegen
var saa fat saa
jeg kunne ikke
gaa

Saa var jeg hjemme hos
min Mor og gik paa løst
arbejde jeg var paa
Tærskearbejde

Jeg var hos Hans
Fuldfanger og kørte
Lømmer fra Skoven

Saa var jeg paa Høstarbejde paa
Fugleværksgaarden

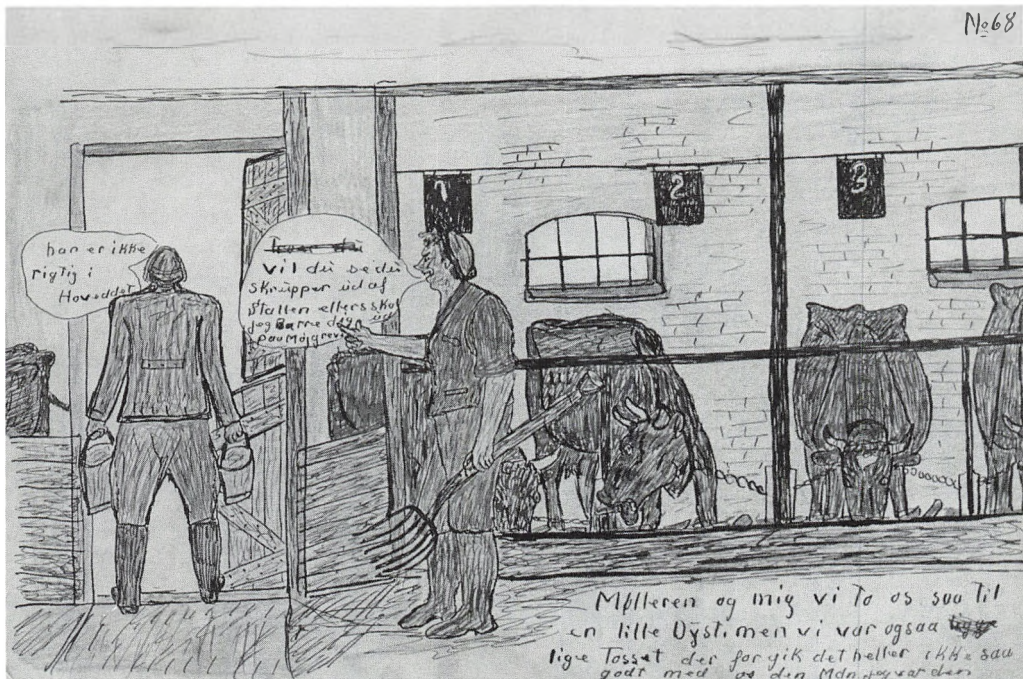

Der er jeg ude og tage
kateffter op

Saa Tog jeg Plads hos Neltoren
Henning Jensen i Mørdrup
som Fodremester fra den
-1-10-31-1-11-32, altsaa
men en lille min det var ogsaa
molk

No 67

Mølleren og mig vi to os saa til en lille Dystimen vi var ogsaa lige Tossat der for gik det heller ikke saa godt med os den Mand var den

Saa kom jeg op paa Nybogaarden ved Kongevejen som Karl og Skulle følge No 3 Hestene der var 6 Spænd praeden 1-11-32 - 1-5-33 -

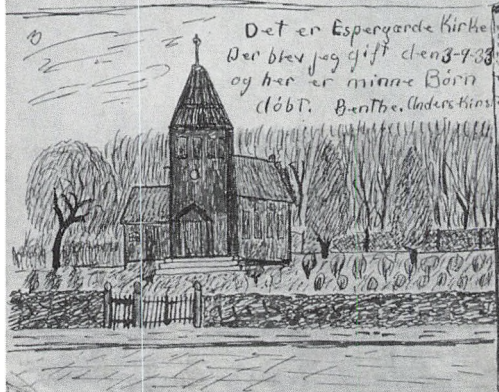

Det er mine Heste paa Nybogaarden
Karen og Blaamand. vi er klar til Dagens
Arbejde

Jeg kunne godt lide og stædre med Stæpigen og ennen blev med
at vi blev enig om at stædre Sammen forresten af Livet

Diriktøren og Bestyren fra Nybogaarden

Det er Espergaard Kirke
Der blev jeg gift den 3-4-33
og her er mine Børn
(Løbt. Benthe, Anders, Knud)

Vi boede jeg hjemme hos min Onkel og tante paa Lindeslet
i Hellebæk og gik paa Vest Bygste skolen 1-5-33-31-9-33

Der var mine Dødsbeholdninger og Der et Penke fidd den
29-10-27 - der boede vi i 3 Dage. Dags blev gift

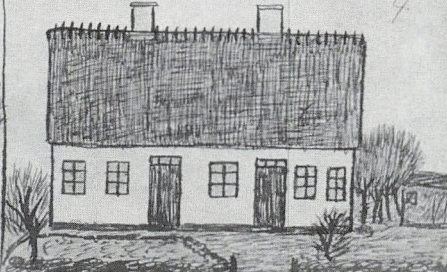
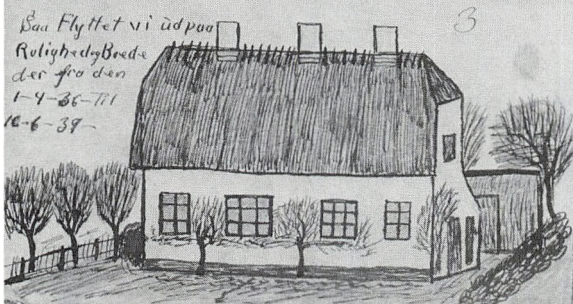

Saa Flyttede vi ned paa Svæt Høns paa Linnevæg
i Espergørde og der boede vi fra den 10-9-35 til 1-4-39

Saa Flyttet vi til Tøberup og var der
fra den 10-6-39 til 18-5-90

4

Den Forfærdelige Strønge Vinter 1940

Anders - Kirsten og Mig Selv

Saa Flyttet vi Til Figaro i Hellebæk
og Bøddi der fra den 15-5-40 til 6-3-41

No 74

Fra Figaro den 6/3 41 til 25

Espengårde i
Tjøløssens
Kaserne
og der bor vi
en Til sidst
9 over
5

her boder jeg i min Stue med min Familie i Figaro i Hellebæk den 17-3-41

Slut

No 75

Mit Lanstrygerblod lader mig
ikke Fred. Saa jeg ender vel minne
Dage i Ensomhed, og Mørke. ?
C.b.r -

Karl Gunner Møller Larsen. Hellebæk den
17-2-1941

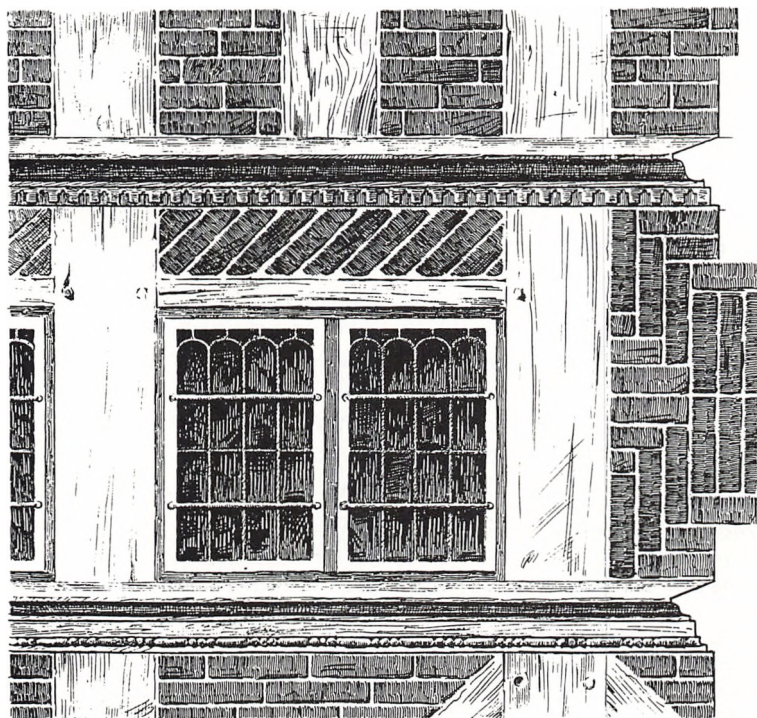
Et vindue fra Helsingør

Af Lars Bjørn Madsen

De blyndfattede
ruder

En af Helsingør Bymuseums ganske spændende nyerhvervelser i 1984, er et gammelt torammet barok-vindue med den ene af vinduesrammerne med sine blyndfattede ruder i behold. Det kan måske nok lyde lidt mærkeligt, at et gammelt vindue kan være så interessant. Imidlertid findes der desværre efterhånden kun få virkelig gamle vinduer tilbage i Helsingørs huse, og blandt dem, der er tilbage, er det som regel kun selve karmen og lodposten, der er oprindelig; det der har ændret sig mest gennem tiderne, har nemlig været selve vinduesrammerne og ruderne i disse. I Helsingørs gamle bindingsværkshuse (for blot 100 år siden havde byen endnu mange pragtfulde renaissancegårde bevaret) var vinduerne i renaissanceen oftest næsten kvadratiske. Det var som regel torammede vinduer, delt af en kraftig lodpost i træ, der ofte var et stykke fornemt

Renaissance
vinduer

Torammet renaissance-vindue fra et af de nedrevne huse i Bramstræde. Opmåling ca. 1890.

billedskærerarbejde, som man f.eks. kunne se det i den desværre nu nedrevne Kierboes Gaard, St. Annagade 15-17. Dette vindue var iøvrigt et fint eksempel på et fire-rammet vindue, hvor en spinkel tværpost delte vinduet op i 4 lige store rammer. Renaissancens vinduesrammer var forsynet med småruder i blysprosser, idet man endnu ikke kunne lave de plane tynde glasflader store nok. Det blev også samtidig et modefænomen, idet man udnyttede dekorationsmuligheden i de blyndfattede ruder, der varierede i farve. Glarmesteren var faktisk en rigtig kunsthåndværker dengang. De bløde blysprosser kunne ikke holde på ruderne alene. Især de større vinduesflader ville ikke kunne stå for vindens pres, hvorfor man afstivede blysprosserne med jernstænger fæstnet til vinduesrammen, og blysprosserne fæstnet til jernstængerne med bånd af tin. Disse jern kaldes for vindjern.

Barokkens vinduer

I barokken vandt træsprosserne frem, og ruderne blev større. Hver vinduesramme var delt af een lodret sprosse og een eller flere vandrette, afhængig af vinduesrammens form. De tidlige barokke vinduer var ofte fire-rammede, delt på midten af en tværpost i 4 lige store rammer. Senere rykkedes tværposten et stykke op, så vinduet blev delt op i 2 næsten kvadratiske rammer foroven og 2 rektangulære forneden. Det er den almindelige vinduesform i dag, det såkaldte »dannebrogsvindue«. I Helsingør ser man ofte på de bevarede barokke vindueskarme med lodpost, spor efter den tidligere tværpost et stykke under den nuværende, der viser at vinduet har været delt op i 4 lige store vinduesrammer engang.

St. Olaigade 15

Vinduer i den nedrevne Kierboes gård, St. Annagade 17. Det er fire-rammede renaissancevinduer med den rigt udskårne lodpost bevaret, som vi ser »bagsiden« af på vinduet til venstre. Vinduesrammerne er senere og har barokkens inddeling af ruderne med træsprosser, hvor det oprindeligt var blyndfattede ruder. Fot. Chr. Axel Jensen 1899.

Men tilbage til museets nyrehvervelse. Det der er særligt spændende ved dette vindue, er at den ene ramme med sine blyndfattede ruder er bevaret. Vinduet blev fundet under restaurering af ejendommen, St. Olaigade 15. Under nedrivning af dele af huset, herunder en i 1820'erne opført halvtagsbygning, der stødte op til den østlige del af forhusets bagfacade, fandt man vinduet siddende i bagfacadens mur, halvt dækket af halvtagsbygningens tag, hvorfor det også indefra var blændet. Man havde dog ikke dengang ulejliget sig med at fjerne vinduet og mure hullet til, men blot ved plader dækket det, så det derfor i 1984 atter så dagens lys, uberørt af tidernes skiften. Restaureringen af huset medførte en udskiftning af alle vinduer til nutidens mere energibesparende typer, og vort vindue blev da også straks taget ud, komplet med sin karm, lodpost og ramme med de blyndfattede ruder. De vakse nedrivningsfolk var imidlertid klare over, at vinduet var noget særligt, og gav

Beskrivelse

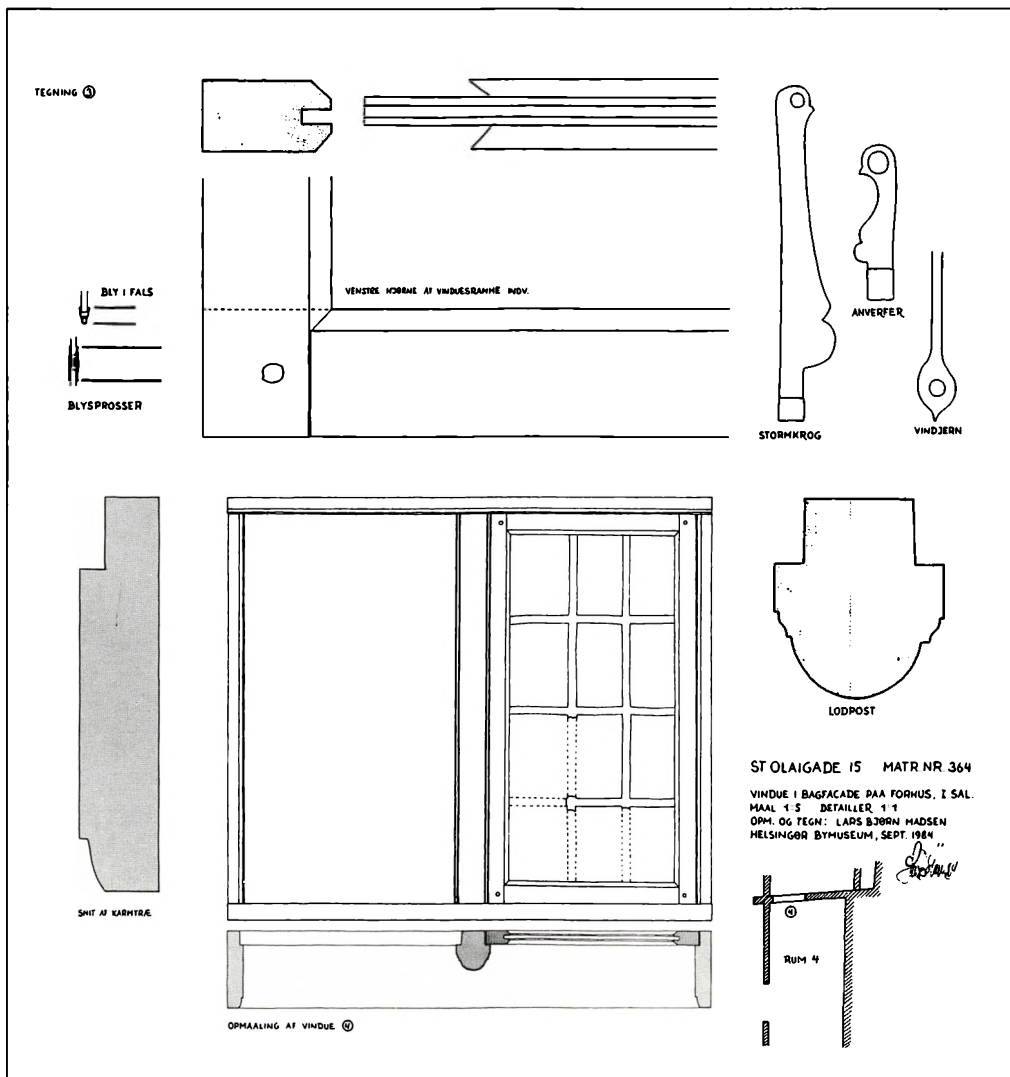

Lodpost fra vindue i
Sci. Annagade 17. Se
endvidere for. side 121.

museet besked om fundet, hvilket ikke kan påskønnes højt nok fra museets side. Naturligvis kunne man have ønsket sig at se vinduet på sin plads inden nedtagningen, men vigtigst er det, at det nu er reddet for eftertiden.

Vinduet er, som tidligere nævnt, et torammet vindue, bestående af en karm i fyrretræ og en lodpost af egetræ, samt den ene af to vinduesrammer med blyindfattede ruder. Desuden er vinduesrammens stormkrog og anverfere bevaret, medens de udvendige hjørnebåndsbeslag næsten er rustet væk. Vindjernerne er delvis bevaret. Malingen er helt væk fra vinduesrammen, men en del er bevaret på karmtræ og lodpost, hvilket giver mulighed for en eventuel senere farveanalyse. Karmtræet er forsynet med en fladstafprofilering i forkanten på overkarm og sidekarm, og lodposten har karnis-profilering som overgangsled mellem siderne og den halvcirkelrunde forkant. Karmtræet er zinket sammen på traditionel vis og holdt fast med søm. Karmtræets fladstafprofilering og den halvrunde lodpost fortæller os, at vinduet må være fra midten af 1700-tallet, måske lidt ældre. Anverferne og stormkrogen har 1700-tallets så karakteristiske og charmerende fugleform. På stormkrogen er »fuglen« dog noget mere langhalslet end den plejer at være på disse fuglebeslag, som man ser brugt på vinduerne helt op til begyndelsen af 1800-tallet, hvor de afløses af de helt enkle fladjernbeslag. Vinduesrammen har mange interessante detaljer. Ramtræet er således forsynet med en not til de blyindfattede ruder, hvilket medfører at rammen må samles sammen med glasset. Ramtræet er samlet ved kontrakehling, en bemærkelsesværdig ting, da kontrakehling først bliver almindelig med maskinernes fremkomst i midten af 1800-tallet. At man har gjort det på denne vinduesramme, er nok fordi kanten kun er affaset og ikke profileret, hvorfor man nemt har kunnet gøre det med et stemmejern eller en sav. Rammen er samlet ved slidsning og fastholdt med dyvler.

Selve glassene kan godt være ældre end vinduet, men det kan ikke siges med bestemthed. Glassene er imidlertid unormalt bredere i den ene side af vinduesrammen end den anden, og det kunne friste til at tro, at man har genanvendt glas fra et større vindue. Den rektangulære rudeform går tilbage til begyndelsen af 1600-tallet, hvor den afløste 1500-tallets mere almindelige rhombeformede ruder. Betegnelsen ruder kommer iøvrigt af denne form, som vi kender fra kortspillet. Blysprosserne er forholdsvis brede og flade med en lille vulst i siderne som afslutningsprofil, og denne form kunne også godt være

ældre end vinduet.

Men det er ikke kun de blindfattede ruder, der kan have været genanvendt. Selve vinduet kan meget vel stamme fra et ældre hus; det gør andre af husets vinduer mod gården, som alle har forskellig profilering og dimension. Det var iøvrigt ganske normalt at genanvende vinduer. På selveste Marienlyst er nogle af vinduerne i bagfacaden genanvendte barokke vinduer med halvrund lodpost, muligvis fra det gamle Lundeha-

Marienlyst

Restaurering

ve. Man må dog også bemærke, at medens vinduerne i husenes gadefacader fulgte tidens mode og stadig bedre glasfremstillingsteknik, var det almindeligt at de oprindelige vinduer fik lov at sidde ud mod gården. Således finder man i brandtaxationerne huse med blyindfattede vinduer mod gården helt op til 1820'rne og nogle steder endnu senere.

Vinduet er nu restaureret, og det vil, som så mange andre bygningsdele fra Helsingørs gamle huse, indgå i museets samling. Det vil naturligvis altid være at foretrække, at de gamle huse bevarer så meget af deres oprindelige udstyr som overhovedet muligt, men kan dette ikke ske, er en plads på museet, frem for i containeren eller brændeovnen altid at foretrække, når det gælder historisk værdifulde bygningsdele, som f.eks. det her omtalte gamle vindue.

Helsingør Kommunes Musseer

Af Aase Faye og Kenno Pedersen

Fra kælder til loft kunne passende være den overskrift som kunne sættes over museets årsberetning for 1984. Året har været præget af nyordningen af magasiner og arkiver. Meget er nået, men en del står dog endnu tilbage at udføre.

Isoleringen af loftsetagen i Karmeliterhusets sydfløj gav mulighed for en omslutning af det lokalhistoriske arkiv. Tonsvis af protokoller og arkivalier blev båret fra kælderen til loftet. Dette gav tiltrængt plads i kældermagasinet, som langt om længe blev bragt i overskuelig og rimelig orden. Omtrent samtidig blev alle større genstande såsom maskiner, redskaber, kakkelovne og bygningsdele overflyttet fra »pillesalene« i Karmeliterklostret til en ladebygning på Flynderupgård Museet.

Behovet for magasinplads er fortsat stort i forbindelse med indsamlingerne omkring »de nye tider i Helsingør«. Med villig hjælp af klosterforstander Ove Bruhn har museumsvesenet fået stillet yderligere plads til rådighed i Karmeliterklostret. På første salen i vestfløjen - det såkaldte koneloft - har museet således fået mulighed for at etablere en slags åben magasinudstilling, hvorved tre forretninger tillige med et billedskærerværksted har kunnet stilles op. Det har imidlertid ikke været muligt at opstille alle museets værksteder og forretninger, bl.a. frister således en nyhvervet frisørsalon, en nedpakket tilværelse i en af »konebåsene«.

Hjemtagelse af Gunner Lundahls frisørsalon i Stjernegade 1 samt Freddy Johannesens kolonialforretning i Sudergade 9 har krævet betydelige ressourcer såvel i økonomisk som i arbejdsmæssig henseende. Frederiksberg Amtsmuseumråd har i forbindelse med erhvervelsen og hjemtagelsen af en købmandsforretning ydet økonomisk støtte.

I anledning af 400-året for Kronborgs færdiggørelse i 1585 har Boligministeriet i 1984 nedsat et såkaldt jubilæumsudvalg, der skal forestå festligholdelsen af begivenheden. Museet er repræsenteret i dette udvalg. En særudstilling over emnet »Helsingør og Kronborg gennem 400 år« er i den forbindelse under planlægning på Marienlyst Slot.

»Skibsværftet Helsingør.... historien om en drøm« blev titlen på den film, Ib Makwardt lavede over de lokale bestræbel-

ser på at videreføre HV. Museet deltog med konsulentbistand i filmprojektet. Premieren fandt sted i Biografen lørdag den 31. marts.

Den 2. april gik »Radio Helsingør« i luften som den første af ialt seks lokalradioer i Helsingørområdet. I formidlingsøjemed åbnede der sig nye og spændende muligheder hermed. Museumsvæsenet og »Radio Helsingør« har i den forløbne tid gjort flittig brug af hinanden. Der er endvidere aftalt en udsendelsesrække under titlen »Historisk kvarter«, hvoraf de første to afsnit er produceret og klar til at udsendes i begyndelsen af 1985 under titlen »Da Birgitte Skaaning og syv andre kvindfolk forheksede Helsingør«. Blandt de kommende emner er Kronborgs sammensværgelsen i 1659. Radioudsendelserne tager i deres udformning sigte på anvendelse i folkeskolen.

SAMLINGER

Registrering: Museet har indenfor 1984-budgettet haft mulighed for at gøre brug af mere timelønnet arbejdskraft i registreringsøjemed end sædvanligt. Bogbinder J.P. Ludvigsens værksted, som blev hjemtaget til museet i slutningen af 1982, er således blevet fuldstændig registreret, ligeså er billedskærer Børge Starck Petersens værksted, medens den egentlige registrering af de tidligere omtalte forretninger, som er hjemtaget i 1984, forhåbentlig vil blive gennemført i det kommende år.

Nyerhvervelser:

Bymuseet har i 1984 haft den store glæde at modtage følgende gaver:

Jack M. Nielsen, Mariagervej 10: Del af moskitojager. Ole Kielberg, Dageløkke: Papirkniv og bogmærke. Inger Lise Olsen, Vedbendvej 10, Hellerup: Div. billedbøger, legetøj, julepynt m.m. Inger Johansen, Øerne: Kogebog, krave, børnehjælpsplakette, manchetskapper, legetøj, cigarrør, bæltespænder, jordfund. Bjørn Madsen, Wiibroe: Toilettepapirholder. Grethe Munkedal Larsen, Kildekrogen 6, Espergærde: Jernkugle. Christian Faye, I.L. Tvedesvej 1: Legetøj og tøj. Margrete Fenger, Højvænget 10: Receptkuverter, generalstabskort m.m. John Jørgensen, Bjerggade 11: Værktøjsskab. Marie Møller Petersen, Fredskovhellet 26, Hillerød: Juletræspynt. Jens Willadsen, Søstræde: Jordfund. V. Morville, Rådmand Steens Alle 23, Kbh. F.: Maleri og knippel. Arthur Christiansen, Stubbedamsvej 9 C: Fane. Erna Nielsen, Tofte-mosevej 1, Hornbæk: Flipæske, smørstempel, fyldepen, al-

Interiør fra købmand Johannesens kolonialhandel i Sudergade 9.

bums. Erik Gøbel, Kongevejen 170: To tankspærringer. Nina Schøtt, Æblehaven 33: Et Dannebrog., H. Ditlev Petersen, Vangede: Barnekjole, sko, skudsmålsgang, »Frit Danmark«. Willy M. Olsen, Boyesvej 4: To stk. sækkelærred. Ove Pedersen, Grønnehavevej 21: Armbåndsur, proptrækker. Stig Rolvsen: Oliemaleri. Frede V. Enequist, Kærsangervej 2: Limpotte. Wiibroes Bryggeri: Tavle. Jørgen Bentsen, Hellebo Park: Bøger, skøjter, tøj, lysbilledapparater, albums, kafferister m.m. Lars Johansen, Holstebrovej 1: Oliemaleri. Ivar Madsen, Ndr. Strandvej 173, Ålsgårde: Potteskår. Tenna Pedersen, Stjernegade 6: Richsalbum. Ingeborg Nellesmann, Gl. Tipperupvej 5, Espergærde: Ælteredskab. Henning Ring, Toftemosevej 23 A, Hornbæk: Tre træskeer. Else og Harald Holmgren, Grønnehavevej 43: To par støvler. Thorkild Jensen, Rosenvænget 15: Emblem og medalje. Sture Svensson, Rosenkildevej 50: Skydelære. Holger Kofoed Hansen, Gefionsvej 31: Fane. Helsingør Dagblad: Børnetegn timer. Hen-

rik Mohr, Stengade 20, Gulvbræt. Wismer, C.F. Richsvej 100, Kbh. F.: Vugge. Dagny Petersen, Bjarkesvej 3 B: Kniplepu-
der, mønstre, kogebojer, julepynt, syposer, leksikon m.m.
Peder Stendal Rasmussen, Gefionsvej 23: Støvler. Hilding Ny-
mann, Ponydalen 2: Pyntetepotte og do. gadelygte. Elna Bag-
ge Holmgren, Grønnehavevej 43: Jordfund. Paul Møller,
Musvågevej 20, Dronningmølle: Amtskort, dæksel, kalfatre-
jern, skebor. Andrea Christensen, Helsingør: Oliemaleri. Est-
her Rønde, Hulkærvej 4, 2860 Søborg: Symaskine. Eva Klin-
tenborg, Mads Holmsvej 25 C: To hatte, fotoapparat, vægt,
svendebrev. Alfa Forsmark, Gurrevej 19: Væglampetter m.m.
Hans Viggo Andersen, Nørrevej 33, Snekkersten: Uld, stagki-
ste, pynteror. Elo Ekegren, Klostermosevej 4, Snekkersten:
Skovsav. O.H. Madsen, Gl. Strandvej 183, Espergærde:
Dræg. Jens J. Nielsen, Damsvej 4, Brøderup, Tappernøje:
Bordlampe (Karbide), håndslibemaskine, bolt. Nicolai Geert
Stubtoft, Tinevej 14, Espergærde: Skomagerlæst. Lennert
Dahlberg og Per Hakmann, Lonevej 4, Espergærde: Krogbak-
ke. Anders Andersen, Strandvej 166, Snekkersten: Tunkroge
(9 stk. af forskellig størrelse), pirke, hugkroge, tunkrog, cate-
chu., kirkebark, laksesnører. Ib Johan Børgesen, Strandvej
190, Snekkersten: Tunflag. Henrik Duvé Hansen, Gydevej 10,
Snekkersten: Skibsmodel (halvmodel), tunflag. Gorm
Schmidt, Stubvænget 13, Espergærde: Aluminiumstragt, di-
verse postkort. Steen Knudsen, Klostervej 16, Roskilde: 7 stk.
ølflasker. Carl Nielsen, Mørdrupvej 105, Espergærde: 1 soda-
vandsflaske, 1 feltflaske, 6 forskellige flasker. Alice Dehn og
Axel Christensen, Nørrevej 47, Snekkersten: Søstøvler. Ove
Jensen, Mathilde Bruunsvej 9, Snekkersten: Diverse arkiva-
lier og postkort. Kaj Hansen, Gammeltoftsgade 15, Kbh.:
Erindringer fra Espergærde. Annette Aagaard Nielsen, Hel-
singør Bymuseum: Fotos Gurrehus. Christian Sørensen, Gry-
demosevej 95 B, Espergærde: Diverse fotos Snekkersten/
Skotterup. Carsten Møller, Helsingør Bymuseum: 6 fotos Flyn-
derupgård. Ragnhild Gregersen, Kirkeskov Alle 40, Humle-
bæk: 2 huslejekontrakter, Stokholmsvej 20, Espergærde. Ka-
ren Kongsfelt, Sonnerupvej 15, Brønshøj: 5 fotos fiskenetfa-
brikken »Danmark«. Kirsten Olsen, Saunte: 2 fotos Tikøb
Sognegård. Mogens Aanonsen, Humlebæk: 2 fotos (fiskere).
Ib Jonas Børgesen, Strandvejen 190, Snekkersten: 2 fotos (fi-
skere). Per Lyk Jensen, Vestermarken 2, Espergærde: Brev
(erindringer fra Espergærde). Ane Louise Petersen, Ryesgade
104, Kbh.: Slægtshistorie, »Strikkegården«, Toelt. Jørgen

Interiør fra Gunnar Lundahls frisørsalon i Sjernegade 1. Fot. Frits Jensen, 1984.

Bang, Kbh.: 10 fotos, lægebolig ved Espergærde havn. Esther Johansen, Roligheds alle 3, Espergærde: 4 fotos »Katrinelund«, 1 olmerdugsdyne. Karin Larsen, Islandshøjparken, Nivå: 4 fotos (Snekkersten fiskere). Elly Rudbeck, Klostermosevej 1, Snekkersten: Gruppebillede, sangforeningen Snekkersten/Skotterup. Kai Pedersen, Horserød: 1 kontrabog Sigurd Andersen, Horserød. Johanne Schuldt, Lille Odinshøj D 148, Ålsgårde: Gruppebillede, distriktsjordemoder Karen Achuldt med familie, cigaretui. Ove Jensen, Mathilde Bruunsvej 9, Snekkersten: Diverse fotos, postkort og arkivalier, 2 hylmeter, 2 Wiibroe sodavandsflasker citronvand, 3 tegninger (skoleinspektør Aage Rasmussen), et foto i guldramme, diverse legetøj: hjemmelavet købmandsbutik, byggeklodser, legetøjskamera, klumpe-dumpe-dukke, Märklin stationsbygning, Märklin togvogne, samesæt Lillebæltsbroen, samesæt Odinstårnet, træbåd plus matroser, diverse legetøjsbiler, støbte skibsmodeller, flymodeller, støbeforme, diverse tinsoldater, glansbilleder, samlealbums, diverse grammofonplader 78 omdr., diverse varer til købmandsbutik, gamle hundetegn (7

stks.) marmelade- og smørkrukker, røgelseskar (Morian på hønsefod), borg af træ, vaskebrædt, diverse indrammede fotos, vimpler til cykel, transportabel radio, 10 stk. oliemalerier (Sigurd Basse), diverse bøger, diverse genstande fra besættelsetiden, diverse karetmagerværktøj, aviser og tidsskrifter. Annelise Sennels, Valdemarslund, Gurre: 1 Zinkbalje. Henrik Duvé Hansen, Gydevej 10, Snekkersten: 7 emblemer Snekkersten/Skotterup Sangforening. Tunkrog med virefang, tunflag. Helmuth Jensen, Stubvænget 5, Espergærde: fiskerikontrol-mærket, skilt, mærkater. Tove Forchhammer, Præstelængden 9, Kbh.: Sejlgarnsholder. Poul Lund, Ny Strandvej 24, Espergærde: Issav, ankerbøje, 5 stk. ålekuber. Gudrun Jensen, Granholm, Horserød: Pølsehorn 6 stk. med pinde. Peter Bagger, Nederste Torpenvej 7, Humlebæk: Skibsmodel. Helle Ahlstrøm, Gurrevej 319: Kampestensrulle. Bjørn Andersen, Snekkersten: Håndboresving. J. de Coninck Smith, Charlottenlund: Flintflækker, samling af strandsten. Børge Jensen, Søvnæget 25, Kastrup: Indrammet foto af »Gurrehus«. Max Jørgensen, »Sømandshvile«, Strandvejen, Snekkersten: Spisebestik, kartoffelskræller, etui m. knive. Thomas Ferch, Gl. Strandvej 422 C, Espergærde, Regnskabsbog. Malermester Ib Sørensen, Kofod Ankersvej 4, Espergærde: Skattekvitteringsbog, akvarel af hus i Espergærde. Gårdejer Kai Pedersen, Horserød: Kontrabog (m. Sigurd Andersen, Horserød). Bent Gudmann, Nørredamsvej 93, Fredensborg: Et par manchetknapper, 1 fyldepen, 1 hygrometer. E. & P. Jensen, Skibstrupvej 7, Hornbæk: 2 underskørter, 1 stk. damestråhat, 1 guldnakke, 1 pynteforklæde, 1 stk. åreladningsapparat, 2 strygejern, 1 fåresaks, 1 træpenalhus. Hans Viggo Andersen, Nørrevej 33, Snekkersten: Håndsmedet nøgle fra Snekkersten Gl. Lejrskole, model af Snekkerstenjolle, 1 stk. båndopt. m. Fader Viggo Andersen, der fortæller om det gl. Snekkersten. Ove Jensen, Math. Bruunsvej 9, Snekkersten: Model af 3 master fuldskib. Erling Pedersen, Bogårdsvej 206, Humlebæk: Div. høvle brugt af tømrrersvend Ejner Jørgen Jacob Pedersen, Humlebæk.

Div. redskaber til bundgarnsfiskeri fra bundgarnsskur, Skotterup stejleplads. Redskaberne har tilhørt fisker Henrik Duvé Hansen, fisker Anders Andersens og fisker Evald Thomsen, Snekkersten.

Div. købmandsvarer fra nedlagt købmandsbutik Charles Jensen, Kvistgård.

Ved køb har Bymuseet erhvervet følgende: Gunner Lun-

dahls frisørsalong og laugsskilt. »Landskab med huse« malet af Knud Agger. Litografi af digteren Johannes Ewald. Freddy Johannesens kolonialhandel, Sudergade 9. Sølvsukkerskål af mester Hans Peter Lindberg. Plakat for Rio Karneval, tegnet af Bente Polano. Oliemaleri, motiv Fynderupgårds hovedbygning. »Parti fra Stengade«, radering af Tom Petersen. To oliemalerier, malet af Carl Bøsevang. Helsingør Avis samt div. arkivalier. 7 plakater fra Helsingør Spritfabrik. »Kronborg«, malet af I.D. Dahl. »Vejen til Kronborg«, malet af A. Gottschalk. Tedåse af sølv af mester Nicolai Hauschildt.

Byhistorisk Arkiv har haft den glæde at modtage fotografier, arkivalier samt diverse trykt materiale fra: Keld Agri, Stengade 48, Helsingør. John Andersen, Århusvej 67, Helsingør. Richard Bjerglund Andersen, Gl. Hellebækvej 67 B, Helsingør. Ove Andresen, Bjarkesvej 3 B, Helsingør. Luella Bill-Jessen, Ørebakken 5, Helsingør. Byhistorisk Arkiv Sæby Museum, Søndergade 16, Sæby. Tenna og Erik Bülow, Stjernegade 6, Helsingør. Ewald Christensen, Kingosvej 92, Helsingør. Peer Christensen, Strandgade 27 B, 4.tv., København K. Niels Christian Clemmesen, Blichersvej 35, Helsingør. Egnarkivet, Adelgade 5, Skanderborg. Emmy Fjalland, Unnasvej 9, Helsingør. Fredensborg Bibliotek, Jernbanegade 3, Fredensborg. Frederiksberg Kommunes Biblioteker, Solbjergvej 21-25, København F. Frederiksberg Amts Hist. Samfund. Gilleleje Museum, Rostgårdsvej 2, Gilleleje. Svend Aage Hacke, Sct. Annagade 58 A, Helsingør. Angelo Hansen, Kingosvej 31, Helsingør. Axel Hansen, Helsingør Værft, Allegade. Carlo Hansen, Klostergade 3, Helsingør. Else Hansen, Kastanjevej 4, Fredensborg. Helge Hansen, Slotsherrens Have 147. Haslev Lokalhist. Arkiv, Gl. Næstvedvej 40, Rønnede. Peter Heise, Buddingevej 26 B, Lyngby. Helsing Kommunes Lokalhist. Arkiv, Frederiksborgvej 18, Helsingør. Agnes Hjortgård, Stengade 29, Helsingør. Elna Bagge Holmgren, Grønnehavevej 43, Helsingør. HV, Kleinsmedeværkstedet. Henning Høybye, Hallandsvej 31, Ålsgårde. Rune Ingemann, Klosterisvej 4, Hornbæk. Vagn Jacobsen, Abildgårdsvej 22, Helsingør. Erik Jensen, Allégade 13, Helsingør. Thorkild Jensen, Rosenvænget 15, Helsingør. Vibeke S. Jensen, Rostgårdsvej 7A, Helsingør. Freddy Bøgh Johannesen, Sudergade 9, Helsingør. Ove Johansen, Badevej 11, Helsingør. Bent Jørgensen, Strandgade 75, Helsingør, Lars Kaarup, Århusvej 62, Helsingør. E.M. Klintenberg, Stjernegade 3 B, Helsingør. Karen-Margrethe Krogh, Ejsbølvej 37, Haderslev. Børge Kruse, Taarbæk

Strandvej 54, 2930 Klampenborg. J. Larsen, Snerlevej 31, Helsingør. Jens E. Larsen, Hovedvagtstræde 8, Helsingør. Poul Nicolai Larsen, Stengade 66, Helsingør. Lokalhistorisk Arkiv, Kalundborgvej 16, Svinninge. Egon Madsen, Hauchvej 5, Helsingør. Ellen Vording Madsen, Mads Holmsvej 2, 3., Helsingør. Poul Martin, Fabriksvej 20, Helsingør. Poul Mikkelsen, Blåbærhaven 12, Kokkedal. Uffe Mortensen, Flynderborgvej 13 A, Helsingør. Museum Maribo, Museums-gade 1, Maribo. Poul Møller, Musvågevej 20, Dronningmølle. K. Neerskov A/S, Naverland 1, Glostrup. Erna Nielsen, Tof-temosevej 1 F, Hornbæk. Mogens Nielsen, Kircksvej 2, Hel-singør. Carl O. Nordling, Sporrvägen 16, 18141 Lidingö, Sve-rige. Dyveke Nyby, Sct. Olaigade 29, Helsingør. Hilding Ny-mann, Ponydalen 2, Helsingør. Børge Olsen, Abildgårdsvej 26, 2., Helsingør. Frede Olsen, Sudergade 18, Helsingør. Kaj Olsen, HV, Allégade. Willy M. Olsen, Boyesvej 4, Helsingør. Carl Palm, Helsingborg. Carl Petersen, HV, Maskinafdelin-gen. H. Ditlev Petersen, Vangedevej 222 B, Søborg. Johannes Petersen, Parallelvej 34 A, Snekkersten. Mary Petersen, Lun-degade 22 C, Helsingør. Svend Petersen, Anna Queensstræde 5, Helsingør. Christen Qvistgaard, Bredgade 64, 3., Køben-havn K. Palle Rasmussen, Kronborg Ladegårdsvej 50, Hel-singør. Rolv Forlag, Postboks 47, Rødovre. Roskilde Bibliotek, Lokalhistorisk Arkiv, Dronning Margrethevej 14, Roskilde. Flemming Rønne, HV, Allégade, Helsingør. Solrød Biblio-tek, Solrød Center 4, Solrød Strand. Sorø Amts Museum, Storgade 17 A, Sorø. Sparekassen SDS, Prøvestenen, Hel-singør. Jørgen Svendsen, Sudergade 29, Helsingør. Svend Søren-sen, Rolighedsvej 11, Helsingør. Mette-Lise Tvede, Bjergga-de 30, Helsingør. Vejle Kommune - Kult-hist. Museum, Fleg-borg 18, Vejle. Chr. Waagepetersen, Hostrupvej 5, Espergær-de. Birgit Wiberg, Helsingør Byskole. K. Zandersen, Mølle-bakken 10, Helsingør. M. Zandersen, Møllebakken 10, Hel-singør. Århus Kommunes Biblioteker, Mølleparken, Århus C.

Undersøgelser:

I det forløbne år har der ikke været foretaget arkæologiske un-der-søgelser i museets regi. Derimod er de foreliggende un-der-søgelser taget under bearbejdelse med henblik på at indgå i en specialafhandling.

Enkelte bygningshistoriske undersøgelser har været foreta-get. Undersøgelserne har nærmest haft karakter af »nønder-søgelser«, idet museet ikke har været kontaktet betids. Opmå-

Tabatiere købt på auktion hos Arne Bruun Rasmussen. Fot. Jens Dresling, 1984.

linger og enkelte detailundersøgelser er foretaget i ejendommen Sct. Olaigade 15.

Hen på sommeren dukkede en »fremmedskreven tømrersvend« pludselig op i byen. Dette var lidt af et særsyn, hvorfor hans færden blev fulgt med stor interesse. Han omskikkedes efter gældende regler af Jørgen Petersen fra den lokale afdeling af snedker-tømrerforbundet, og fik arbejde på en saneringsejendom i Strandgade 89. Flere fremmedskrevne håndværkssvende fulgte snart efter. Et medlem af »Klub for bedste håndværkere i Helsingør« gik omtrent samtidig ud på valsen for en periode på 3 år og 1 dag. Museet iværksatte i den forbindelse en mindre undersøgelse af svendevandringer i nutid. Undersøgelsen har foreløbig resulteret i en artikel om »Svendevandringer før og nu«, som er publiceret i nærværende årbog.

Skiftende udstillinger:

Den 3. maj blev museets særudstilling om »Handelslivet i Helsingør« åbnet af borgmester Ove Thelin.

I forbindelse med denne særudstilling, der var et led i projektet »De nye tider i Helsingør« arrangeredes i samarbejde med Handelsstandsforeningen og Cityforeningen »Handelens

*Ejendommen Sct. Olai-
gade 15, hvor Helsing-
ør Kommunes Museer
har forestået mindre
bygningshistoriske un-
dersøgelser. Se iverigt
Lars Bjørn Madsens ar-
tikel om »Et Vindue i
Helsingør«.*

dage«. En række forretninger lavede historiske vinduesudstillinger, ligesom en særudgave af Helsingør Dagblad med artikler om handelslivet i fortid og nutid blev uddelt gratis. Museet havde under »Handelens dage« fået plads med bod ved Jens Møllers Boghandel i Stengade. Fra boden solgtes en lille særbog, som museet havde ladet udgive i forbindelse med særudstillingen. »Handelens dage« omfattede bl.a. også en Falck-udstilling på Axeltorvet ligesom medlemmer af Good Old Days solgte bolsjer i kræmmerhuse på gader og i stræder.

Marienlyst Slot dannede for niende år i træk rammen om en udstilling af dansk kunsthåndværk. I udstillingen deltog følgende: Knud Erik Larsen (bogbind), Jesper Kirknæs (fotografi), Christiania Glaspusteri (glas), Erik Ellegård Frederiksen (grafisk design og bogarbejde), Clara Andersen (keramik), Johannes Foersom og Peter Hjort-Lorentzen (møbler), Ivan Weis og Astrid Anderberg (porcelæn), Bent Exner og Claus Bjerring (guld og sølv) og Naja Salto, Poul la Cour, Puk Lippmann, Kristina Kjærholm og Lone Flindt (textil).

I forbindelse med udstillingen blev der mandage i juli afholdt kammerkoncerter i »Kongens værelse« arrangeret i samarbejde med pianisten Mark Schneider.

Årsberetning fra museumspædagogen

Pr 1. januar 1984 udnævnte Det kulturelle Udvalg overlærer Poul Korse, Skolen ved Gurrevej, til museumspædagog ved Helsingør Kommunes Museer.

Der er tale om en deltidsstilling, hvor 16 ugentlige timer er afsat til museumsarbejdet, mens den øvrige arbejdstid fortsat aftjenes i folkeskolen.

Museumspædagogen har til opgave:
at udarbejde forslag til lærervejledninger med beskrivelse af Helsingør Kommunes Museer,
at udarbejde elevopgaver m.v. til museernes permanente udstillinger,
at formidle særudstillinger til skolerne,
at virke som personligt kontakttled til skolerne
at udarbejde forslag til udbygningen af de pædagogiske faciliteter,
at holde sig underrettet om det museumspædagogiske arbejde ved andre relevante institutioner.

Som det ses er museumspædagogens arbejdsopgaver mangfoldige - og var i begyndelsen desuden meget uoverskuelige. Helsingør Kommunes Museer besidder store og spændende samlinger, men for den almindelige museumsbesøgende fremstår de som det berømte isbjerg. Kun en lille brøkdel kan opleves i museernes udstillinger, resten er henlagt i magasiner og arkiver. At få overblik over alt dette var tidkrævende, men spændende. Nybegynderen blev dog hjulpet på vej med velvillig assistance af museernes etablerede medarbejdere, der med tålmodighed og indsigt ydede al ønskelig bistand.

Museumspædagogen deltog i april i Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings (DKM) formidlingsmøde i Fuglsøcentret på Djursland og i juli i DKM's sommerkursus på Vallekilde højskole. Begge kurser var meget inspirerende og til stor hjælp med at få overblik over det nye arbejdsområde.

Der er udarbejdet undervisningsmateriale til fiskerisamlingen på Flynderupgård Museet. Materialet indeholder undervisningsvejledning, lærerorientering og elevopgaver. På dette museum er desuden indrettet et undervisningslokale, der frit står til rådighed for besøgende klasser.

I samarbejde med Radio Helsingør er der lavet en række radioudsendelser - Historisk Kvarter - om heksebrændinger og

Kronborg. Udsendelserne vil blive stillet til rådighed for skolerne til undervisningsbrug.

Det museumspædagogiske arbejde har desuden omfattet planlægning af lærerkursus, udvalgsarbejde vedrørende Internordisk lejrskole og lokal undervisningsvejledning for faget historie.

I samarbejde med bibliotekets musikafdeling er påbegyndt en indsamling og registrering af Helsingørsange- og viser. Dette arbejde vil forhåbentlig ved en senere lejlighed resultere i udgivelsen af en Helsingørsangbog.

Sideløbende med de nævnte projekter har museumspædagogen medvirket ved planlægningen af museernes særudstillinger og publikationer.